

N Á R O D O P I S N Á

Reviewe

2/2004

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2004, ročník XIV
(XLI. ročník Národopisných aktualit)
VYDÁVÁ Národní ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, R (I 094927)

REDAKČNÍ RADA: Jan Blahoušek, Hana Dvořáková, Richard Jeábek, Eva Krekovičová, Jan Krist, Vlasta Ondrušová,
Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavilová, Martin Šimša, Lucie Uhlíková, Miroslav Válka

Šéfredaktor: Jan Krist
Redaktorka: Martina Pavlicová
Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková
Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná
Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

Datum vydání: 30. června 2004
ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á

revue

2/2004

OBSAH

Studie

Regionální monografie jako výraz sebeidentity v era a dnes (<i>Andrea Zoba ová</i>)	67
Regionálne združenie a jeho miesto vo vidieckom rozvoji (príklad Topo iansko -duchonského regiónu (<i>O ga Danglová</i>))	75
Význam autority v procese transformácie lokálneho rurálneho spolovstva (<i>Natália Veselská</i>)	83
Obnova venkova a krajina (<i>Václav Št pánek</i>)	89

Fotografická zastavení

Prom ující se tvá venkovské krajiny (<i>Daniel Drápala</i>)	95
---	----

Prom ny tradice

Platby u ková e na p elomu 19. a 20. století (<i>Jarmila Pechová</i>)	99
Složení návštěvník Hor áckých slavností (<i>Kate ina Plochová, Zden k Uherek</i>)	101

Spole enská kronika

Na vart eského lidu. (K šedesátinám Zdenka Hanzla) (<i>Stanislav Brou ek</i>)	105
Zastavení s B lou Mina íkovou (<i>Hana Dvo áková</i>)	106
V ra Šejvlová - restaurátorka tradic (<i>Anna Poho álková</i>)	107
Ji í Pospíšil odešel do folklorního nebe (<i>Zden k Mišurec</i>)	108

Výstavy

Sou asná lidová emesla a lidová um lecká výroba (<i>Daniel Drápala</i>)	109
Tajemství depozitá (<i>Alena K ížová</i>)	111
Víde ská výstava „10 + 15 evropská identita“ (<i>Hana Dvo áková</i>)	112

Festivally, koncerty

WOMEX 2003 (<i>Jaromír Ne as, Ji í Plocek</i>)	113
Dudy a dudáci v Rokycanech 2004 (<i>Zden k Vejvoda</i>)	115

Recenze

I. Frolec: Ková ství (<i>Josef Jan á</i>)	116
D. Moty ková: Lidové lé ítelství. Lé ítelé. Alternativní medicína. Výb rová bibliografie (<i>Old ich Kašpar</i>)	117
M. Maderová - P. Mazný: Plze o ima Ladislava Lábka (<i>Marta Ulrychová</i>)	117
Slovácký krúžek v Brn - 95 let (<i>Karel Pavlíščík</i>)	118
CD Písni jižních a západních ech (<i>Marta Ulrychová</i>)	118

Zprávy

Výsledky ankety „O nejvýznamn jší po in v oboru“ za rok 2003 (<i>Miroslav Válka</i>)	119
--	-----

Resumé

120

REGIONÁLNÍ MONOGRAFIE JAKO VÝRAZ SEBEIDENTITY V ERA A DNES Andrea Zoba ová

„D jiny obcí p edstavují specifickou sou ást regionální historie, která se v posledních více než deseti letech stala velmi rozší enou. Zpracovávání a vydávání d jin m st i menších obcí se stalo tém módní záležitostí, nastala u nás, a p edevším na Morav , tém inflace ve vydávání t chto publikací.“ Takto uvedli sv j lánek olomou tí historici J. Bartoš a M. Trapl (1977, s. 21). Jestliže bylo možné napsat toto tvrzení p ed více než tvtstoletím, pro dobu po roce 1990 to platí dvojnásob. Diskuse a zamyšlení nad kvalitou a úrovní t chto publikací prob hla v nedávné dob nap . ve vlastiv dném sborníku ZÁPADNÍ MORAVA (2001) i v ASOPISE MATICE MORAVSKÉ (2002). V našem lánku se pokusíme najít d vody vzniku tzv. regionálních monografií v dob minulé i p ítomné.

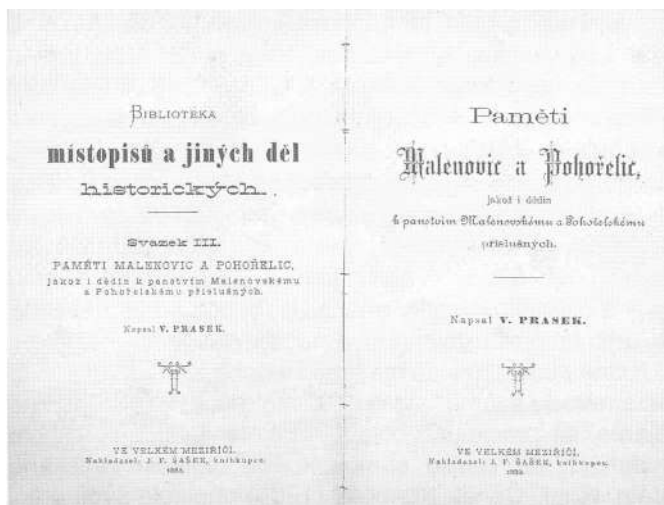
D jiny obcí, ale také okres i oblastí jsou vedle lánk a studií v asopisech a sbornících nejb žn jším výsledkem vlastiv dné innosti. O oprávn nosti samotného pojmu „vlastiv da“ se vedly diskuse po celé 20. století. Nap . K. Stloukal (1919-1920, s. 495) to v recenzi jednoho ze svazk *Vlastiv dy moravské* vyjád il nekompromisn : „Slovo vlastiv da by m lo být vymazáno ze slovníku pracovníka v deckého, pon vadž je to termín v decky nep esný, pojem bez ur ítého vymezeného obsahu a rozsahu.“ F. Roubík, autor *P íru ky vlastiv dné práce* (1947), v roce 1965 napsal, že „pochybnosti, projevující se v diskusích o oprávn nosti historické vlastiv dy jako v -decké disciplíny, plynou také z ned v ry k jejímu názvu, vzniklému v odlišných pom rech“. S ohledem na literární produkci v tomto oboru dovozuje, že se „jejich tematika namnoze p ekřývá s ur ít jším pojmem historické geografie“ (Roubík 1965, s. 193). J. Jan á nazval tento pojem anachronismem, protože „obrozenecké úsilí o všestranné poznání vlasti vyvrcholilo u nás do jisté míry vydáním monumentální *eskoslovenské vlastiv dy*, která už však svými specializovanými svazky odráží rozvoj speciálních v dních disciplín a p edznamenává i zm ny v pojetí regionální práce“ (1968, s. 127). Objevuje se také další termín - regionální historie - jakožto integrální sou ást historie (B lohlávek - Bystrický, 1967, s. 1).

Nejprve nahlédn me do d jin eského vlastiv dného bádání na Morav . M žeme bez nadsázky napsat,

že jeho rozvoj je spjat se vznikem Muzejního spolku v Brn roku 1888 (1979 p ejmenován na Muzejní a vlastiv dnou spole nost), který se od po átku zam il na boj za vybudování eského muzea. Pozd ji bylo p ikro eno k vydávání monumentálního díla nazvaného *Vlastiv da moravská*, a to ve dvou ástech, všeobecné a topografické. První svazky obou ad vyšly roku 1897. Z místopisu to byl *Brn nský okres* F. A. Slavíka, iniciátora tohoto edi ního po ínu. Podle jeho plánu m la být topografie zpracována na základ dotazník rozeslaných Muzejním spolkem do všech obcí na Morav . Zám r se ukázal jako nereálný, a proto bylo t eba vyhledat spolupracovníky a požádat je o zpracování konkrétních soudních okres . To zap í inilo, že p vodní mezník - rok 1902, v n mž se po ítalo s ukon ením práce na místopise, se posunul o celé století. V roce 2002 vyšel 67. svazek (*Moravskot ebovsko. Svitavsko*), a tím bylo vypln no poslední bílé místo na pomyslné vlastiv dné map Moravy. Ur ít by nem lo smysl opakovat názory, které se objevily kolem vzniku, vývoje a sm ování celého tohoto podniku, sta í jmenovat n které z prací. F. Roubík o úrovni jednotlivých d l napsal, že jsou „r zné ceny podle schopností autor “ (1947, s. 101, pozn. 127, zde i p ehled dosavadní produkce). Mnoho informací o koncepci, redakci a autorech získáme od J. Skutíla (1973, 1995). N. Funioková p ináš í p ehled nejd ležit jších kritických ohlas na *Vlastiv du moravskou*, o kladných hodnoceních se bohužel jen zmi -uje s odvoláním na jiný lánek (1999, s. 121-126). V línu 1998 se uskute nilo XXV. MIKULOVSKÉ SYMPOZIUM v nované stému výro í projektu. Problematika je shrnuta a za azena do širších souvislostí ve studii v nované regionálnímu a místopisnému bádání na Morav v uplynulých dvou stoletích (Bartoš - Schulz - Trapl, 2000).

Podívejme se na n které svazky jmenované edice blíže. F. A. Slavík v p edmluv k *Brn nskému okresu* psal o oživení památky míst a osob, což podle n j vede „k v tší lásce k rodné krajin nebo k p sobišti. Vážíme-li si rodné p dy, tím více hledíme i v dob zlé udržeti ji rodin a národu svému“. Apel na lásku a úctu k míst m, kde žijeme, se pravideln objevuje také v dalších svazcích, vydaných do vzniku samostatného eskoslovenského státu. Nap . en k Kramoliš (1906) p ípisuje svoji práci

„rodnému kraji svému a milým rodák m svým“ (*Rožnovský okres*). J. Felix (1907) cht I „zachovati písmem vše, co okres náš iní vábným a svérázným“ (*Frenštátský okres*). F. Dvorský (1914) si p eje, aby *Strážnický okres* „s tou láskou p ijat byl a ten, s jakou byl pracován“. Po p evratu se redakce zam ila i na okresy národnostn smíšené. D vody vyložil V. Pinkava (1922) takto: „Státoprávní postavení našeho národa vyžaduje, abychom si všímali celé naší milé vlasti jako domácí páni, abychom se necítili cizinci ani v t ch územích, které ujali hosté“ (*Unovský a Rýmaovský okres*). Vydání *Konického okresu* (1939) a *Fulnecka* (1940), jejichž ásti byly po mnichovském diktátu postoupeny nacistickému N mecku, ohodnotil J. Skutil jako „státní a národnostní state nost“ Muzejního spolku v Brn , který „v podstat zm ny nastalé r. 1938 ve své práci tém ignoroval“ (1973, s. 71). Zastavení v nované *Vlastiv d moravské* zakon eme konstatováním, že brn nská Muzejní a vlastiv dná spole nost ani po zapln ní všech míst na map Moravy tuto adu neuzav ela. Jako 68. svazek byl zpracován *Okres Vsetín*, jehož území byly v novány t i práce podle bývalých soudních okres - rožnovského, vsatského (vsetínského) a valašskomezií ského. Z jiných monografií v novaných té které oblasti p ipravily nap . roku 1925 u itelské jednoty vlastiv dný sborník *Moravsko Krumlovsko* [sic!] a *Hrotovsko* proto, že „mladší u itelstvo okresu nemá dosud pom cky, z níž by erpalo pou ení o kulturním stavu a vývoji našeho kraje“.

Pro pot ebu novoosídlenc vyšla roku 1957 útlá, ale na informace bohatá publikace *Šternberský okres* a o n kolik let pozd ji vlastiv dný sborník *Jesenicko*. Bývalý soudní okres Klobouky u Brna p ipomn la v devadesátých letech uplynulého století kniha *Malebné Kloboucko*. V jeho autorském kolektivu se sešli lidé „širokého spektra profesí, zájm i v k“, jejichž motivací „byl p edevším hluboký vztah ke kraji, to, emu se íká ko eny.“ *Tišnovsko* (1999) se soubornými kapitolami o p írod , historii, kultu e a lexikonem obcí se hlásí „k vlastiv dné práci u itel za první republiky“.

echy tak ucelenou koncepci, jako byla - p es všechny nedostatky - *Vlastiv da moravská*, postrádají. Dosp lo se zde vlastn jenom k náhradnímu ešení formou spolkového zájmu a úst edím pro p stování historické vlastiv dy se stala Spole nost p átel starožitností (založena 1888 - viz Zuman, 1929; Durdík, 1998). M la od po átku dva základní odbory - archeologický a folkloristický, a pozd ji p ibyly ješt heraldický a prehistorický. Do roku 1918 se v novala p edevším památkové pé i (nap . záchran pražského Karlova mostu), kterou v samostatném eskoslovansku p evzal stát. Poté se její zájem p esunul na rozvoj regionálního bádání, její a-sopis (vycházel soustavn v letech 1893-1962, od roku 1963 dodnes pod názvem Muzejní a vlastiv dná práce) nesl podtitul „orgán historické vlastiv dy“. Od t ícátých let 20. století se v novala i samostatné publika ní innosti, v její režii vyšla nap . již zmi ovaná *P íru ka vlastiv dné práce* (Roubík, 1947; Špét, 1968). Také v echách byly vydávány publikace (jejich p ehled od roku 1890 viz Roubík, 1940, s. 17, pozn. 6) v nované krajm a okres m, a to zpravidla místními u itelskými spolky pro pot eby školního vyu ování (Flegl, 1972). Takovou publikací je nap . *Smíchovsko a Zbraslavsko* z roku 1899, které svým uspo ádáním v mnohém p ipomene koncepci topografické ady *Vlastiv dy moravské*. P ináší informace o p írodních pom rech, historii, jednotlivých místech okresu, národopisu, školství a etné statistické údaje. Redakce sama v í, že kniha je st žejním kamenem „k monumentální budov všeobecného místopisu drahé vlasti naší“. V jiných dílech je siln ji zastoupena národopisná složka, ty p isp ly k obohacení odborné etnografické literatury (Tywoniak - Flegl, 1968). Na památku Národopisné výstavy eskoslovanské v Praze roku 1895 sestavil Redak ní komitét národopisného odboru *Ná-*

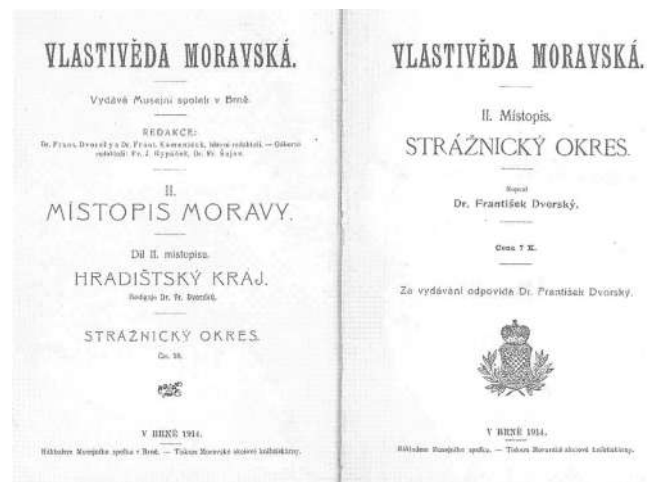
rodopisný sborník okresu Hoického, aby „lidový život, mluva a zvyky, obyčej a povry jeho obyvatelstva, jaké bývaly i jakými dotud jsou, správného došly vyliení“. *Chrudimsko a Nasavrcko* z let 1906-1926 ve tímžety dílnazvaném *Obraz kulturní* probírá lidové umění, kroje, obyčej, písně a tance, život lidu a zvláště děti. Také sedmisvazková *Monografie Hoovicka a Berounska* (1928-1931) se vnuje národopisu (HO OVICKO A BEROUNSKO 1, s. 242-308) a lidovým písním a povstem (HO OVICKO A BEROUNSKO 5, s. 244-269, 284-315).

Vznikaly také publikace k úel m jubilejním nebo propagačním, které se spokojují „jen vyliením souasného stavu, bez soustavnějšího zetele k historickému vývoji, a n které z nich jsou odstrašující ukázkou neúelného plýtvání finančními prostředky“ (Roubík, 1940, s. 18). Další typ regionální monografie představují krajové popisy z let 1940-1941, vydané na popud ministerstva školství a národní osvěty (přehled viz Roubík, 1947, s. 12, pozn. 2). Šlo o „stručnou informační a propagační krajevou publikaci, v níž by byl v hlavních rysech zachycen kulturní obraz kraje“ (*Plzeňský kraj*, s. 7). Ze stejného dvodu byl sestaven i sborník *Od Ostravice k Radhošti*.

Nyní obra me sv j pohled k severním echám, kde byla do konce druhé světové války silná převaha německého obyvatelstva. Knížka *Severní Polabí od Litoměřic až k Hensku* má charakter turistického průvodce a česká beseda v Ústí nad Labem její vydala kolem roku 1888 ve prospěch fondu pro zbudování besedního domu. Závěrečné připomenutí vyzývá „dtkliv každého uvdomlého echa, by, zavítaje na smíšený sever, bez naléhavé a nutné potřeby nežíval jazyka německého“. *Litoměřicko* (1926) určil J. R. Tesauitel m pro dkladnější poznání okresu svého působení a jeho přiblížení dít ti, „aby se zde cítilo doma“. V úvodu se také poukazuje na fakt, že převodní české osídlení kraje přetrvalo až do 18. století, kdy „poslední listy z haluze našeho národa u nás rval nelítostný severák germanisace“. O vybraných lokalitách Pohoří, Podkrušnohoří, Dolního Polabí, eskolipska a Liberecka pojednává práce připsaná „oban m, kteří jakýmkoli způsobem přispívají k rozkvětu mst v severních echách“ (Technik, 1967). I v současnosti má česká vlastivěda nové přístupy. Patí k ní kniha J. áky *Podbrdskem od mste ka k mstu* (2001), kterou, jak už název napovídá, tvoí popis jednotlivých obcí regionu. *Vlastivědu Lanškrounska* obohatil široký

autorský kolektiv prací s názvem *Krajem koruny země* (2002). Obdíla mají společnou jednu věc, totiž snahu přiblížit kraj spoluoban m a přivést je k touze svému regionu nějak prospět.

Nemén dležitou součástí regionálního bádání jsou d jiny mst, mste ek a obcí. Aktivitu na tomto poli rozebírá F. Roubík a ve všeobecných pokynech k sestavování „místních regionálních monografií“ upozoruje, že je třeba „kritické kázní přizjištění doby vzniku obcí a přivýkladech místních jmen, svádících asto k fantastickým kombinacím“. Nabádá k odpovědnosti př práci, protože její výsledky „mají značný význam i pro lidovou a školskou výchovu“ (1947, s. 124, 126, přehled „dobrých monografií“ pozn. 157a). Pohled na produkci v šedesátých letech 20. století podal J. R. žika: u mst rozlišil díla jedno- a vícesvazková a připravné díl í studie pro budoucí knižní publikace a jmenoval také několik titulů k historii menších obcí (1970, s. 167-169). Muzejní a vlastivědná společnost v Brně vydává od roku 1957 vedle již zmíněné topografické ady *Vlastivědy moravské* edici nazvanou *Vlastivědná knihovna moravská*, z nichž nejvtší část je v nována práv místním d jinám (abecední přehled do roku 1996 viz Janák, 1999, s. 33-34). Teoretické problémy a otázky, které mohou vyvstat kolem vzniku, tvorby a vydávání této produkce, shrnul Bartoš - Trapl (1977). J. Bartoš v jiném lánku upozornil na uritou jednostrannost ady prací a v deseti bodech nastínil témata, na která by se v nich nemlo zapomínat. Mezi d vodu k nárstu této literatury uvádí i to, že „celo-

státní historiografie ve snaze po zvědání výzkumu až příliš podcenila konkrétní obsah historického děje, to, co přímo vtahuje tená děj doprostřed minulých událostí a co dokáže vyvolat živou představu o minulých dobách“ (1976, s. 3, 7). Jako jsme hledali v okresních a krajových monografiích motivaci k jejich sepsání, u nás i v případě jiných obcí. K předkládanému výběru se sluší poznamenat, že byl veden snahou představit v časové posloupnosti díla z různých dob a z větších i menších sídel nejrozmanitějších koutech a Moravy.

Paměti Malenovic a Pohodlic (1883) předkládá V. Prasek tená m s nadějí, že „čádky tyto s takovou vděčností uvítají, s jakou já cizí přítel jsem k místům pro jejich minulost mně tak milým“. F. Skopalík, záhlinický starosta, si přeje, aby „těch malých pramének dějepisných se objevilo hodně mnoho, a aby proudy jejich vytékaly z každé osady, místo kam a místo, aby pak spojily se v mohutný pramen, dějepis milé naší vlasti Moravy“ (*Památky obce Záhlínice*, 1884). Kaplan A. Kratochvíl (1906) vnuje *Ivanice* jeho obyvatelům a pobízí je, aby z dějin města vytýčili nic pro své úkoly: „Z nich poznejte, jako úlohu Vaši milí předkové hráli v dobách naší samostatnosti, v dobách naší lepší minulosti a slávy, a jaká úloha čeká na Vás ...“ Jistý citový vztah k minulosti a k „rodné hroud“ je v meziválečném období spojován s radostí ze vzniku samostatné československé republiky. Nezapomíná se ovšem ani na to, že tuto svobodu třeba vydobyli občané na bojištích první světové války, jak to u nás učinil např. uitel J. Vítek v závěrečném pojednání o slováckém dědině NEDACHLEBICE (1928). V roce 1931 jiná (podle názvu knihy nejstarší) slovácká vesnice *Spytihn* v oslavila 900 let svého trvání a L. Lukáš, autor monografie o ní, nepodařilo „soustavný výpis dějin“, nýbrž kapitoly „zajímavé pro poznání názoru a života předků“. E. Smrž (*Bosonohy*, 1928) a J. Jiřmář (VIZOVICE, 1938) pojali své práce národopisně. Zasluhou Spolku péče o blaho venkova vyšla spíše sociologicky zaměřená monografie *Kunice*. Tuto pohorskou vesnici na pomezí Prahy popsal V. Mácha (1941). Jeho kniha „zachycuje současný život sociální, duševní, hospodářský i stav vesnické kultury a snaží se zjistit její vlivy, které působily na vytváření této vesnice“. Téhož roku školení historici L. Hosák a J. Skutil a místní občan F. Štambacher vydali *Dějiny města Velkých Pavlovic*. Vlastivědci za nacistické okupace obranný charakter, např. v slováckém dědině SKORONICE pomocí

brožurky o dějinách vsi dokázal místní Kronikářsko-rodopisný kroužek, že její obyvatelé jsou prokazatelně českí. Rodné vsi TRPÍN a okolí se vnuje J. Krušina (1948), protože touží „předložit svým krajanům ucelený obraz minulosti, aby jim byl použitelným v dobách přítomných!“ Dále tvrdí, že „šílením neúcty a opovrhováním zkušenostmi z minulých dob podkopává se tradice, nejbezpečnější pilíř státu“.

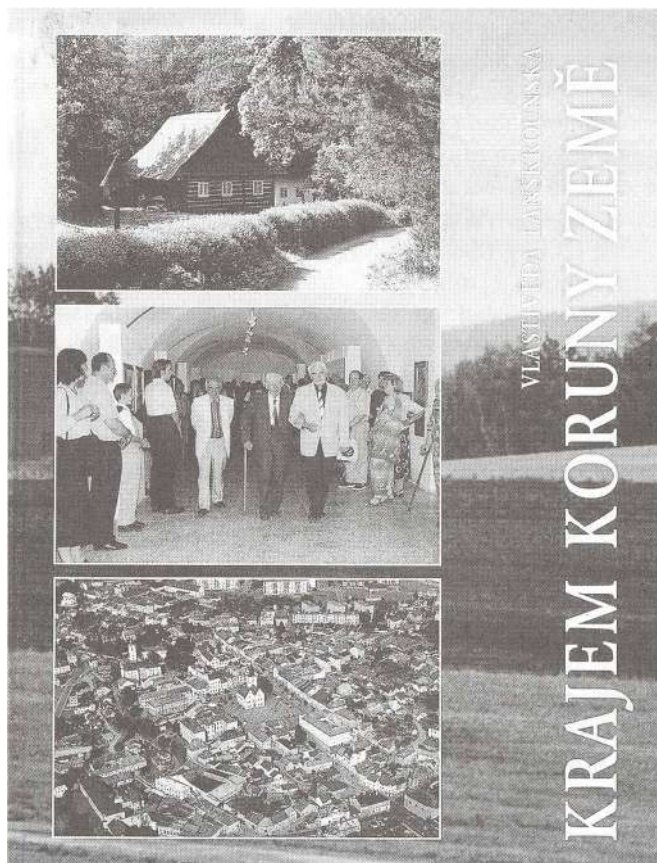
Radikální změna politická situace a dusné ovzdušší po pádu padesátých let minulého století poněkud zabrzdilo regionální bádání, i když nastal rozvoj místních muzeí a archivů, kam přicházeli odborní vědci a lidé. Ti se však museli podívat zaměřením tehdejší historiografie na nejnovější dějiny, hlavně pro mysl a dělnického hnutí, přičemž „místním materiálem se dokládaly a ilustrovaly obecně stanovené vývojové zákonitosti nebo fáze.“ Tradicí vlastní dějepisné studium bylo potlačeno jako zdroj konzervativního myšlení. Později proběhla diskuse o pojmu vlastivěda a ujal se nový termín regionální dějiny (blíže jsme se o tom zmínili v prvním odstavci tohoto článku). Oproti deduktivnosti tedy dosavadní práci byl vznesen požadavek na analyticitu, beroucí v úvahu všechny materiál a širší okruh problémů. Kromě toho se prosadil názor, že metodické požadavky musí být stejné u odborníků i u amatérů, pro kterého se ujal označení místní vlastivědný pracovník (Růžička, 1970, s. 162-163). S celkovým uvolněním situace ve druhé polovině padesátých let došlo i k novému postupnému nárůstu místních monografií. Na základě různých zápisů a záznamů sestavil J. Vrbka stručné dějiny obcí *Bezdrůžka a Unerážka* (1957), protože dosud prý byl v novém nedostatek pozornosti malým obcím, „osud našeho venkovského obyvatelstva“. K šestistému výročí města *Těš* (1949) připravil kolektiv autorů deset let později sborník a pracovali na něm „všichni s láskou a zaujetím. Chtěli jsme své rodné obci, v minulosti tak zanedbané, dát nejlepší, co dovedeme.“ O dějinech vydání stručné brožurky o Chrástě u Chrudimi (1961) se dozvíme až z recenze: „Jde o dodatečně publikovaný informativní materiál k 700. výročí založení“, který pomáhá uskutečňovat „touto formou úkoly vlastivědné práce“ (Petřel, 1962). Přehled shrnutý do útlého sborníku je památkou na sjezd rodáků a přátel v obci VACENOVICE (1966), aby povzbudil „naše občany k dalším úspěchům a abyste se sem vždy rádi vraceli“. Výsledek více než třicetiletého snažení předložil

J. Z. Cvrtek, povoláním lékař (Strakonice, 1967) - podle jeho vlastních slov mohl jít o „životopis města s okolím, aby mu všichni tená i rozumeli“. BÍLOVEC (1971) vydal sborník pro obce z velké části pěstované po roce 1945 s úmyslem ukázat jim svůj vývoj a na základě této znalosti aby mohli „chápat i jeho přítomnost, v níž žijí a k níž mají vztah i svůj osobitý, citový vztah“. Příkladem profesionálně zpracovaných obecních dějin podává útlá brožurka J. Bartoše, historika z olomoucké univerzity, jehož teoretické názory jsou v našem článku často citovány (ROVENSKO, 1973). Apel na socialistickou souhlasnost se objevil ve dvou monografiích z roku 1981, protože „vychází v roce velmi důležitých politických událostí, jakými byly XVI. sjezd KS a oslavy 60. výročí založení KS“ (OLŠANY) a protože „láska k domovině je základem socialistického vlastenectví“ (Chotboř). Téhož roku (1981) byl vydán i jeden ze svazků *Vlastivědné knihovny moravské (Blatnice)*. K místům, které si zajistily historické zpracování svého vývoje, se zařadili LUKOV (1983), a to rovnou z pera R. Hurta, významné osoby moravské historiografie. Společenskými a kulturními proměnami jihomoravské vesnice *Horní Věstonice*, nově osídlené v poválečném období, se zabýval autorský kolektiv pod vedením V. Frolce (1984). K vytvoření publikace *Drásov 1238 - 1988* (výročí první písemné zmínky) se sešel kolektiv odborníků a nastínil v ní hlavní etapy vývoje obce, její lidové tradice i souhlasnost.

Další podstatný zlom v rozvoji, ale i nazírání na funkci regionálních monografií, nastává v souvislosti s politickými a společenskými změnami po roce 1989. Vedle potřeby znovuobjevit i nově definovat některé pojmy (vlastenectví, kořeny, identita) pronikají do našeho slovníku a myšlení další jevy, jako například komercializace nebo zviditelnění. Snad není příliš odvážné napsat, že vyjmenované skutečnosti spolupůsobí i vzniku nových publikací, které jsou ve středu našeho zájmu. Mnohé napovídá již zmíněná diskuse ve sborníku *ZÁPADNÍ MORAVA* (2001), cenná tím, že seji zúčastnili profesionální historici, dobrovolní vlastivědní pracovníci i jeden vydavatel. Nodostatek peněz a naopak touha sponzor se předvést, asociativní, metodické a koncepční problémy, někdy i kvalita mezilidských vztahů, to vše ovlivňuje konečný výsledek. Trh je zahlcen produkcí nejen většího rozsahu (od útlých brožurek až po vícetomové díla) a kvality. Recenzent mohl nastala opravdová žesť a bohužel je třeba konstatovat, že

velmi často není co chválit a někdy je dokonce třeba se ptát, zda vydání mohl vůbec smysl. Přesto K. Mlatek končí svoji úvahu optimisticky: „Přiblížením pohledu je zřejmé, že existuje řada prací, které jsou zpracovány na velmi solidní úrovni, přináší zajímavé (by jen v lokálním měřítku) informace a poskytují velmi důkladný přehled o dějinách daného města i vesnice.“ (ASOPIS MATICE MORAVSKÉ, 2002, s. 132).

Naše poohlédnutí za monografiemi posledních let znamená upozornění na edici *Paměti obcí*, společně po in dneš už bývalého Okresního úřadu v Olomouci a tamějšího nakladatelství Danal (úvod k edici i recenze několika prvních svazků viz Bartoš, 1997). Hned roku 1990 byla ve spolupráci předložena brožura publicisty a místního kronikáře V. Bartoše o podkrušnohorské obci PERNINK, aby tak alespoň částečně zaplnila „bílé místa ve v domě obce“. Důležitým roděným městem je *Radomyšl*

(1993) sepsal a po své smrti tehdejšímu MNV odkázal B. Lifka, diplomovaný knihovník a doktor filozofie. Historie Radomyšle a okolí je pro tohoto autora především historií maltézského řádu, jehož byl sám členem. *Vzpomínky na starý Rakovník* (1994) V. Razíma, odborného pracovníka v památkové péči, to jsou ukázky starých obrazů, jednoho z nezastupitelných pramenů k poznání minulosti. Svým „albem“ chce zaset „sém“ uvržením do zdravého místního patriotismu, který snad zcela vymizel“. Drobnou knížku *Chcenoovice* (1997) na základě archivních pramenů, zejména kronik, literatury i vyprávění místních obyvatel, sestavil F. Pleva. Tato posázavská vesnička je už od samého mládí lákavá, a to „hlavně pro svoji tajuplnost a fotografičnost“. „Ke zvýšení popularity a prestiže“ rodného městečka *Lochovice* (1998) chtěl svým dílkem přispět F. Sládek, dlouholetý zdejší učitel, editel školy a kronikář. Ve stejném roce O. Vlasáková, výtvarnice, publicistka a sběratelka, u příležitosti 750 let obce *Vlkoš* zpracovala za přispění dalších tří autorů publikaci - starostka ji v předmluvě nazvala „sondou do minulosti, oživením několika jejich obrázků, shrnutím přítomnosti a hlavně vyjádřením naděje pro budoucnost.“ Přelom století spojený s nástupem nového tisíciletí „je dle vodem k tomu aby se obě strany ohlédli za tím, co tvořili oni a jejich předkové“, jak se praví v *Almanachu obce Osová Bítýška a osady Osová* (2000). Místu byl navíc udělen znak a prapor, což je také jeden z „módních trendů“ současnosti (o znacích a praporech obcí na Dálnici viz *DÁLNIČNÍ VLASTIVĚDNÉ ZPRÁVY*, 2003). REJVÍZ, horská vesnice na Jesenicku, nově osídlená po odsunu Němců, měla v roce 2000 jen 65 obyvatel, ale velmi pestré národnostní složení: Češi, Slováci, Němci, Poláci i Ukrajinci. „Báje a pověsti“ S. Joanidise chtějí přispět k pochopení kraje, „v němž si každý z nás budoval nebo buduje svůj domov“. *Přesídlení na jižním Plzeňsku* patří k nejnovějším publikacím k lokalitám zasaženým katastrofální povodní. Tento neblahý přírodní jev se odrazil i v regionálních monografiích na Moravě, kde velká voda řádila o pět let dříve. Otázkou „Kdo jsme, odkud a kam smyjeme?“ nadepsala předmluvu ke knize *Na dobré hodince v Otnicích* M. Králová (2003). Jde o dobrou zvolenou dotaz zvláště dnes, kdy prožíváme další historický zlom a zatím nevíme, co nám přinese. Hledáním vlastních kořenů se ztotožňujeme s nimi, co nám dodává pocit jistoty a spojuje nás s předšlými generacemi. Zároveň se ptáme, jaké dědictví přenecháme potomkům. Víme, že

pokračováním v bohaté tradici vlastivědné práce (ovšem za využití nejnovějšího stavu bádání) přispějeme k posílení vlastní identity (místní, krajové i regionální).

Náš náhlet si nedělá nárok na úplnost a ani zvolené monografie nemusí být ty, které nejlépe vystihují všechny dějiny pro vlastivědnou činnost. Stranou jsme ponechali etnografickou tvorbu i bibliografie přínášející soupisy regionální produkce. Nežmi ovšem jsme se až na výjimky o vydavatelích - informace o nich lze najít v přehledu literatury. Zároveň chceme ještě upozornit na některá témata související se studiem dané problematiky. Přínos učitelských spolků k zájmu o místní dějiny už byl zmíněn, ale zasloužili se o ně i další neprofesionálové. Například E. Vlasák se zaměřil na několik postav středních věků na přelomu 19. a 20. století, zvláště na F. A. Paroubka (zemřel 1888), místního tajemníka v Sadské, autora pouze v rukopise uchovaného *Letopisu a Djinopisu*. Svě spisy psal zvláště pro obec, nebo „osoby obec spravující se samo o sobě, takže se pro jejich nedostatečnou znalost minulosti a starých poměrů přesto dle škody a ztráty na právu a na pospolitém majetku“ (Vlasák 1972, s. 111). Také bychom mohli poukázat na rozdíly v dosavadních výsledcích české a moravské vlastivědy a regionální historiografie. Hlavní dějiny jsou dva:

- 1) etnograficky a jednoznačně institucionální a intelektuální centrum v Praze, zatímco na Moravě výsadní postavení bojovalo Brno s Olomoucí a později s Ostravou;
- 2) Z hlediska národnostní situace: na Moravě všechna v tšim státními Němci a pokrývaly ji etně jazykové ostrovy, zatímco v českých bylo kompaktnější uspořádání (české vnitrozemí - německé pohraničí) (Barboš - Schulz - Trapl, 2000, s. 203).

V posledním desetiletí se objevují také teoretické práce o identitě a potěb jejího hledání, na což jsou citliví zejména v místech nově osídlených po roce 1945 (Macková, 1996). A. Schauerová v úvodu ke sborníku *Kde jsme doma* (1997), v novém mentální reprezentaci domova jakožto výrazu kulturního v domě dějiny folklorních soubojů, napsala: „Domníváme se, že domov jako součást hodnotové orientace dorůstajících generací má se srovnáním ležící roli protipólu k současnému unifikujícím tlakům euroamerické civilizace i dějiny sledkům odcizení, které z nich plynou. ... Má být také stupínkem k budoucímu povědomí národnímu, které se nevyloží s moderní koncepcí kulturního pluralismu.“

Literatura:

a) Regionální monografie

- Almanach obce Osová Bítýška a osady Osová.* Zprac. M. Malý. Osová Bítýška: Obecní úad 2000.
- Bezdr cí a Unerázka. Vlastiv dná kronika dvou vesnic na Malé Hané.* Napsal J. Vrbka. Brno: Krajské nakladatelství 1957.
- BÍLOVEC: 650 let m sta Bílovice.** Red. B. Špa ek, F. Schwarz a E. P. ikryl. Nový Ji ín: Okresní vlastiv dný ústav, Bílovec: M stský národní výbor 1971.
- Blatnice. Minulost a sou asnost slovácké obce.* Red. M. Zemek. Praha: Tisková, ed ní a propaga ní služba místního hospodá ství pro MVS v Brn , MNV a JZD Budoucnost v Blatnici 1981. Vlastiv dná knihovna moravská, sv. 37.
- Bosonohy. Ráz života osady p ed t icetí lety.* Napsal E. Smrř. Bosonohy: Obec 1928.
- Brn nský okres.* Napsal F. A. Slavík. Brno: Musejní spolek 1897. Vlastiv da moravská, II. místopis.
- D ÍNSKÉ VLASTIV DNÉ ZPRÁVY: Znak a prapory obcí Dol ní a Horní Podluží, . 1, s. 37-38; Prapor obce Ch ibská, Znak a prapor obce Doubice, Znak a prapor obce Horní Habartice, . 2, s. 49-52; Znak a prapor obce T chlovice, . 3, s. 38-39.** D ínské vlastiv dné zprávy 13, 2003.
- D jiny m ste ka Velkých Pavlovic.* Napsali L. Hosák, J. Skutil a F. Štambacher. Velké Pavlovice: Obecní rada 1941.
- Drásov 1238-1988.* Zprac. kol. aut. pod ved. L. Vykoupila, V. Št pánk a L. Jana. Drásov: MNV 1988.
- Frenštátský okres.* Napsal J. Felix. Brno: Musejní spolek 1908. Vlastiv da moravská, II. místopis.
- Fulnecko.* Napsal A. Turek. Brno: Musejní spolek 1940. Vlastiv da moravská II.
- Horní V stonice. Spole enské a kulturní prom ny jihomoravské vesnice.* Napsal V. Frolec a kol. Brno: Universita J. E. Purkyn - filosofická fakulta 1984. Spisy filosofické fakulty . 245.
- HO OVICKO A BEROUNSKO 1: Monografie Ho ovicka a Berounska.** Díl 1. ídil J. J na. Praha: Redak ní kruh u ítelstva 1928.
- HO OVICKO A BEROUNSKO 5: Monografie Ho ovicka a Berounska.** Díl 5. ídil J. J na. Praha.: Redak ní kruh u ítelstva 1930.
- Chat bo . Stru né d jiny m sta.* Usp. O. Smr ek. Hradec Králové: Kruh 1981.
- Chrudimsko a Nasavrcko.* Díl 3. *Obraz kulturní.* Red. V. Hanus. Chrudim: Výbor ku popisu okresu chrudimského a nasavrckého 1912.
- Ch enovice.* Napsal F. Pleva. Ch enovice: Obecní úad 1997.
- Ivan ice, býv. král. m sto na Morav . Popis d jepisný, mistopisný a statistický.* Podává A. Kratochvíl. Ivan ice: Musejní spolek 1906.
- Jesenicko. Z kraje pod Prad dem. Vlastiv dný sborník.* Jeseník: Osv - tový d m 1961.
- Konický okres.* Napsal B. Burian. Brno: Musejní spolek 1939. Vlastiv - da moravská, II. místopis.
- Krajem koruny zem . Vlastiv da Lanškrounska.* Red. M. Borkovcová. Lanškroun: M sto ve spolupráci s M stským muzeem 2002.
- Kunice. Pohorská vesnice na pomezí Prahy.* Napsal V. Mácha. Praha: Spolek pé e o blaho venkova 1941. Knihovna Spolku pé e o blaho venkova, sv. 26.
- Litom icko. Obraz vlastiv dný.* Napsal J. R. Tesa . Lovosice: Ratibor Vose álek 1926.
- Lochovice. Z historie podbrdského m ste ka.* Napsal F. Sládek. Lochovice: Obec 1998.
- LUKOV: R. Hurt: D jiny Lukova.** Lukov: MNV ve spolupráci s JZD Podboran v Lukov 1983 (vyšlo ve ty ech sešitech Lukovského zpravodaje).
- Malebné Kloboucko.* Zprac. kol. aut. ved. J. Švachovou. B eclair: Moraviapress pro M stský úad Klobouky u Brna 1995.
- Moravsko Krumlovsko a Hrotovsko. Vlastiv dný sborník.* Upr. O. Kriebel aj. Karásek. Moravský Krumlov: U ítelské jednoty v Moravském Krumlov a Hrotovicích 1925.
- Moravskot ebovsko. Svitavsko.* Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost ve spolupráci s m sty Moravská T ebová a Svitavy. Vlastiv da moravská, sv. 67.
- Na dobré hodince v Otnicích.* Napsala M. Králová Otnice: Obec 2003.
- Národopisný sborník okresu Ho ického.* Ho ice: Redak ní komitét národopisného odboru 1895.
- NEDACHLEBICE: J. Vítek: Slovácká d dina Nedachlebice. P ísp vek ke kulturním d jinám Slovácka.** Brno: vl. n. 1928.
- Od Ostravice k Radhošti. Duchovní kultura kraje.* Usp. V. Martínek a J. Jure ek. Moravská Ostrava: Kulturní rada pro širší Ostravsko jako Krajské úst edí osv tových sbor 1941.
- Okres Vsetín. Rožnovsko - Valašskomezí í sko - Vsetínsko.* Ved. red. V. Nekuda. Valašské Mezí í í: Hv zdárna, Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost, Vsetín: Okresní úad 2002. Vlastiv da moravská, sv. 68.
- OLŠANY: Olšany v minulosti a dnes.** Red. F. Spurný. Olšany: MNV 1981.
- Památky obce Záhlinic. I. ást historická.* Sepsal F. Skopalík. Brno: vl. n. 1884.
- Pam ti Malenovic a Poho elic, jakož í d din k panstvím Malenovskému a Poho elskému p íslušných.* Napsal V. Prasek. Velké Mezí í í: J. F. Šašek, knihkupec 1883.
- PERNINK: Vítejte v Perninku!** Napsal V. Bartoš. Pernink: Místní národní výbor 1990.
- Petryl, J.: Chrast u Chrudim . Stru ný nástin historie a p ítomnosti. Text Z. Žemlí ka. Chrast, M stské muzeum 1961. (rec. asopis Spole ností p átel starožitnosti 70, 1962 s. 61-62).*
- Plze ský kraj. Vlastiv da západních ech.* Napsal F. Machá ek. Plze : Krajské úst edí osv tových sbor 1941.
- Podbrdskem od m ste ka k m stu.* Napsal J. áka. Praha - Litomyšl: Paseka 2001.
- P ešnice. P ešnice* František Spurný, reklamní vydavatelství F.S. Publishing pro m sto P ešnice 2002.
- Radomyšl. D jiny jiho eského m ste ka a jeho okolí.* Napsal B. Lífka. K vyd. p ípr. B. Nechvátal. Radomyšl: Obecní úad a Nadace historie Radomyšle 1993.
- REJVÍZ: S. Joanidis: Rejvíz a báje z okolí. 2. dopl. vyd. Vyd. Sotiris Joanidis - RULA 2000.**
- ROVENSKO: J. Bartoš: Minulost a p ítomnost Rovenska.** Rovensko: Místní národní výbor 1973.
- Rožnovský okres.* Napsal . Kramoliš. Brno: Musejní spolek 1907. Vlastiv da moravská, II. místopis.
- Severní Polabí od Litom ic až k H ensku. Okolí m st Ústí n. L., Teplic. Litom ic, Podmokel a D ína.* Sepsal V. Wachsmann.. Praha: eská beseda v Ústí nad Labem b. d.

- SKORONICE: *Jak vlastiv da chránila za okupace eskost slovácké obce Skoronic*. Vlastiv dný v stník moravský 1, 1946, s. 172-173.
- Smíchovsko a Zbraslavsko. Red. F. Hansl. Smíchov: vl. n. 1899.
- Spytihn v. *Monografie nejstarší vesnice slovácké*. Napsal L. Lukáš. Uherské Hradišt : vl. n.
- Strakonice. *Osudy jiho eského m sta a jeho okolí*. Napsal J. Z. Cvr ek. Strakonice: M stský národní výbor 1967.
- Strážnický okres. Napsal F. Dvorský. Brno: Musejní spolek 1914. Vlastiv - da moravská, II. místopis.
- Šternberský okres. Napsal J. Valí ek. Olomouc: Krajský ústav pro další vzd lávání u itel , Šternberk: Okresní pedagogické st edisko 1957.
- Technik, S.: *M sta severních ech*. Na historické ásti spolupracoval R. And I. Liberec: Severo eské nakladatelství 1967.
- Tišnovsko. *Vlastiv da kraje od Pernštejna k Veve í*. K. Fic, J. Zacpal. Tišnov: BETHANIA 1999.
- TRPÍN: J. Krušina: *D jiny Trpína a okolí*. Trpín: Místní národní výbor 1948.
- T eš . *Šest set let m ste ka pod Špi ákem*. Sborník prací k šestistému výro í založení m sta Tešt s kruhem spolupracovník usp. R. Ježek. Havlí k v Brod: Krajské nakladatelství 1959.
- Un ovský a Rýma ovský okres. Napsal V. Pinkava. Brno: Musejní spolek 1922. Vlastiv da moravská, II. místopis.
- VACENOVICE: *Sjezd rodák a p átel ve Vacenovicích ve dnech 20. a 21. 8. 1966*. Vzpomínkový sborník a program.
- VIZOVICE: *Národopisné a životopisné pam ti Vizovic*. Napsal J. iž má . Vyškov: vl. n. 1938.
- Vlkoš. Napsala O. Vlasáková za p isp ní Š. Šalamouna, Z. Hlavsy a M. Svenssonové. Vlkoš: Obecní ú ad 1998.
- Vzpomínky na starý Rakovník. Napsal V. Razím. Rakovník: Rabasova galerie 1994.
- b) Teoretické práce**
- Bartoš, J.: *Ke zpracování d jin obcí*. Severní Morava 32, 1976, s. 3-7.
- Bartoš, J. -Trapl, M.: *K d jinám obcí*. Muzejní a vlastiv dná práce 15, 1977 s. 21-25.
- Bartoš, J.: *První svazky Pam tí obcí*. St ední Morava 4, 1997, s. 117-120; *Další svazky Pam tí obcí*. St ední Morava 5, 1997, s. 132-135.
- Bartoš, J. - Schulz, J. - Trapl, M.: *Regionální a místopisné bádání na Morav v 19. a 20. století*. In: D jiny Moravy a Matice moravská. Sborník p ísp vk z v decké konference konané ve dnech 24. - 25. listopadu 1999 v Brn . K vyd. p ípr. L. Jan a kol.. Brno: Matice moravská 2000, 199-212.
- B lohlávek, M. - Bystrický, V.: *K regionální i historické práci*. Muzejní a vlastiv dná práce 5, 1967 s. 1-3.
- ASOPIS MATICE MORAVSKÉ: *Nad otázkami regionální historie*. asopis Matice moravské 121, 2002, s. 125-139 (ú astníci K. Mlate ek, Z. Pokluda a D. Val šek).
- Durdík, T.: *110 let Spole nosti p átel starožitností*. Muzejní a vlastiv dná práce 36, 1998, s. 193-194.
- Flegl, M.: *K p ínosu u itelských spolk eské vlastiv d v druhé polovin 19. století*. Muzejní a vlastiv dná práce 11, 1972, s. 248-252.
- Funioková, N.: *Sto let Vlastiv dy moravské*. asopis Matice moravské 118, 1999, 111-127.
- Janák, J.: *Vlastiv dná knihovna moravská 1957-1996*. In: 100 let Vlastiv dy moravské a vlastiv dná práce na Morav . XXV. mikulovské sympozium 14.-15. íjna 1998. Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost a Státní okresní archiv B eclair se sídlem v Mikulov 1999, s. 33-37.
- Jan á, J.: *Vlastiv da a Vlastiv dný v stník moravský*. Vlastiv dný v stník moravský 20, 1968, s. 127-129.
- Macková, M.: *Renesance regionální historiografie (O hledání identity)*. In: J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní dob . Sborník referát z v decké konference, konané ve dnech 10.-11. kv tna 1996 v Turnov a na Hrubé Skále. Semily: Státní okresní archiv pro Peka ovu spole nost eského ráje v Turnov 1996, s. 129-131 (Z eského ráje a Podkrkonoší, supplementum 2).
- XXV. MIKULOVSKÉ SYMPOZIUM: *100 let Vlastiv dy moravské a vlastiv dná práce na Morav . XXV. mikulovské sympozium 14.-15. íjna 1998*. Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost a Státní okresní archiv B eclair se sídlem v Mikulov 1999.
- Roubík, F.: *Padesát let eské vlastiv dy*. asopis Spole nosti p átel starožitností 48, 1940, s. 3-29.
- Roubík, F.: *P íru ka vlastiv dné práce*. (2. pozm. a dopl. vyd.). Praha: Spole nost p átel starožitností 1947.
- Roubík, F.: *K diskusi o historické vlastiv d*. Muzejní a vlastiv dná práce 3, 1965, s. 193-195.
- R ži ka, J.: *Místní a regionální d jiny v eských zemích od roku 1960*. asopis Matice moravské 89, 1970, s. 162-175.
- Schauerová, A.: *Úvodem*. In: Kde jsme doma. Mentální reprezentace domova jako výraz kulturního v domí d tí z folklorních soubor . A. Schauerová a kol. Strážnice: Ústav lidové kultury 1997, s. 7-8.
- Skutil, J.: *„Vlastiv da moravská“ - její koncepce, redakce a auto í*. Vlastiv dný v stník moravský 25, 1973 s. 64-72.
- Skutil, J.: *Moravské vlastiv dné úsilí 1918-1989*. Vlastiv dný v stník moravský 47, 1995, s. 190-197.
- Stloukal, K.: recenze Strážnického, Hrotovského a P íborského okresu. asopis Matice moravské 43-44, 1919-1920, s. 494-503.
- Špét, J.: *Osmdesát let práce pro rozvoj eské vlastiv dy (K jubileu Spole nosti p átel starožitností)*. Muzejní a vlastiv dná práce 6, 1968, s. 142-145.
- Tywniak, J. - Flegl, M.: *N kolik poznámek k historické vlastiv d*. Muzejní a vlastiv dná práce 6, 1968, s. 4-12.
- Vlasák, E.: *K po átk m neprofesionální historické vlastiv dy ve st edních echách*. St edo eský sborník historický 7, 1972, s. 109-119.
- ZÁPADNÍ MORAVA: *Diskuse*. Západní Morava 5, 2001, s. 210-222 (ú astníci: H. Jurman, K. Mlate ek, V. Makovský, V. Nekuda, B. Chocholá , P. Ji ínský, M. Kružík a J. Sucharda).
- Zuman, F.: *Spole nosti p átel starožitností sl. v I. 1888-1928*. asopis Spole nosti p átel starožitností sl. 37, 1929, s. 13-23.

REGIONÁLNE ZDRUŽENIE A JEHO MIESTO VO VIDIECKOM ROZVOJI. (PRÍKLAD TOPO IANSKO-DUCHONSKÉHO REGIÓNU)

O ga Danglová

V poslednom období možno na Slovensku zaznamena výrazný nárast iniciatív zoskupovania obcí do ob ianskych a regionálnych združení. Integra né snahy vychádzajú zo špecifického komplexu miestnych potrieb a záujmov, ktoré sa spájajú na báze spoločných ekonomických (profil hospodárskych inností, spádovos sídiel k jadrú, ktoré zvy ajne tvorí blízke mesto), sociálnych (príbuznos sociálnej skladby, zamestnaneckých štruktúr) alebo kultúrnych daností (civiliza né rysy, príbuznosti v hmotných znakoch kultúry, jazyku). Pragmatickým leitmotívom vzniku regionálnych združení je isto uvedomenie si, že vä ší, inštitucionálne zastrešený teritoriálny celok spájajúci viaceré sídla, dokáže presadi i záujmy jednotlivých obcí s vä šou ú innos ou a razanciou a dáva širšie možnosti prístupu k informáciám a financiám na projekty vidieckeho rozvoja cez štrukturálne fondy Európskej únie.

Mikroregión, ktorý sme sledovali z tohto aspektu, je vymedzený obcami, ktoré sa na základe územnej blízkosti a spoločne artikulovaných regionálnych potrieb a predstáv o smerovaní rozvoja spojili v roku 1996 do dobrovo ného regionálneho združenia SOTDUM (Spoločnosť obcí Topo iansko-duchonského mikroregiónu). Združenie zahr uje okrem mesta Topo any obce ležiace v severozápadnej asti topo ianskeho okresu - Jacovce, Neme ky, Podhradie, Prašice, Tesáre, Tvrdomestice, Velušovce, Závada. Pomocou dostupných kvantitatívnych dát, predovšetkým však pomocou kvalitatívneho etnografického výskumu, sme sa pokúsili, zatiaľ aspo v zásadných súvislostiach, zachyti obraz vnútroregionálnej situácie s ohľadom na hierarchizáciu a diskontinuitný vývin sídelnej sústavy, vyplývajúci z rozdielnosti sídelných podmienok a predpokladov socio-ekonomických daností a rozvoja jednotlivých obcí. Postihnú mieru vnútroregionálnej integrácie pri riešení spoločných problémov, mapova na mikroúrovni dedinských komunít problémové situácie spojené so socio-ekonomickou transformáciou. Poukáža na špecifiku štruktúry hospodárskych inností, vyplývajúcich z prírodných podmienok regiónu. Sledova pôsobnosť SOTDUMu ako inštitútu verejného zastupovania v praxi - osobami zastupujúcimi obec boli v prípade tohto inštitútu starostovia, alebo ich zástupcovia.

ažisko empirických dát, okrem historicko-demografických prame ov miestnych kroník, vychádza z poznatkov získaných vlastným a teamovým terénnym výskumom, uskutočneným v mikroregióne v rokoch 2000-2003. Pri analýze sociálnej reality sme vychádzali z údajov získaných od miestnych obyvateľov, predstaviteľov socio-profesijných skupín, záujmových skupín, aktérov lokálnej politiky. Pri ich interpretácii sme uprednostnili aktérsky prístup v kombinácii s vlastným hodnotiacim prístupom.

Socio-ekonomická charakteristika regiónu

Prírodné danosti územia vytvárajú pre lokality ležiace v nížinných astiach Nitrianskej pahorkatiny výhodné podmienky pre rozvoj poľnohospodárstva, podhorský charakter predur uje zas obce ležiace v zásahu pohoria Považský Inovec k rozvoju cestovného ruchu. Zodpovedá tomu i povaha územia, ktorého polovicu - 47,5% - zaberajú plochy s lesnými porastami, ďalšiu polovicu - 46,% - poľnohospodársky využívaná pôda, z ktorej vysoký podiel patrí trvalým trávnyim porastom, hlavne v podhorských astiach mikroregiónu. o sa týka úrodnosti, najproduktívnejšie pôdy sú v prímestských obciach Jacovce, Tesáre, potom v Prašiciach a Velušovciach, a najmenej úrodné pôdy v chotároch podhorských obcí Závada, Neme ky a Podhradie. Významnými z hľadiska rozvoja letného turizmu sú vodné plochy, najmä vodná nádrž Duchonka.¹ Geografické podmienky boli i v minulosti určujúcim faktorom diverzifikovaného vnútroregionálneho vývoja, ktorý bol priaznivejší pre nížinné obce s bonitnejším pôdnym fondom, navyše ležiace komunikatívne bližšie k mestskému jadrú - Topo any zaznamenali v priebehu 20. storočia silnejúci hospodársky a popula ný nárast. Naopak socioekonomická pozícia podhorských obcí vzdialenejších od mesta, ktoré mali navyiac i geograficky nepriaznivejšie podmienky pre agrárny rozvoj a poskytovali zúženú paletu pracovných príležitostí, bola v rámci mikroregiónu marginálnejšia. Na druhej strane dnes sú tieto menej urbanizované obce pre svoj malebný prírodný ráz a vidiecky charakter sídiel príťažlivé pre turistov a chalupárov. Cestovný ruch sa tu pozvoľne stáva stimulom komerčných aktivít.

Z hľadiska zamestnaneckej štruktúry je Topo iansko-duchonský región priemyselno-po nohospodársky. Hoci v minulosti bolo určujúcejším po nohospodárstvom (ved a malých rodinných hospodárstiev mali významnú ekonomicko-sociálnu pozíciu ve kostatky, hospodáriace na ve kých pôdnych rozlohách na spôsob po nohospodárskej ve kovýroby) a lesné hospodárstvo. Obe formy poskytovali sezónne pracovné príležitosti. Pre väčšinu obyvateľov to však ani vtedy neboli odvetvia postačujúce pre udržanie úrovne bežného života. Ekonomické aktivity preto už v prvej a najmä v druhej polovici 20. storočia smerovali do priemyslu a sezónnych po nohospodárskych prác a podnietili pracovnú migráciu do vzdialenejších oblastí a do zahraničia. Prevažujúcim trendom bola rovníčko-proletárska existencia. Odliv obyvateľstva za prácou do miest zintenzívnal v 60. a 70. rokoch 20. storočia v súvisu so zakladaním družstiev, kedy odišla z obcí približne jedna tretina ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Odchod prevažne kvalifikovaných pracovných síl poznačil kvalitu ľudského potenciálu a vo vzdelanostnej štruktúre sa prejavil v silnom zastúpení ľudí s uovským a po om základným vzdelaním a v minimálnom podiele vysokoškolsky vzdelaných.²

Ke že mimo obmedzených možností zamestnania v po nohospodárstve a v slabo rozvinutom podnikateľskom sektore poskytujú vidiecke obce i dnes iba málo pracovných príležitostí, za prácou sa odchádza do miest, najmä však do okresného mesta, kde pracovné príležitosti ponúka elektrotechnický, potravinársky, odevný a drevársky priemysel. Po kolapse niektorých priemyselných podnikov, najmä závodov ažkého strojárstva v okresnom meste, majú práve tieto vzdelanostne nižšie kategórie, z nich najmä strojárske profesie, obmedzené možnosti získa zamestnanie na trhu práce v blízkom okolí. Nezamestnanosť v mikroregióne sa podobne ako v celom Topo ianskom okrese pohybuje mierne nad priemerom SR - od 17,1% do 19%, ale približuje sa viac k nižšiemu percentu daného rozsahu.³ Obecne úrady väčšinou evidujú presné údaje aktuálneho po tu nezamestnaných vo svojej obci.⁴ Potrebujú ich najmä pri organizovaní verejnoprospešných prác. Model, pri ktorom sú miestni nezamestnaní zapojení do týchto prác, sa podľa väčšiny starostov osvedčil. Pri dobrej organizácii sú jeho výsledky viditeľné na úprave

okolí obcí. Jeho ďalším prínosom je redukcia ľudskej práce.

Topo iansko-duchonský mikroregión patrí k územiám s nižšou urbanizáciou - hustota obyvateľstva dosahuje v priemere 60 obyvateľov na 1 km². Leží na periférii okresu a nie je dostatočne napojený na komunikáciu. Preto v posledných dekádach demograficky stagnoval. V súčasnom období však zaznamená postupný rast. Ved a dynamicky sa rozvíjajúceho jadra mikroregiónu, ktorý tvorí mesto Topoian, sú však medzi jednotlivými vidieckymi sídlami výrazné rozdiely v socio-demografickej štruktúre. Sú, podobne ako v iných regiónoch Slovenska, poznačené dedičstvom procesu socialistickej industrializácie vidieka, ktorá sa v 70. rokoch minulého storočia okrem iného presadzovala prostredníctvom direktívneho zavádzania mechanizmov rozvoja lokalít cez kategorizáciu obcí a ich zaradenie medzi perspektívne „rozvojové“ alebo neperspektívne „nerozvojové“ obce nižšieho významu, resp. „zánikové obce“. V ich zmysle boli niektoré sídla podporované a zvýhodňované, naopak v nestrediskových dedinách, alebo v dedinách určených na zánik, sa uplatňovali útlmové opatrenia, nepovoľovali sa investície do infraštruktúry, nesmeli sa v nich stavať nové domy, nerozvíjali, resp. rušili sa základné školy, nebudovali sa v nich zdravotnícke strediská a pod., čím sa ich sídelná pozícia marginalizovala.

Zatia čo prímestská obec Jacovce, ktorá pred rokom 1990 patrila k Topoianom, a bývalá stredisková obec Prašice zaznamenali nárast obyvateľstva, v ostatných nestrediskových obciach, najmä v podhorských obciach na okraji regiónu (Nemeč, Podhradie, Závada) rast populácie stagnoval. V obci Podhradie za obdobie rokov 1960-1995 dokonca klesol skoro o jednu tretinu. V súčasnosti pozitívnejší demografický vývin nastal v Tesároch, Tvrdomestiach a Velušovciach, ktoré sa stali vhodnými lokalitami pre prisťahovalcov - miestnych rodákov, ktorí sa do obce vracajú z mesta, rekonštruujú a predstavujú si domy po rodičov a starých rodičov, alebo situovanejších obyvateľov okresného mesta, ktorí sa rozhodli vymeniť bývanie v bytovke za príjemnejšie a komfortnejšie bývanie na vidieku. Špecifikom podhorských obcí (Podhradie, Nemeč) je, úmerne ku klesajúcemu po tu trvale bývajúcich, nárast turistov, víkendového obyvateľstva a chalupárov.

Regionálne združenie SOTDUM

Združenie Spoločenstvo obcí Topoľiansko-duchonského mikroregiónu (SOTDUM) vzniklo v roku 1996 pod hlavičkou iniciatívy Programu obnovy dediny, ktorého koncepcia bola prijatá vládou SR v roku 1991. K systematickejšiemu rozpracovaniu koncepcie došlo v roku 1997 a k praktickej aktualizácii s finančnou, inštitucionálnou a organizačnou podporou štátu - vznikli agentúry zamerané na rozvoj vidieka - v roku 1998. Štartovým zámerom založenia SOTDUMu bola snaha presadiť sa ako mikroregión, zosúladiť záujmy mikroregiónu ako celku so záujmami jednotlivých obcí, vedomie, že samostatná obec má len malú šancu artikulovať svoje potreby, získať financie a podporu pri riešení problémov sociálno-ekonomického charakteru, infraštruktúrnej nedovybavenosti a. i.: *Lepšie sa vybavuje a je to lacnejšie, ak vybavujete cez združenie viacerých obcí, než jednotlivo za každú obec zvlášť. Aj inak sa na Vás kompetentní dívajú.* (starosta obce Tvrdomestice, 2003)

V roku 2001 som bola prítomná na spoločnom sneme SOTDUMu, na ktorom sa zúčastnili starostovia jednotlivých obcí a pracovníci Nitrianskej Agentúry pre rozvoj vidieka. Mala som možnosť vysloviť sa, ako sa zastupitelia obecných samospráv vyslovovali k riešeniu spoločných problémov, k aktivizácii miestnych zdrojov. Bolo zrejmé, že miera aktivity a zúčastnenosti zastupiteľov obcí vo jednotlivých projektoch, o ktorých sa hovorilo bod po bode, bola rozdielna. Projekty sa týkali rozvoja infraštruktúry celého mikroregiónu (separovaný zber odpadu, dobudovanie skládky, čistiska a kanalizácie cez program ISPA); stavebného rozvoja (urbanistické štúdie vypracované v rámci Programu obnovy vidieka pre jednotlivé obce); ekonomických iniciatív, špecifikovaných podľa charakteru zdrojov v jednotlivých obciach (drevozárstvo a spracovanie dreva a dreveného odpadu až po finalizáciu formou výroby nábytku a v horských a podhorských lokalitách, kde sa pôsobilo s aktivizáciou a spoluprácou s miestnymi podnikateľmi; výstavby vodnej elektrárne v Nemečkách, chovu rýb a rybolovu v Tvrdomesticiach a Nemečkách, muštárne v Prašiciach, spracovaní ovčieho mlieka na salaši v PD Závada). Spoločne bola artikulovaná snaha o rozvoj turizmu v regióne, ktorého krajinnú prírodnosť zvyšuje prítomnosť monumentálnej kultúrnej pamiatky - Topoľianskeho hradu, ale i ďalších historických pamiatok regionálneho významu - kaštieľ v Tesároch, valcový

mlyn v Závade a rekreačná oblasť okolo vodnej nádrže Duchonka. Ďalšou témou bolo dobudovanie cyklotrasy, na ktorej realizáciu sa podarilo získať financie zo zahraničných zdrojov. Rozoberala sa propagácia turizmu v mikroregióne, pri ktorej združenie spolupracuje s turistickou informačnou kanceláriou TIK v Topoľanoch. Hodnotila sa obsahová skladba regionálnych novín, vychádzajúcich pod názvom „Ozveny spod hradu“, ktorých cieľom smerom dovnútra je budovať u miestnych obyvateľov vedomie regionálnej spolupatričnosti, pestovať „duch regiónu“.

Regionálna iniciatíva predstavená v sumári zámerov a projektov SOTDUMu súladila s myšlienkou a deklarovateľným zámerom „Programu obnovy dediny, ktorého základom je aktivizácia vnútorných rozvojových zdrojov dediny, efektívne využívanie jednotlivých potenciálov obce, hlavne však podnietenie ľudského potenciálu, vyjadreného v iniciatíve a ochote obyvateľov a iných sociálnych a hospodárskych subjektov sídla, ktoré by mali smerovať k trvalému zvyšovaniu štandardu života na dedine, zároveň so zachovaním jeho špecifik“⁵

Výskumom sme sa snažili získať údaje o aktivitách SOTDUMu, priebehu regionálnej spolupráce, o tom, ktoré zo zámerov sa podarilo uskutočniť, ktoré ostali zatiaľ len na papieri, alebo v podobe neuskutočnených želaní, o bolo prírodných zdarených alebo nezdarených iniciatív.

Ďalším dôležitým aspektom bolo zistenie, do akej miery dokázali jednotlivé obce vzájomne kooperovať, ale zároveň presadzovať svoje partikulárne záujmy prostredníctvom starostov, ktorí ich zastupovali.

Oto sa týka infraštruktúrnej vybavenosti, SOTDUMu sa v záujme zlepšovania v roku 1998 podarilo úspešne urýchliť plynofikáciu. V priebehu polroka bola splynofikovaná celá dolina a všetkých šesť dedín prešlo na plynové vykurovanie. Vedomie spolupatričnosti a solidarity pri presadzovaní spoločného záujmu, princíp partnerstva, ktorý sa prejavil v ochote väčších obcí uskromniť sa a presunúť zo svojho balíka peňažnú potrebnú čiastku v prospech menších obcí, to boli sociálno-psychologické kvality, ktoré sa podpísali na zdanom priebehu plynofikácie.⁶

S podporou SOTDUMu sa realizoval v každej miestnej obci separovaný zber, hoci práca jeho využitia zatiaľ značne zasahuje obyvateľov problematizuje nevytvorenými návykmi na triedenie odpadu. Problémom ostáva

kanalizácia, kde sa SOTDUM uchádzal o finančné krytie cez ISPU. Hoci sa medzi 147 žiadosťami, ktoré boli podané na Ministerstvo životného prostredia, prebojoval medzi 7 schválených, projekt nakoniec v bruselskej centrále neprešiel. Dôvod: podľa prepočtu na jedného obyvateľa a bol pre Brusel príliš drahý, podľa ďalšej neverenej verzie mikroregión vypadol kvôli lobistickým tlakom na Ministerstvo životného prostredia. Neoficiálne sa neúspech pripisuje i tomu, že väčšie obce Jacovce, Prašice, ktoré majú kanalizáciu rozostavanú a istiarne odpadových vybudovaných a získali na úroveň viacmiliónové dotácie, neuviedli túto skutočnosť v projekte určenom pre Brusel. Prašický starosta sa posťažoval, že o dotáciách sa rozhoduje Pán Boh vie pod a jeho. *My o máme istí ku prípravenú, sme dotácie nedostali, a také obce o ešte len za inajú a istí ku majú len rozostavanú, tie dostali. A pritom naša istí ka je vybudovaná aj pre okolité obce.* Neúspech v presadení projektu kanalizácie sa do istej miery podpísal na oslabení intenzity činnosti SOTDUMu.

Cez SAPARD a fond Pro Slovakia sa podarilo získať pre obec Podhradie finančné prostriedky na rekonštrukciu kultúrnej pamiatky Topoľianskeho hradu. O ďalšie dotácie sa obec usiluje cez projekt PHARE. Obecné zastupiteľstvo malej obce však nie je vybavené internetom, má preto obmedzený prístup k informáciám a Agentúra pre rozvoj vidieka doporučuje získať údaje k podávaniu projektov práve cez webové stránky. Aktivity, ktoré obec vyvíja na záchranu hradu, narušuje vandalizmus - krádeže stavebného materiálu, vypálenie budy, v ktorej bol uložený stavebný materiál, poškodenie informačnej tabule, spustenie 300 litrových sudov, do ktorých sa pracne vo vedrách vynášala voda potrebná na stavbu, z hradného kopca. Prevláda mienka, že pôvodcovia škôd neboli domáci, ale cudzí. Väčšina miestnych obyvateľov k obnove hradu je podľa mienky starostu laxný - *Sú na hrad zvyknutí, je to pre nich bežná vec. Hrad ako pamiatkový objekt je zaujímavý skôr pre návštevníkov zvonka a zahraničných turistov.*

V krátkom časovom horizonte podľa starosta s vybudovaním turistického národného chodníka, ktorého dominantou by bol hrad a medzistanicami by boli miestne prírodné zaujímavosti, halštacké hradisko, salaš a novovybudovaná zvieracia obora, ktorú si buduje súkromník z Jacoviec. Obora vzbudzuje medzi miestnymi obyvateľmi

nevoľnosť a podozrenie, že v pozadí jej zriadenia je manipulácia s pôdou. Predseda zavadského poľnohospodárskeho družstva podľa miestnych zneužil svoju autoritu a rozhodovaciu právomoc a vylenil súkromníkov v jednom celku výhodne ležiacu produktívnu poľnohospodársku pôdu.

Niektoré lenské obce SOTDUMu majú v rámci projektu Obnovy dediny vypracované urbanistické štúdie. Patrí k nim i Podhradie, kde návrh s výhľadom do roku 2025 prezentuje územný rozvoj obce s dôrazom na existenciu sídelnej dominanty hradu, ktorého obnovou by sa mal umocniť vzťah obce k hradu. Projekt podľa novú výstavbou a prestavbou jestvujúcich rodinných a rekreačných domov pri zachovaní architektonického svojrázu obce v zmysle zachovania pôvodného štýlu miestnej architektúry (ten je už však v súčasnosti nepôvodný a málo výrazný, pozn. autora) a jeho ambíciou bolo citlivo zasadiť obec do reliéfu krajiny s hradom. Navrhovatelia si uvedomovali, že stavebná obnova musí byť zosúladená s revitalizáciou spôsobu života.⁷

Súčasťou prípravy urbanistickej štúdie Podhradia bolo aj vypracovanie ankety „Radíme sa s občanmi“, ktorá mala občanmi realizátorov projektu s názormi miestnych obyvateľov na perspektívu obce a jej stavebného rozvoja. Ankety sa zúčastnilo 24 rodín, v sumári to bolo cca 100 ľudí, ktorí tvoria 36% všetkých obyvateľov. Z ankety vyplynulo, že respondentov viac ako architektonický ráz a rozvoj vidieckeho turizmu, na ktoré kladol projekt dôraz, zaujímal riešenie aktuálnych záležitostí spojených s každodenným chodom života - vybudovanie kanalizácie, údržba ciest, výstavba kostola, oprava autobusových zastávok a zlepšenie verejného osvetlenia.⁸

Príliš optimisticky vzťahom k mentalite a demografickej situácii s prevahou prestárleho obyvateľstva vyzneli predstavy o možnostiach návratu súkromných hospodárstiev a orientácii obyvateľov obce na agroturistiku, o hospodárskej obnove v zmysle vzkriesenia dedinských hospodárstiev s poľnohospodárskymi dvormi a chovom dobytky. Navyše nepomer medzi počtom obyvateľov - 288, a počtom domov - okolo 400, svedčí o silnom zastúpení rekreačných domov v bytovom fonde. Podobná situácia je aj v „chalupárskej obci Nemecký, kde je pomer domáceho obyvateľstva a chalupárov takmer rovnovážny. Stavebný ráz Podhradia a Nemecký je v koexistencii trvalého a víkendového bývania „pôvabne“ nesúrodý, podobne ako je rozdielna i povaha vlastníkov a užívateľov domov. Je

bežné, že v susedstve trvale obývaného zanedbaného klasického rovníckeho trojpriestorového domu stojí typický šedivý socialistický "štvorec", po ktorom nasleduje nezastavaná parcela so zaburinenou záhradou a za ňou postavený dom v honosnom štýle podnikateľského baroka. Na konci ulice púta pozornosť luxusne rekonštruovaná chalupa na veľkom kaskádovite upravenom pozemku, riešenom podľa návrhu záhradného architekta. Stavebná diverzita je odrazom diferenciácie sociálnych statusov vlastníkov. Na druhej strane sa však sociálne rozdiely, prehlbujúce sa po roku 1989, zatiaľ ešte neprejavujú v sociopriestorovej organizácii sídla, v jeho členení na štvrte, ulice určené pre zámožnejších, menej situovaných a chudobných.⁹

Domáci obyvatelia vnímajú víkendové obyvateľstvo rôzne. Starším u ňom vadí hluk a ruch počas víkendov. S turistami je situácia obdobná, vyskytujú sa sťažnosti na devastáciu prírody a neprimerané správanie turistov. U miestnych obyvateľov prevláda názor, že ak by mali turistov ubytovať vo vlastnom dome, urobili by to iba vtedy, keby ich aspoň čiastočne nepoznali a museli by dobre zaplatiť. Obyvatelia sa skôr klonia k riešeniu vybudovania pre turistov nových ubytovacích, športových a kultúrnych zariadení.¹⁰ Miestni a víkendoví obyvatelia skôr žijú vedľa, ako spolužijú.¹¹

K úspešne dosiahnutým akciám SOTUMu, prispievajúcim k rozvoju cestovného ruchu, patrilo dobudovanie cyklotrasy, prepájajúcej obce mikroregiónu.

Zámer s rozvojom salašníctva, spracovania ovčarských produktov, zapojenia salaša ako objektu patriaceho pod podnikateľskému družstvu Závada do siete turistických zástavok, zatiaľ nevyšiel. Predseda družstva to zdôvodňuje sťažnými podmienkami pre chov - družstevné pasienky ležia v oblasti vyhlásenej za chránený zdroj pitnej vody. I napriek zákazu tam však družstevníci pasú ovce na jeseň. Okrem toho náklady na vybudovanie hygienicky zodpovedajúceho zariadenia na spracovanie mliečnych produktov sú finančne veľmi vysoké. Zo strany miestnych obyvateľov po ňom zas kritické hlasy na predsedu za jeho „nízku adaptabilitu a schopnosť reagovať na meniace sa podmienky“. Revitalizácia salaša a vývoj k lepšiemu sa o akákoľvek po jeho odchode do dôchodku. Zatiaľ to vyzerá tak, že *na salaši nie je vôbec istota, a tam bude mať kto pásť a dojiť*. (starosta obce Závada, 2003)

Spolupráca SOTDUMu s podnikateľským sektorom zatiaľ vyznačuje i preto, že tento nie je dostatočne rozvinutý. A i tam, kde čiastočne rozvinutý je, partnerské vzťahy sa viažu už na úrovni kooperácie s miestnou samosprávou. V niektorých prípadoch sú dokonca vzťahy medzi samosprávou a podnikateľmi konfliktné (podnikatelia v cestovnom ruchu na Duchonke kontra samospráva obce Prašice). Podnikateľské komisie zriadené pri obecných úradoch zriedka prekračujú rámec formálnej existencie. A ak aj podnikatelia vyvinú snahu na podporu svojej obci, vyjadria ju skôr krátkodobými sponzorskými darmi pri organizovaní kultúrnych akcií, než efektívnymi iniciatívami i dlhodobými úspešnými zapojeniami sa do širšieho konceptu regionálneho rozvoja. Objavujú sa však prvé signály obratu k lepšiemu. V rámci dôrazu EÚ na diverzifikáciu poľnohospodárskej produkcie sa prostredníctvom SOTDUMu podarilo podnikateľskému subjektu z Tesár získať financie na projekt vinnej usadlosti, v Prašiciach boli úspešní pri presadení projektu vybudovania triedy ovocia.

Oslabené možnosti malého a stredného podnikania sú najmä v malých podhorských obciach na okraji mikroregiónu, hoci tu by prírodné danosti svedčili v prospech rozvoja podnikania v súvislosti s turizmom. Bariéry spočívajú v poklese obyvateľstva s trvalým pobytom v obci, v prestávanosti obyvateľstva a jeho nižšej vzdelanostnej a ekonomickej pozícii. Počet podnikateľských subjektov rastie úmerne k blízkosti k okresnému mestu. Najviac sú zastúpené v Jacovciach, potom v Prašiciach, kde počet podnikateľov prudko stúpa v letnom období v súvislosti s letným turizmom v rekreačnej oblasti vodnej nádrže. Medzi podnikateľmi, ktorí v areály vodnej nádrže poskytujú ubytovanie a stravovanie v prenajatých objektoch, však prevažujú cudzí pred domácimi.

Prostredníctvom PHARE sa velušovskej starostke úspešne a vo veľmi krátkej dobe podarilo realizovať projekt rekonštrukcie kultúrneho domu, ktorý mal podľa kvalitatívnych ukazovateľov uvedených v projekte prispieť „k rozvoju kultúrneho života v obci, k zlepšeniu vzájomnej komunikácie medzi obyvateľmi, k ich zapojeniu do riešenia verejných záležitostí, k zvýšeniu vzdelanostnej úrovne, k lepšiemu využitiu voľného času (u mládeže predchádzaniu drogovej závislosti), k zvýšeniu vzájomnej tolerancie a rešpektu.“ Projekt bol vypracovaný v partnerskej spolupráci so SOTDUMom a ďalšími part-

nerskými inštitúciami a mikroregiónmi a k jeho realizácii formálne alebo neformálne partnersky prispela Agentúra pre rozvoj vidieka, po etné štátne inštitúcie, vysoké školy, po nohospodárske družstvá, regionálne cirkevné organizácie, tretí sektor a nevládne organizácie.¹² V lete 2002 bol už kultúrny dom, ktorého rekonštrukcia citlivo zapadla do okolitej vidieckej zástavby, pod strechou a novozavedené alebo inovované miestne tradície, ktorých zaničeniu iniciátorkou je starostka - de matiek, oslavy 1. mája, de detí, hody, oslavy Vianoc a Vekej noci - sa už konali i v priestorov novozriadeného kultúrneho domu.

o je skuto ne dobré, že sa tu asom vytratila všetka ostýchavos u udí. Ke sme za ínali robi tieto akcie, tak prichádzali udia opatrne, alebo boli tak aleko od seba, že sme ich museli obieha . A teraz nie je problém, ke nie o poriadame, prídu. Zvykli si. (starostka obce Velušovce, 2002)¹³

Starostka je v obci uznávanou autoritou, jej osobnos spontánne rezonovala v odpovediach informátorov, z ktorých vä šina kladne oce ovala jej aktivity smerujúce k revitalizácii dedinského života v jeho bohatstve, rôznorodosti a špecifikách. Jej silnou stránkou je, že dokázala vzkriesi u miestnych obyvate ov zdravý lokálpatriotizmus i cez spo lone zdie anú emocionalitu obnovených sviato ných príležitostí.

Participácia na skupinových aktivitách a miera dôvery

Podstatnú úlohu v kultúre spo lonosti, združenia, komunity hrá dôvera a z nej vyrastajúci sociálny kapitál. Vychádzajúc z Fukuyamovho rozlíšenia spo lonosti pod a miery dôvery na „low trust“ a „hight trust societies“ by sa dala položi otázka, i ú as na spo loných aktivitách SOTDUMu bola založená na vzájomnej dôvere a o akávaní priameho estného jednanja - udia, ktorí si dôverujú, lepšie spolupracujú a ahšie prekonávajú prekážky a adaptujú sa na nové podmienky - alebo bola založená skôr na nedôvere, podkopávajúcej základy vzájomných vz ahov.¹⁴

Hoci na spo lonom sneme predstavitelia obecných zastupite stiev deklarovali lojalitu a ochotu k vzájomnej spolupráci - tá bola zrejmá v prvých rokoch existencie spo lonstva najmä v súvise s partnersky realizovaným projektom plynofikácie, z vä šiny individuálnych rozhovorov so starostami vysvitlo, že medzi obcami navzájom

pretrváva rivalita a podozrievavos , zakorenená najmä u predstavite ov menších obcí vo i vä ším, vychádzajúca z rozdielneho ekonomického statusu - podhorské obce s málo výnosným po nohospodárstvom a malým chotárom (Podhradie, Neme ky) versus nížinné obce s výnosnejším po nohospodárstvom a vä ším chotárom (Jacovce, Prašice): *Ve ké obce diktujú malým, majú po etnejší aparát, lepšie finan né možnosti, ak chcú nie o vybavi , môžu poskytnú všimné.* (starosta Tvrdomestice) *Ja by som Prašiciam a Továrnikám (patrili do roku 1989 pod Topo any) nedal haliera. Koncové dediny najviac trpeli. Za totality nás zhamovali. Oni mali rozmach a my figu.* (starosta obce Podhradie, 2003)

Vzájomné podce ovanie alebo prece ovanie v zmysle odlišnosti „my“ - „oni“ súviselo i s iracionálnymi sociálnymi predsudkami prenášanými z generácie na generáciu - Velušov ania podce ovali udí zo susednej chudobnejšej horskej obce Podhradie, diev atá z Velušoviec sa preto nechceli vydáva do Podhradia; Prašice bola panská obec a Praši ania sa odjakživa neznášali s obyvate mi susedných Tvrdomestíc. Ako jeden z príkladov nerovného nadradeného a podriadeného vz ahu oboch obcí sa uvádza príbeh zjavenia Panny Márie, ktorý sa odohral 27. júna 1947: *Na jednom z miest chotára Tvrdomestíc sa vtedy trom miestnym diev atám - jedna z nich podnes žije v Tvrdomesticiach - zjavila Panna Mária. Návštevu zázra ného miesta organizovala v tom ase cirkevná farnos v Prašiciach, pod ktorú Tvrdomestice patrili. Od pútnikov a návštevníkov sa vybrali peniaze, ktoré sa potom vo vreciach odvážali do Prašíc. Praši ania vyzbierané peniaze použili v roku 1948 na zavedenie elektriny, zatia o v Tvrdomesticiach sme ešte do 60. rokov svietili petrolejkou.* (dôchodca, Tvrdomestice 2003)

Sú asní starostovia menších obcí poci ujú obavu z opätovne poci ovného tlaku na zlu ovanie obcí do vä ších samosprávnych celkov kvôli šetreniu nákladov na administratívu. Prašický starosta sa s ažuje zas na najnovší návrh zákon, ktorý pomáha iba menším obciam, pod a neho by vä šie obce, po tom obyvate ov presahujúce 1000, stratili nárok na platenie za výkon funkcií.

Na komunálnej úrovni prevláda kritický postoj k štátnemu paternalizmu, cite ná je nízka miera dôvery vo i štátu i vo i Združení miest a obcí (ZMOS) ako zastupite skej organizácii obcí v jednaní so štátom. innos ZMOSu vo i štátu sa vníma ako príliš ústretová:

My ako najsevernejšia oblasť okresu sme na tom najhoršie. Štát zadržáva peniaze, dáva oraz menej na právnické osoby a cestnú daň. Potom sa z obcí stávajú žobráci. Diskusia so ZMOSom nemá váhu, vedenie ide po ruke vláde. (Názory podobného znenia odzneli na sneme Tribecko-inoveckého regiónu, ktorý sa konal v Prašiciach v roku 2003.)

Nie celkom dôveryhodné sú podľa niektorých starostov poradenské agentúry, s ktorými obce kooperujú pri zostavovaní projektov za účelom získania dotácií. Drahšie agentúry sa síce zaručia za obsahovo správnu a presvedčivú formuláciu projektov, za ich prijatie a schválenie v Bruselskej centrále, nenesú však zodpovednosť za to, či bude mať príslušný fond dostatok prostriedkov na financovanie schválených projektov.¹⁵

Poznámky na záver

Výsledky viacero-ného spojenia teritoriálne blízkych obcí do regionálneho združenia svedčia o pozitívnych efektoch. Pre zústené obce má ústredné spojenie do

silnejšieho, vzájomne sa podporujúceho celku pozitívny zmysel najmä v prípadoch zhody na spoločnom záujme. Na druhej strane je združenie zároveň zoskupením súperiacej obcí, presadzujúcich vlastné záujmy. Podhubím rozporov medzi obcami sú rozdielne ekonomické a sociálne pozície a rozdielny územný potenciál spoločnosti jednotlivých obcí. Dostredivá sila partnerského princípu tak súčasne naráža na odstredivú silu špecifických záujmov jednotlivých obcí. V súperiacej koalícii však stále prevažuje výhoda vzájomnej podpory.

Efektívnosť projektov, ktoré presadzujú jednotlivé obce, závisí od osobnosti lídrov - väčšinou starostov obcí, od ich autority, ambicióznosti, schopnosti plniť lídrovskú funkciu a získať pre svoje zájmy podporu miestnych obyvateľov.

Brzdiacimi momentmi kooperatívnych postupov pri presadzovaní a realizácii projektov je zlá sociálna klíma, nízka miera vzájomnej dôvery, zhoršené medziobčianske vzťahy. V spoločnosti bez vzájomne pociťovanej blízkosti je spolupráca sťažená.

Príspevok bol vypracovaný v rámci grantu VEGA 2/3181/23 Globálne procesy a každodenná kultúra na Slovensku.

Poznámky:

1. Ako žijeme a chceme žiť v doline pod Panskou Javorinou. Spoločenstvo obcí Topoľčiansko-ďubovského mikroregiónu. Topoľčany: Trisťanpress 1997, s. 7-8.
2. Moravčíková, D.: Sociálna diferenciácia vidieckych domácností. Východiská, ukazovatele a vybrané empirické zistenia. Rkp. z roku 2003, s. 16-18.
3. Falan, J. - Gajdoš, R. - Pašiak, J.: Sociálna marginalita územia Slovenska. Bratislava: S.P.A.C.E Centrum pre analýzu sociálnej politiky 1995, s. 52.
4. V Prašiciach sa počet nezamestnaných v rokoch 2002-2003 pohyboval okolo čísla 180, v Závade 54-57, Tvrdomestiach 47, Velušovciach 30, Podhradí 27, Nemeckách 20.
5. Gajdoš, P.: *Lovek spoločnosti Prostredie*. Bratislava: Priestorová sociológia 2002, s. 271-272.
6. „Nedošlo ani k niečomu takému, že by niektorá dedina ostala na budúci rok, že by bola vznikla nevraživosť, že sa niekto na úkor niekoho dostal do popredia. Skutočne sa to podarilo. Preto keď hovoríme, že chceme zlepšiť kvalitu života v celom v doline, to viac zaváža, ako keby sme chodili niekde, že ja som prišla, že som starostka z Velušovcov a som z Velušovce. Nie, ja som z celej doliny, z všetkých šesť dedín.“ (starostka obce Velušovce, 2001).
7. Víziu budúcnosti obce Podhradie tvoria tieto návrhy:
 - Podhradie - dedina pod hradom, dedina s historickým výrazom, dedina hrdá na odkaz svojich predkov.

- Podhradie - dedina pozývajúca hostí, dedina s výstavbou rekreačných chalúp, dedina prosperujúca z agroturistiky.
 - Podhradie - dedina poriadajúca regionálne slávnosti, dedina s podmienkami pre zimný šport, dedina horskej turistiky, dedina zdravia a krásy.
 - Podhradie - dedina s dostavbou ulíc, dedina s novými stavebnými pozemkami, dedina s novými podmienkami pre svoj rozvoj.
 - Podhradie - po neohospodárska dedina s hospodárskymi dvormi, domácim chovom hospodárskych zvierat s využitím pasienkov.
- Prijatie tejto vízie by nevyhnutne viedlo k uplatneniu týchto zásad ďalšieho územného rozvoja obce:
- Vytvorenie novej ulice so zástavbou rekreačnej osady, rodinné domy a rekreačné domky.
 - Dotvorenie lyžiarskeho areálu a ponuka ďalších služieb, parkovanie, v lete tábor mladých.
 - Doplnenie zástavby súčasných ulíc rodinnými domami a rekreačnými domkami.
 - Určenie miesta nového kostolíka, vytvorenie podmienok na ponuku ďalších služieb, trhovisko, parkovisko áut pre hostí a pod.
 - Výstavba a prestavba rodinných domov s domácim hospodárstvom tak, aby nerušili využívanie iných rodinných a rekreačných domov.
8. Stoličná, R.: *Socio-ekonomické premeny obce Podhradie*. Rkp. z roku 2001. Výskumný materiál. Archív ÚE SAV.

9. Výnimkou z pravidla, ale to platí nielen pre Topoľiansko- duchonský mikroregión, sú domy a bytovky, ktoré sa ešte za socializmu stavali pre po nohospodárskych robotníkov, pracujúcich na štátnych majetkoch alebo po nohospodárskych družstvách. Tie boli zvyčajne umiestnené mimo intravilánu, na miestach bývalých majerov, ku ktorým sa pristavovali hospodárske budovy a bytovky neskoršieho družstva alebo štátnych majetkov. I tým bola ich sídelná pozícia v rámci obce, ku ktorej patrili, marginalizovaná. V Topoľiansko- duchonskom regióne príkladom takejto povahy je bývalý majer Nový Svet, ktorý patrí do chotáru obce Prašice. Prevalu jeho obyvateľov tvoria nezamestnaní, pôvodne bývalí po nohospodárski robotníci na družstve. Niektorí z nich boli na majer presťahovaní pre sociálnu neprispôsobivosť na základe rozhodnutia vedenia družstva. K okrajovej pozícii miesta bývania týchto ľudí sa pridružuje sociálna marginalizácia. Obyvatelia majera sa sťažujú, že predstavitelia obce i vedenie družstva k nim pristupujú ako k ľuďom druhej kategórie.
10. Pod a výsledkov ankety uverejnenej v publikácii *Ako žijeme a chceme žiť ...*: 1997, 21-34.
11. „*Akurát tak na omši, o sa stretneme.*“ (dôchodca, Podhradie, 2003); „*V Nemeckách si chalupári rezervovali na Silvester sálu v kultúrnom dome iba pre seba.*“ (starostka obce Nemecká, 2003)
12. Projekt rekonštrukcie kultúrneho domu vo Velušovciach ako partnerov uvádza okresné mesto Topoľany a všetky obce mikroregiónu SOTDUM; partnerské mikroregióny SVORNOS, PODHORIE a RIMAVA-RIMAVICA; Agentúru pre rozvoj vidieka, Mestské kultúrne stredisko Topoľany, Informačné centrum mladých Topoľany; VIPA; Ženy vidieka; RPD Prašice sídlo Jacovce, RPD Závada; Lesy š.p.; cirkevné organizácie v regióne; VOCA; US PEACE CORPS; Univerzita Konštantína filozofa v Nitre; Úrad práce Topoľany; Trnavskú univerzitu; Fakultu architektúry SVŠT Bratislava; Okresný úrad v Topoľanoch, odbor regionálneho rozvoja; Trébiňské múzeum v Topoľanoch; Štátny archív v Topoľanoch. (Porovnaj Projekt rekonštrukcie kultúrneho domu Opatrenie 4b, s. 6, archív ÚE SAV).
13. Komentár starostky obce Velušovce k priebehu hodov: „*Máme hoddy, ktoré sa postupne vyvíjali. Najprv v 95. roku to bolo posvätenie obecných symbolov - zástavy, pece, erbu. A potom sa na to nadväzovalo kultúrnymi aktivitami. V sobotu máme kultúrny program v dedine a v nedeľu je hodová omša. To je tak rozdelené. Koloto a omša sú na hodoch nemenné. Ja sa priznám, že kolotoč a tu vo akedy bývali a potom dlho neboli. A to bola prvá vec, ktorú som sem dotiahla. Povedala som si, že kolotoč a sa musia vrátiť na dedinu, lebo to je spojené aj s mojim detstvom. Takže prišli a je to tu ako lunapark, skutočne celá dedina je vysvietená, má to nádhernú atmosféru. Snažíme sa, aby boli na hodoch zaujímavé akcie, i už chrámové koncerty, alebo fantastický úspech mala výstava starých rodinných fotografií. Ľudia si uvedomili prepojenosť histórie so svojimi vlastnými koreňmi“; Komentár starostky k priebehu osláv dňa a matiek: „*Ja hovorím, že je to sviatok všetkých žien. Takže sú to veľmi pekné stretnutia a má to tu skutočne dlhú tradíciu, takých deväť rokov. My to slávime na druhú májovú nedeľu popoludní. Upraví sa priestor, deti pripravujú program - veľa mi dobre sa spolupracuje so ZŠ zo Závady, s materskou škôlkou. To keď prídu špunti, o nevedia ani hovoriť, ale tam keď povedia tri vety, tak potom máme od nás vytopený kultúrny dom. Sú to krásne zážitky... Kultúrny dom nám zaplnia aj ženy z druhých dedín, lebo tam vystupujú aj deti zo Závady a Podhradia. Takže tu prídu to koľko uvidia, že vďaka šinovej sa tam dostanú len očkovia tých detí, ktorí vystupujú. Ale chlapi sprevádzajú svoje manželky až po rázcestie, kde sa delí cesta do kultúrneho domu a do krčmy. A manželky idú do kultúrneho domu na Deťmatiek a muži to s nimi družne zdieľajú o 50 metrov ďalej v šenku“: In: N. Veselská: Socio-kultúrna premena obce Velušovce. Rkp., s. 23. Výskumný materiál archív ÚE SAV.**
14. Fukuyama, F.: *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Harmondsworth: Penguin Books 1996.
15. „*Jednotlivá obec môže získať dotácie zo SAPARDu na výstavbu menších komunikácií. Viem, že cez projekt SAPARD je vyčlenených 320 miliónov na podobné projekty. Ak zvažíte, koľko je na Slovensku obcí a že na Slovensku môže obec jednotlivo získať najviac 10 miliónov, tak nie je veľká suma. Takže sa môže stať, že projekt Vám v Brusely odobria, ale nebudú na peniaze a agentúre treba zaplatiť a je to dosť veľká čiastka a tá by potom šla do vrecka.*“ (starosta obce Závada, 2003)

VÝZNAM AUTORITY V PROCESSE TRANSFORMÁCIE LOKÁLNEHO RURÁLNEHO SPOLO ENSTVA

Natália Veselská

Príspevok vznikol na základe terénneho výskumu, ktorý som uskutočnila v obci L. na strednom Slovensku.¹ Pri výskume som sa zamerala na sociokultúrnu transformáciu vybraného rurálneho spoločenstva v 90. rokoch 20. storočia. Všímam si ju vo svetle komparácie s obdobím pred rokom 1989 a s dôrazom na mienkotvornú vrstvu obyvateľstva - iže na elity miestnej society. Príspevok predstavuje mikrosundu do rurálneho spoločenstva obce, ktorá má 505 obyvateľov a ktorá je situovaná v poľnohospodárskom regióne. V úvode by som rada poznamenala, že prezentovaný príspevok vznikol na základe iastkových výsledkov výskumu.²

V príspevku poukazujem na skutočnosť, aký veľký vplyv môže mať jediná osobnosť - autorita - na transformáciu lokálneho spoločenstva na sklonku 20. storočia, a to na príklade starostky obce. Lokálne authority, ktoré patria medzi dedinskú elitu,³ udávajú veľmi výrazne smer života v spoločenstve. Sú významnými aktérmi, nielen nositeľmi sociálnych vzťahov a procesov. Zároveň sú významnými „spojivkami“ - „prostredníkmi“ medzi štátnym a lokálnym, umožňujú a uľahčujú aplikáciu rôznych transformačných trendov vychádzajúcich „zhora“ do praxe. Sú „mostom“ pre transfer modernizačných prvkov do dedinského prostredia, ale aj nositeľmi mienkotvorného procesu (opinion leaders). Tým, že tvoria akési „premostenie“ medzi štátnym a lokálnym, disponujú možnosťou ovplyvňovať nielen lokálne spoločenstvo, ale spätne vplývajú aj na štátne inštitúcie, tlmia a predkladajú lokálne požiadavky. Zároveň sú sami iniciátormi, tvorcami a realizátormi transformačných procesov a trendov na lokálnej úrovni.

Proces sociokultúrnej transformácie je úzko spätý s problematikou elit - ich formovania, transformovania a pôsobenia v lokálnom spoločenstve - ktorá je veľmi aktuálna v prácach sociálnych vedcov zaoberajúcich sa transformujúcimi sa spoločenstvomami postkomunistických krajín strednej a východnej Európy. „Ale výskum elit musí byť skúškou a hrozbou, ktoré zamestnávajú a obhajujú národný oblasť výskumu adaptujú a zdokonaľujú adekvátny konceptný rámec a výskumnú metodológiu.“⁴

Pri definícii elity vychádzam z Michaela G. Burtona, R. Gunthera a J. Higleyho,⁵ ktorý tvrdí, že: „Elity sú

vedúcimi „tvorcami rozhodnutí“ (decision makers) v najväčších alebo v najvplyvnejších politických, vládnych, ekonomických, vojenských, profesných, komunikačných a kultúrnych organizáciách a hnutiach v spoločenstve.“ Elity predstavujú tie osobnosti a skupiny, ktoré dominujú v spoločenstve svojím vplyvom, prestížou, bohatstvom, hospodárskou, politickou i kultúrnou mocou. Francúzski historici Chaussinand a Nogaret definovali elitu ako „frakciu obyvateľstva, v ktorej sa koncentruje moc, autorita a vplyv.“⁶ Ak sa v osobe jednotlivca kumulujú autorita osobnosti⁷ a príslušnosť k elite, jeho pozícia a vplyv je v danom spoločenstve veľmi silný a takýto jedinec predstavuje dominantného mienkotvorného initeľa.

Pri výskume sociokultúrnej transformácie obce L. sa ukázalo, že akýmsi spiritus movens miestnej society - významnou autoritou a príslušníkom miestnej elity zároveň - je starostka obce. Jej osobnosť rezonovala spontánne vo výpovediach takmer všetkých informátorov. Narodila v roku 1958 v obci. Po ukončení gymnázia v neľahkom okresnom meste odišla pracovať do Bratislavy, kde, ako sama hovorí „prešla samovzdelávaním“ (navštevovala rôzne prednášky a stretnutia intelektuálov z radov katolíckeho disentu). V čase bývalého režimu sympatizovala s katolíckym disidentským hnutím a de facto svojím presvedčením stála v opozícii voči vládnucej komunistickej totalitnej moci. Po asi dlhoročnom pobyte v Bratislave neprešla kontakty so svojím rodiskom, v ktorom žila a žije jej rodina a blízka rodina. Na začiatku 90. rokov sa vrátila do rodnej obce. Zaujímavé je, že krátko po návrate - v roku 1994 - kandidovala v komunálnych voľbách a bola zvolená za KDH do funkcie starostky, vo voľbách roku 1998 bola opäť zvolená a v nasledujúcich komunálnych voľbách bola zvolená tretíkrát, a teda funkciu starostky zastáva v súčasnosti už 10. rok.⁸ Zaujímavý je aj fakt, že v rámci výskumu boli v Obecnom zastupiteľstve (ktoré malo 9 poslancov) všetci členovia prívržencami inej strany ako KDH. Z dlhodobých preferencií politických strán v obci, ale i napríklad z volebných výsledkov zo septembra 2002 vyplýva, že KDH má v obci veľmi nízke volebné preferencie - nízky počet sympatizantov a obľúbenia dávajú prednosť a v parlamentných voľbách sú voliteľmi ostatných

politických strán (najmä HZDS a SNS). V komunálnych voľbách však občania dali starostke už trikrát prednosť pred kandidátmi svojich občianskych politických strán. Z tohto faktu vyplýva a potvrdili to aj viacerí informátori, že starostka presvedčila svojich voličov „silou osobnosti“.

Z hľadiska pôvodu - genézy elít je starostka obce predstaviteľkou tzv. novej elity. Koncept cirkulácie a reprodukcie elít Vilfreda Pareta, v ktorom okrem iného uvádza, že „elity vznikajú, slabnú, upadajú a odchádzajú, nahrádzajú sa inými“, potvrdzuje aj realita transformujúceho sa rurálneho spoločenstva obce L. v 90. rokoch. Len vďaka zmenám, ktoré priniesol rok 1989, mohla starostka uplatniť svoju prirodzenú „silu“ osobnosti, schopnosti, nadanie a autoritu, ktorú požívala u svojich spoluobčanov.⁹ Zároveň pôsobí ako kontrapunkt k príslušníkom tzv. „starej“ lokálnej elity, ktorí sú v prevahu. A tu sa dostávame k problematike tak príznačnej pre všetky transformujúce sa post-socialistické spoločnosti, a to konkrétne k problematike tzv. „kontinuity“ elít (pod týmto pojmom rozumiem spomenutú tzv. „starú“ lokálnu elitu). Sú to ľudia, ktorí zastávali vysoké posty a patrili k mocenskej elite - politickej, ekonomickej - obce a regiónu v komunistickom totalitnom režime.¹⁰ Výmena elít nie je nikdy úplná. Ivo Možný vo svojej knihe *Pro tak snadno...* píše: „Nemôžeme o tom akákoľvek, že po zmene spoločensko-politických pomerov nastane totálna zmena spoločnosti, a tým aj zmena elitných skupín.“

Pozoruhodná je potom koexistencia jednotlivých členov lokálnej elity. Ich príslušnosť k tzv. „novej“, i „starej“ elite je veľmi intenzívne vnímaná nielen nimi samotnými, ale i ostatnými občanmi. Spôsobuje veľmi jemné odtienky diferenciácie v rámci lokálnej elity¹¹ a pre „neelitu“ je dôležitým faktorom ich vnímania, hodnotenia a akceptácie autority jednotlivých príslušníkov existujúcej elity.

Pôvod z obce a dlhoročný pobyt v mestskom prostredí predstavuje pre starostku výrazne pozitívny kredit vo funkcii, ktorú zastáva. V jej hodnoteniach situácie v obci sa výrazne prejavil pohľad „zvonka“ i „zvnútra“. Na jednej strane dokáže s nadhľadom definovať mnohé problémy, ktoré sužujú obec a obyvateľov, a hľadať východiská a riešenia. Na druhej strane pozná príčiny, pôvod a dôvod týchto problémov, čo jej umožňuje jej spätosť s týmto prostredím a aj počas pobytu v Bratislave nepretržite a intenzívne kontakty s obyvateľmi obce. Jej snahou je dobre poznať ich problémy, aj preto sú

jej kontakty s občanmi veľmi intenzívne. Napriek tomu, že nemá univerzitné vzdelanie, patrí k vedúcej osobnosti dedinskej inteligencie. Je vzdelaná a rozhadená, s veľkým záujmom o lokálne, regionálne i nadregionálne problémy. (Bola jednou z iniciátorov zbierky pre oblasti postihnuté povodňami, podporuje charitatívne zbierky v rámci katolíckej cirkvi - zbierky obľúbenej a potravín pre chudobné krajiny tretieho sveta. Angažuje sa pri zachrane historických pamiatok v obci atď.)

V súvislosti s rozvojom obce, najmä ekonomickým a sociálnym, sa nechala inšpirovať modernou európskou regionálnou politikou. Z toho vyplýva aj jej aktivita podávať projekty žiadajúce finančnú podporu pre obec (v rámci SR i EÚ). Z vlastnej iniciatívy zorganizovala minianketu, v ktorej občania možnosť vyjadriť sa k problematike rozvoja obce. Jej niekoľkonásobné úsilie zaktivizovalo občanov, „prebudiť ich z pasivity“ a vyvolať záujem o obecné záležitosti prináša ovocie len veľmi pomaly. Má veľmi jasné a konkrétne predstavy a plány týkajúce sa rozvoja obce v budúcnosti, napríklad vidiecky turizmus - agroturistika atď. Jej snaha realizovať projekty na rozvoj regiónu v spolupráci s okolitými obcami stroskotáva na nezáujme a pasivite ostatných starostov. Ako poznamenala, transformácia vidieka sa komplikuje tým, že mnohé projekty zlyhávajú kvôli zlému vypracovaniu zo strany starostov, resp. na nedodržaní termínov zo strany firiem a podnikateľov. V tejto súvislosti sa vyjadrila, že nechápe postoje starostov okolitých obcí, ktorí absolútne ignorujú možnosti uchádzať sa o projekty na revitalizáciu a transformáciu vidieka. Dovolím si tvrdiť, že takýto postoj nie je na Slovensku ojedinelý, keďže sa často stretávame s neinformovanosťou a s nedostatkom záujmu o vládne programy a ponuky európskych rozvojových programov. (Napríklad najmä zásluhou starostky bol vypracovaný projekt a bola zrealizovaná rekonštrukcia kultúrneho domu v obci z finančnej podpory z fondu EÚ ISPA.) Všetmožno podporuje súkromných podnikateľov v obci a pripravuje podmienky pre nových.¹²

Starostka má silné environmentálne cítenie a vzťah k prírode, ktorý absentuje u viacerých spoluobčanov, napriek tomu, že obec patrí k tradičným poľnohospodárskym lokalitám. Ako starostka výrazne zasiahla v problematike životného prostredia v obci,¹³ presadila niektoré opatrenia v obecnom zastupiteľstve a podporuje osvetovú prácu.

V obci sa vyskytuje nieko ko ob anov, ktorí stoja na periférii sociálneho života a patria k „sociálnym prípadom“ spoločnosti. Sú to z vlastnej viny dlhodobozamestnaní udi, bez snahy zamestna sa - alkoholi, resp. udi bez zmyslu života. K týmto u om má starostka ve mi pozitívny vz ah, prejavuje im úctu a dáva im pocíti ich hodnotu.¹⁴ Snaží sa ich morálne povzbudi a integrova do spoločnosti, ktoré ich zvä ša odmieta a pristupuje k nim s predsudkami. Títo udi majú na obecnom úrade „otvorené dvere“¹⁵ a kedyko vek sa môžu obráti na starostku so svojimi žiados ami, o u predchádzajúcich starostov nebolo zvykom. Tak sa medzi týmito u mi a starostkou vytvoril ve mi špecifický vz ah.

Enormné sú aj jej zásluhy a aktivita v kultúrnom živote obce, ktorý bol v dôsledku predchádzajúceho vývoja a viacerých faktorov ve mi chudobný. Jedným z dôvodov bol aj pasívny prístup ob anov. V obci po istom úpadku v 80. a za iatkom 90. rokov dochádza od polovice 90. rokov k revitalizácii spoločenského a kultúrneho života. V kalendári kultúrnych podujatí v obci je 85% akcií, ktoré iniciovala a zaviedla práve starostka. Je autorkou väčšiny nápadov, scenárov - obsahu a programu kultúrnych podujatí. Má vynikajúce inventívne a organizačné schopnosti. Okrem toho má i literárny talent. Nielen z pozície starostky, ale aj z osobnej iniciatívy organizuje resp. sa spolupodie a na organizovaní všetkých podujatí, ktoré sa v priebehu roka konajú v obci. Niektoré tradície v obci revitalizovala a inovovala (napr. stavenie mája, Mikulášske obchôdzky, pochovávanie basy at .), iné tradície - pre lokálne spoločenské úplne nové - zaviedla (Dematiek, Silvestrovský pun , pletenie adventných vencov a pod.). Ďalšie aktivity a podujatia prenáša z mestského prostredia (napr. koncerty vážnej hudby i výstavy umeleckých plastík a výstavy kníh). Okrem toho sa spolupodie a na estetickú výzdobu obce i miestneho kostola a organizuje poznávacie výlety a autobusové zájazdy pre obyvateľov obce. Pri organizovaní rôznych akcií samozrejme spolupracuje s miestnymi obyvateľmi.

V tejto súvislosti musím poznamenať, že starostka má istý okruh spolupracovníkov - pomerne stabilnú sieť udi, ktorí jej pomáhajú pri organizovaní rôznych podujatí. Je to okrem iných kuchár, ktorý pomáha aj s rodinou pri príprave rôznych druhov občerstvenia pri akciách v obci, prípadne kvetinárka, ktorá svojím umením a výtvarmi esteticky skrášuje podujatia. Pritom je zaujímavé,

že niektorí z týchto spolupracovníkov majú iný „politický názor“ a sympatie k iným politickým stranám. Aj takým, s ktorými je, resp. v istých rokoch porevoluného vývoja bola KDH v pomerne ostrej a výraznej opozícii. Ale tento fakt len potvrdzuje skutočnosť, že na regionálnej úrovni predsa len medzi udskej vzahy víazia nad „politickým škatu kovaním“, sú založené na sympatiách a spoločnom záujme vykonať nie o dobré pre spoločnosť, obec, pre seba. Napriek tomu stále nájdeme (a výskum to aj potvrdil) udi, ktorí a priori v niektorých otázkach hodnotia druhých udi cez „politiku“, resp. ich pohľad na druhých udi, prípadne na osobnosť starostu je cez optiku „politiku“, iže na základe príslušnosti k politickej strane. A od toho odvíjajú aj svoj vzah, i spoluprácu s druhými u mi.

Starostka nie je, ani nikdy nebola vydatá, žije sama. Ako sa vyjadrila, je „dobrovou starou dievkou“. Aj z tohto dôvodu vníma svoju prácu a funkciu nielen ako zamestnanie, ale ako povolanie: „ako osi viac, ako službu druhým u om“.¹⁶ Svoj talent, invenciu, sily a nielen pracovný ale aj voľný čas tak venuje svojim spoločným a obci.

Informátori pochádzajúci z miestnej society hodnotili vo svojich výpovediach osobnosť starostky, jej snaženia a zásluhy ve mi pozitívne. Ocenili jej obetavosť, zodpovednosť a pracovitosť vo funkcii, i fakt, že pre obec obetuje všetok svoj čas. Mnohí z nich ju hodnotili ako vynikajúcu starostku a vzácneho loveka, ktorý nezneužíva svoj post na vlastné obohatenie i prospech. Vo funkcii starostky dokonca nepoberá ani plný plat, pretože sa „jej to nezdalo férové“, a preto si pridělila trojštvrťinový plat.

Medzi obyvateľmi obce má aj odporcov. Je to však len zopár ob anov, ktorých počet nie je v miestnej societe ve mi výrazný - tvoria len malé percento. Títo udi zvä ša svoju kritiku a odpor formujú na báze odlišných politických názorov.¹⁷ Prípadne sú to jednotlivci, ktorí neboli spokojní s rozhodnutiami obecného úradu, resp. starostky pri riešení niektorých praktických problémov v obci (konkrétne plynofikácia).¹⁸ Aj títo odporcovia, resp. kritici však ocenili jej zásluhy na rozvoji obce.

Pri rozhovoroch vystupovala ako zanieteny „lokálpatriot“ a optimista. Ako sa vyjadrila, najvä šie bariéry transformácie obce vidí v myslení udi. V tomto smere naozaj pôsobí ako novodobý „osvietenec“. Snaží sa primäť udi k zmene ich postojov, iže „skostnatelého“

zmýšľania a predsudkov. Výskum potvrdil, že obyvatelia obce sú ve mi pasívni a len s malým záujmom o veci „verejné“.¹⁹ Len postupne sa zapájajú, najmä v aka osobnosti starostky, do aktivít na miestnej i regionálnej úrovni. Absentuje u nich zdravá ob ianska participácia.²⁰ Domnievam sa však, že je to širší problém, ktorý súvisí jednak s „komunistickým dedi stvom“ - v rovine absencie istého druhu ob ianskej iniciatívy a spontánnosti, a na druhej strane aj s nie práve ideálnymi skúsenos ami s politikou transformujúcej sa ponovembrovej spoločnosti. Roz arovanie, skepsa, sklamanie a neraz pocit bezmocnosti z „vysokej“ politiky sa u nich prejavuje apatiou v postoji k možnosti podie a sa na lokálnej politike.²¹

Ako je všeobecne známe, komunistický režim sa usiloval (a žia musíme konštatova , že sa mu to aj podarilo) o likvidáciu ob ianskej spoločnosti. Politológ a filozof ubomír Sochor definoval ob iansku spoločnosť ako „súbor spoločenských nadrodinných a zároveň neštátnych inštitúcií, ktoré združujú lenov spoločnosti za ú elom koordinovanej innosti a vyjadrujú ich rôznorodé názory a záujmy. Pravda, pod podmienkou, že tieto inštitúcie a organizácie sú samostatné a nepremenia sa na mimoštátne, na oby ajné „prevodové remene“ štátnej moci.“²² Z tohto vyplýva, že medzi inštitúcie ob ianskej spoločnosti, ktoré sú prostriedkom spoločenskej kontroly štátnej moci, zara ujeme rôzne spolky, organizácie a združenia, cirkvi, odbory, politické strany at .

A navyše, o je ve mi dôležité, ob ianska spoločnosť sa prejavuje zdravou a dobrovo nou participáciou ob anov na živote v štáte (politickom, spoločenskom, kultúrnom, at .) a - ako bolo spomenuté - pluralitou názorového spektra.²³ iže slobodou prejavu bez strachu, že budem za prejavenie svojho, i skupinového názoru - ktorý je povedzme iný, opozitný, i kritický - diskriminovaný, potrestaný, prenasledovaný - iže za prejavenie názoru neutrpiím žiadnu ujmu (ani sociálnu, ani materiálnu at .). Zdravá participácia ob anov na živote v štáte je teda spojená s dobrovo nos ou, slobodou prejavu a s aktívnym a zodpovedným prístupom k životu spoločnosti a za ína na lokálnej - obecnej úrovni.

Pre obyvateľov obce, resp. ich vä šinu - i už sympatizantov alebo kritikov - je starostka skuto nou autoritou. A to nielen, vychádzajúc z Weberovej terminológie, autoritou racionálnou (i legálnou), ale najmä

charizmatickou. Inými slovami, okrem toho, že je pre ob anov autoritou „zákonnou“ (formálnou), je pre nich aj autoritou prirodzenou (neformálnou). Max Weber hovorí, že charizmatik je „lovek, ktorý 'prebúdzá', ukazuje cestu zo situácie..., prelamuje moc aparátov, prináša nie o nové. Pre charizmatika vládnu znamená prejavova svoju vô u ... zasahova tam, kde je to potrebné. Charizma prerušuje rutinu každodennosti, rutinu reprodukcie daného“.²⁴ Starostka disponuje výnimými inven ými schopnosťami a zmyslom pre nové veci, je otvorená pre zmenu. Snaží sa búra predsudky, stereotypy a transformova „skostnatelé“ predstavy ob anov.²⁵

Jej po atie funkcie starostu narazilo u niektorých miestnych obyvateľov na nepochopenie a títo mali problém s jej akceptovaním, nako ko mali, resp. majú iné vnímanie autority starostu. V po atí svojej funkcie nasleduje vžitý stereotypy, vzory a role správania, ktoré v dedinskom prostredí existujú a ktoré sa od loveka v jej funkcii o akávajú. V tomto smere sa v miestnej societe vyskytlo ur ité napätie. Svoju funkciu vníma ako službu u om a obci - vyplýva to aj z jej skutkov a inov. Toto priblíženie u om niektorí nechápu ako pozitívum, ale ako osi negatívne. Majú svoje „stereotypné“ predstavy a názory na to, ako by sa mal starosta správa a ona sa od ich predstáv odlišuje.²⁶ Konkrétny konflikt predstáv sa vyskytol v súvislosti s tým, že astokrát zametá námestie pred Obecným úradom a kostolom, „aby vyzerala dedina pekne“. Takéto správanie jej niektorí ob ania vy ítajú a v ich o iach je to mínus. Výskum potvrdil, že vä šina ob anov považuje manuálnu prácu na verejnom priestranstve za podradnú, resp. dehonestujúcu.²⁷ Pod a ích predstáv má príslušník miestnej elity svoj status prezentova okrem iného aj prepychovým odevom a selekciou práce - obmedzením manuálnej práce at . Celkovo výskum potvrdil ve mi špecifické vnímanie autorít.²⁸ Ukázal, že u obyvateľov môžeme pozorova jednak spomenuté pretrvávajúce stereotypy v postoji k starostke, jednak ve mi servilné až nezdravé vnímanie mocenských autorít, ktoré je pod a interpretácií niektorých príslušníkov miestnej inteligencie pozostatkom bývalého režimu a nezdravého vz ahu k elitám.²⁹ Domnievam sa, že tento postoj koreluje s absenciou alebo ve mi chabým povedomím ob ianskej spoločnosti.³⁰

Starostka patrí k lokálnej politickej, resp. mocenskej elite. Má veľký vplyv na život a transformáciu lokálneho spoločenstva nielen z pozície starostu, ale zároveň patrí aj k elite kultúrnej a intelektuálnej. (Podľa klasifikácie elit . Liptáka patrí k elite výkonnej, politickej a intelektuálnej.³¹⁾ Rozhodne však nepatrí k ekonomickej elite. Je teda autoritou a elitou, v rukách ktorej sa koncentruje významný symbolický kapitál. Vychádzajúc z P. Bourdieuho disponuje kapitálom politickým, kultúrnym a sociálnym. Takmer úplne u nej absentuje kapitál ekonomický, resp. nedisponuje vysokým ekonomickým kapitálom, pokiaľ ho chápeme ako osobné vlastníctvo ekonomických statkov, pretože jej majetok nie je veľký. (Napríklad býva v jednom z najstarších a najmenej honosných domov v obci.) Ukázalo sa, že v obidvoch zohráva dôležitú úlohu aj jej pôvod z obce. Považujú ju za svoju a to samozrejme zvyšuje jej kredit v obidvoch.

Poznámky:

1. Táto práca som napísala na základe terénneho výskumu, ktorý som uskutočnila v rámci grantu Sociokultúrne trendy slovenského vidieka (Implementácia rozvojových programov na regionálnej úrovni). Do grantového projektu som sa zapojila ako interná doktorandka Ústavu etnológie SAV. Terénny výskum som uskutočnila v roku 2001.
2. Work in process - problematika v procese rozpracovania. Z môjho pohľadu ďalšie rozpracovanie si vyžaduje doplnkový terénny výskum.
3. V príspevku vychádzam z klasických a moderných teórií elit (z Guetana Mosca, Vilfreda Pareta, Michaela G. Burtona, Richarda Gunthera a Johna Higleyho.) Opieram sa o koncept autority, resp. „panstva“ od Maxa Webera a o koncept kapitálu Pierra Bourdieuho.
4. Best, H. - Becker, U. (ed.): *Elites in Transition. Elite Research in Central and Eastern Europe*. Opladen: Leske + Budrich 1997, s. 9.
5. Burton, M. G. - Gunter, R. - Higley, J.: „*Introduction: Elite Transformation and Democratic Regimes*“. In: *Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe*. Ed. J. Higley - R. Gunther. Cambridge: Cambridge University Press 1992
6. *Histoire des élites en France, du XVIe au XXe s.*, dir. Par Guz Chausinand - Nogaret, Paris: Taillandier 1991. - Údaj podľa Politické elity v Československu 1918-1948. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny sv. 20, AV ČR 1994, s. 12-13.
7. Prirodzená autorita.
8. V rámci výskumu bola starostkou 7. rok.
9. Nespornú autoritu medzi občanmi mala napriek tomu, že natrvalo sa vrátila do obce až za iatkou 90. rokov a pomerne krátko pred voľbami v roku 1994.
10. Z priestorových dôvodov len na chvíľu, že okrem cirkulácie elit, ako ju definoval Pareto, môžeme hovoriť o spomenutej (pre postsocialistické transformujúcej sa spoločnosti príznačnej) „kontinuite“ elit alebo o transformácii elit. Pri ňom v praxi existuje viacero variácií kontinuity resp. transformácie elit - napríklad predstavitelia resp. príslušníci bývalej politickej elity patria k súasnej hospodárskej

Osobnosť miestnej starostky sa ukázala v spoločnosti obce neprehliadnuteľná. Patrí k miestnej elite a zároveň je výraznou autoritou s charizmatickými rysmi. Táto kombinácia znamená pre ňu výraznú pozíciu a význam v rámci procesu transformácie lokálneho rurálneho spoločenstva. Výskum potvrdil, že ak sa v osobe jednotlivca kumulujú autorita osobnosti a príslušnosť k elite - čiže sa v jeho rukách koncentruje významný symbolický kapitál - jeho pozícia a vplyv je v danom spoločnosti veľa silný a takýto jedinec predstavuje dominantného mienkotvorného initea. Zároveň je vynikajúcim „mostom“ pre transfer transformačných procesov z „makroúrovne“ do praxe. Okrem toho je takáto lokálna autorita neraz aj tvorcom, iniciátorom, nositeľom a realizátorom transformačných procesov a trendov vychádzajúcich „zdola“, čiže z lokálneho prostredia. V procese transformácie lokálneho rurálneho spoločenstva zohráva teda významnú rolu.

11. A neraz aj napätie medzi príslušníkmi elity.
12. Jednak inštitucionálne a materiálne - z pozície starostky obce. Ale ide aj o iné. Má tipy a pomerne jasné predstavy, v ktorých sférach by sa dalo v obci rozvinúť súkromné podnikanie. Tieto nápady získava vlastnou iniciatívou a záujmom o problematiku. Predstavy formuje na základe vlastného „prieskumu trhu“ v okolí a v regióne. V obci už existuje zopár súkromných podnikateľov. Ako sa však vyjadřila, je pomerne nespokojná, že v obci neexistujú noví záujemcovia o súkromné podnikanie. A to napriek tomu, že sa domnieva, že z pozície starostky a obecného zastupiteľstva sú ponúkané pre začínajúcich podnikateľov pomerne slušné záručky a podpora. V osobných rozhovoroch s občanmi obce agituje a „lobuje“ v prospech rozvoja rôznych podnikateľských aktivít. Napríklad v minulosti - súkromná pekáreň; v súčasnosti rozvoj agroturistiky - súkromnej farmy jednej rodiny v obci, alebo pestovanie a predaj kvetov - sadeníc na predaj.
13. Likvidácia skládok divokého odpadu a pravidelné monitorovanie situácie.
14. V tejto súvislosti sa mi podarilo byť neakne zústeným pozorovateľom. Bola som svedkom správania, prístupu a rozhovoru starostky s jedným z týchto ľudí. Celkom neakne prišiel na obecný úrad, kde sme sa rozprávali. Starostka ma poprosila o prepáčenie, prerušila rozhovor, venovala mu pozornosť a záležitosť promptne vybavila. Skeptickejší initea by mohol oponovať - mohlo ísť o štylizovanie a pretváрку. Bez preceňovania mojich pozorovateľských i psychologických schopností takúto možnosť vyľuujem.
15. To sú slová starostky a opísaná udalosť len potvrdila.

16. Jedným z prejavom jej vnímania svojej funkcie ako služby je aj skutočnosť, že svoj post vníma - nazvem to - slobodne. Tieto slová dokumentuje aj jedna udalosť - okrem iných. Počas interview prišla rena na otázku jej popularity u občanov obce. Starostka bez akéhokoľvek strachu a zábran za ňu rozpráva o niektorých rozhodnutiach a opatreniach, ktoré jej priniesli kritiku. Potom mi dala tipy na občanov, o ktorých vedela, že ju kritizujú a u ktorých sa nestretne len s pozitívnymi, ale i neutrálnymi názormi voči jej konaniu ako starostky, a voči jej osobe. Povedala mi, že sama vníma, že je dôležité, aby som si vypočula aj názory jej kritikov a aby som tak získala spektrum rôznych názorov od občanov. Ako sama povedala, nebojí sa kritiky z radov spoluobčanov, je otvorená aj na kritické názory a postrehy a nezatvára pred nimi oči ani uši. Pretože potrebuje spätnú väzbu a spoluprácu z radov občanov.
17. Na spoločných obecných akciách sa zúčastňujú aj občania, ktorí majú odlišné politické názory a sú volími, ale i členmi politických strán, nie práve nakloneným politike KDĽAP. A aj občania, ktorí starostku nevolili do funkcie, ale i kritici niektorých jej rozhodnutí a opatrení. Tento fakt píšem len na margu skutočnosti, že v obci nepozorovane exponovanú „politickú“ polarizáciu občanov. Napriek tomu, že v názorovej rovine môžeme pozorovať, že situácia a klíma na domácej politickej scéne, najmä v posledných rokoch ponovembrového vývoja istým spôsobom „spolitizovala“ medziľudské vzťahy. Iste spolupráca občanov so starostkou na organizovaní rôznych podujatí v obci - ako som spomenula v texte vyššie - a u nás občanov na týchto podujatiach nie je výlučne determinovaná lenstvom, ale i sympatiami k politickým stranám.
18. Alebo napríklad oprava komunikácie v jednej z obcí (nie hlavná vozovka - cesta, ktorá vedie cez obec). Starostka dala v asovom harmonograme investícií a opráv v obci prednosť iným, podľa jej názoru, naliehavším investíciám. Občania, ktorých sa tento problém týkal (nakoľko vozovka bola poškodená pod oknami ich domu) a ktorí sa zasadzovali za úpravu cestnej komunikácie, sa však domnievali, že investícia, ktorá dostala prednosť, bola menej naliehavšia.
19. Napriek tomu, že u občanov existujú pomerne jasné a neraz vyhradené sympatie k politickým stranám, tieto však nejdu ruka v ruku s aktivitou a záujmom o veci verejné.
20. Aj starostka a významný miestny podnikateľ sa vyjadrili, že občania sú veľa mi pasívni a „akajú“, že druhý za nich rozhodne a urobí.“
21. Toto konštatovanie potvrdzujú aj moje predchádzajúce výskumy v obciach Strečno, Varín a Nižná Boca.
22. Citované podľa Bartošek, K.: *Stredná a juhovýchodná Európa. I. jarna kniha komunizmu*. Bratislava: Agora 1999, s. 356.
23. Občianska spoločnosť je typická svojou pluralitou názorov a stala prekážkou pri uplatňovaní monopolu moci jednej strany a jednej ideológie. Preto došlo k masívnej likvidácii spoločenských organizácií a spolkov. Existovať mohli na alej, respektíve boli novovytvorené len také spoločenské organizácie, ktoré vyhovovali zámerom KSĽM.
24. Citované podľa Novosád, F.: *Fenomén charisma v súvislosti so sociológiou politiky M. Webera*. Sociológia 29, 1997, č. 2, s. 186.
25. V tejto súvislosti vidím dve hlavné sféry: 1. zmysluplnosť a súvislosť s občianskou spoločnosťou - ako som na začiatku - absentuje zdravá občianska participácia na sociálnom (polit., spoločenskom, kultúrnym) živote v obci; 2. skostnatelá zmysluplnosť a predstavy, stereotypy a predsudky v myslení spojené s vnímaním autority.
26. Starostka v tejto súvislosti hovorí: „Vnímajú to ako mínus pre mňa. A to trvalo veľa mi dlho. To trvalo veľa mi dlho i tu, kým si na to zvykli. Lebo oni mi vyčítali, že trebárs pre nich to bol, to je niekto, kto tu rozkazuje, kto je nejakým pánom, kto má určité postavenie. Podľa nich mám chodiť v nejakej sukni a loďkách a nejakej hodvábovej blúzke a takáto manuálna robota alebo niečo podobné, to sa tu prouto nenosilo. Oni si veľa mi ažko na toto zvykali. Oni mi to dali aj najavo veľa mi tvrdo, oni to aj povedali - to sem jednoducho nepatrí.“
27. Takisto u všetkých generácií prevláda odpor voči VPP, považujú to za hanbu.
28. U viacerých občanov sa vyskytlo „nezdravé“ vnímanie formálnych autorít prejavujúce sa prehnaným rešpektom a servilnosťou ku týmto úradom. Starostka rozpráva, že situácia sa postupne mení a oproti minulosti tieto občania zmenili zmysluplnosť: „V tomto je chvalabohu jasný posun. Pretože to im jednoducho treba stále hovoriť. Oni preto majú aj ten falošný postoj, taký chorý - trebárs voči politikom aj voči poslancom - že oni v nich stále vnímajú niečo, pred čím treba byť skutočne v predklone, a že treba byť úplne nemom údive a úplne s takou pokorou pred nimi byť, pretože oni ho vidia v televízii... To je pre nich skutočne lovek, ktorý zastáva určitý post, rozhoduje... A oni si skutočne neuviedomujú, že vlastne o tom, čo tam ten lovek bude, rozhodujú oni. Oni majú trochu iné vnímanie autorít. Myslím si, že aj to je tiež dôsledok minulosti. A mám ten pocit, že skutočne ne sa to tak postupne a po troške v nich láme. A len ja sa bojím zas jedného, aby to na tej dedine skutočne nebol veľký problém, lebo oni niekedy aj dobré veci, vlastne takú tú ústretovosť za ňu vníma ako určitú slabosť a zneužijú to. Takže tam sú nebezpečenstvá toho extrému na druhej strane. Skutočne ne vo všetkom, ako sme sa bavili aj o tých plných švédskych stoloch. A je to aj v tomto, že zrazu oni veľa mi rýchlo by sa prispôbili, potom si už tak na to zvyknú, príjmu to, ale potom by si strašne radi z vás urobili sluhu. A to zas je druhé nebezpečenstvo. Takže treba nájsť pre to taký cit a mieru.“
29. Nechcem politizovať, ale domnievam sa, že toto vnímanie autorít v istom zmysle koreluje a prejavuje sa aj v širšom merítku (ako len na lokálnej úrovni) - a to preferovaním autoritatívnych politikov, ale i politika tak typické pre desaťročie 90. rokov. To je však opäť širšia problematika a nie je príznakom len pre Slovensko, ale aj iné transformujúce sa post-socialistické krajiny. Príklady sú, myslím, všeobecne známe.
30. A súvisí teda aj so spomenutou apatiou v angažovaní sa občania, že „druhý za nich rozhodne a urobí“ ako jedným z prejavov chabého povedomia občianskej spoločnosti.
31. Lipták, J.: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kalligram 1999, s. 298.

OBNOVA VENKOVA A KRAJINA

Václav Štápanek

Program obnovy venkova by byl irelevantní, jestliže by nešel ruku v ruce s revitalizací venkovské krajiny, nebo krajina je nejcitlivější a na první pohled viditelným indikátorem vztahu společnosti k životnímu prostředí a vytváří také historicko-kulturní základ identity našeho národa. Území, které obýváme, po staletí zvelebovaly generace našich předků a vzdaly tak jeho historickou strukturu, nezaměnitelnou s jinými oblastmi. Všude tam, kde v průběhu v zásahu do krajiny ruka člověka, se postupně měnil obraz přírodního prostředí a vznikala sídelní i kulturní krajina. V ní se pak logicky zrcadlí historický vývoj našich zemí. Sídelní krajina je tedy jediným dokladem usilovné činnosti našich předků, kteří z přírodní krajiny vytvořili pestrou mozaiku polí, luk, pastvin, lesů, rybníků, kanálů a antropomorfních krajinných prvků. Mluvíme o ní proto hovoříme jako o historickém dokumentu, z něhož lze, při troše pozornosti, číst dějiny osídlení, hospodářské činnosti, dopravy, obrany, zemědělství, umění a zpracování dřeva, vodního hospodářství, průmyslu, ale také lidové kultury a zbožnosti. V následujících řádcích se pokusíme ve stručnosti nastihnout proces historického vývoje naší krajiny, z něhož by snad mohlo být patrné, na co se v programu obnovy venkova a vesnické krajiny zaměřit, aby se nestala územím kosmopolitním, a my pak v důsledku toho lidmi bez domova. Krajina je totiž tím, co pocit domova nezastupitelně vytváří.

Vývoj sídelní krajiny

Česká a moravská krajina se v průběhu staletí měnila. Ke starým sídelním oblastem patřilo ve 13. století celé nově kolonizované pohraničí českého státu. Kolonizace na emfiteutickém právu pak postupně ovlivnila i staré oblasti a to, jak působila na krajinu, můžeme na mnoha místech sledovat dodnes. Na českou a moravskou sídelní krajinu, jež dosáhla prvního vrcholu svého vývoje v 16. století, měla zhoubný vliv především třicetiletá válka, během níž se země české koruny značně vyčistily a obdělávaná krajina částečně zpustla. V posledních dvou staletích pak byly zásadními příčinami, které ovlivnily vzhled naší krajiny, především zrušení poddanství a následné odstranění zákona o nedělitelnosti gruntů, k nimž došlo v důsledku událostí

roku 1848. Mezi hospodářskými iniciativy byl nejdůležitější přechod z úhorového trojpolního systému k produkci výhodnějšímu (k samotné půdě i ekosystému jako takovému však méně přátelskému) systému střídavému. Tyto změny samozřejmě nebyly jediné, které na tvárnost naší krajiny působily, byly však nejvýraznější. V důsledku zrušení nedělitelnosti gruntů se na většině našeho území začala pozemková držba dle dictum, prodejem a výrazně drobit. V průběhu dvou generací nestalo na venkově téměř žádné lánové hospodářství, většina rolníků v úrodných částech naší země hospodařila nejvýše na sedmi až osmi hektarech a širší pole v jednotlivých honech byla, jak vzpomínají starší sedláci a dokládají i historické fotografie, mnohdy užší než normální záběr kosy. Jediné rozsáhlejší hony tak představovaly šlechtické a zbohatlické velkostatky. Ani pozemkové reformy první republiky, ostatně nepříliš úspěšné a vbec již nedovědené do konce, na tomto stavu příliš nezměnily. Katastry jednotlivých obcí tak byly rozčleněny stovkami, ba tisíci drobných rolí. Ty však, vzhledem k rozčlenění pěstovaných plodin, tvořily i v nížinách, kde hlad po půdě ukrájoval

Ubušín - přiklad mimořádně dobře zachované papské pluziny, v ní ovit se rozbíhající od centra obce směrem ke hranicím katastru. Obec, přivodně návesní okrouhlíce, je obklopena zelení vzrostlých sadů. Jednotlivé polní tratě papské pluziny zvyrazují újímí linie mezi a cest se stromovými porosty. Tratě již ovšem nejsou rozděleny na pole jednotlivých vlastníků, ale sceleny do jednotlivých ploch. Foto T. Škrabalová 2003.

z mezí a odstra oval d íve tak hojnou rozptýlenou zele , pom rn stabilní a p edevším pestrý systém, a to i v dob vegeta ního klidu.

V souvislosti s p echodem na st ídavé hospoda ení, k n muž docházelo masov ji od sedmdesátých let 19. století, po alo na venkov ubývat neobd lávaného prostoru, vhodného pro pastvu dobytka. Ladem ležící pole za ala být trvale obhospoda ována, vzr stal také tlak na parcelaci pastvin, jež ješt v druhé p li 19. století tvo ily i v nížinách rozsáhlé, p írodnímu stavu blízké plochy. Obce, které od roku 1848 získaly daleko v tší svobodu v rozhodování o tom, jak nakládat se svým majetkem, a v jejichž vlastnictví pastviny v tšinou byly, rády tyto plochy prodávaly i dlouhodob pronajímaly, aby tak zlepšily svoje finan ní hospoda ení. Nevýhodnou polohu a mén kvalitní p du pastvin koncem 19. století umožnila obd lávat dokonalejší zem d lská technika a p edevším um lá hnojiva, která se po ala masov ji využívat v mezivále ném období. V mnoha nížinných obcích tak pastva p estala, s výjimkou skute n nedostupných strmých sráz ,¹ již na po átku minulého století. Snaha hospoda zajistit píci pro celoro ní výkrm dobytka ovšem také vedla (zejména u menších rolník a kovoze d lc) k tomu,

Ubušín - záv r katastru obce. V niv potoka je jinak p ísná pravidelnost paprs ité plužiny narušena plochou pastviny na p d nižší bonity. Potok v údolí, ohraní ující katastr, zde tvo í zároveň zemskou hranici. Sousední plužina obce Trhonic (v echách) je plužinou pásovou (délkovou), v sousasnosti již nep íliš z eteln vymezenou. Pásy jednotlivých tratí zde sledovaly vrstevnice terénu. Foto T. Škrabalové 2003.

že každé travnaté prostranství, a již se jednalo o meze, úvozy cest i silni ní p íkopy a b ehly vodních tok , byly koseny i vypásány. I v nížinách ale z stávaly až do po átku kolektivizace zem d lství ur ité, by oproti p vodnímu stavu zna n redukované, plochy luk. A to p edevším na zamok ených pozemcích, nebo meliora ní práce byly nad finan ní síly obcí, o selských hospodá stvích v tšinou ani nemluv (zejména na bohatších velkostatecích ovšem probíhaly meliora ní práce již v dob mezivále né). Naše zem d lská krajina tak byla intenzivn obhospoda ována, byla však úpravná.

Tento model samoz ejm platí pro oblasti nížinné i st edních výšek. Vyso iny a podhorské oblasti v tším podílem les snižovaly dojem intenzity obhospoda ování, navíc zde díky obtížn jšímu krajinnému reliéfu z stalo v podstat do dnešních dn zachováno více neobhospoda ováných ploch, by ne vždy využívaných jako pastviny. Ve v tšin našich horských a podhorských oblastech vystupovalo osídlení a pom rn intenzivní hospodá ství do zna ných výšek (v Beskydech, Javorníkách, Vsetínských a Hostýnských vrších a Bílých Karpatech až na samotné h ebeny). S tím, až na výjimky, souviselo i menší zalesn ní než v sou asnosti. Krajina byla ovšem protkána pom rn hustou sítí silnic, cest i p šin, kolem nichž se vždy vinuly aleje strom (výsadba alejí totiž byla upravena již od tereziánských dob zákonem).

Zm ny v krajin po druhé sv tové válce

Zásadní zm ny tohoto stavu na našem území zaly od konce druhé sv tové války. První zm nu s sebou p inesl odsun n meckého obyvatelstva z hornatých pohrani ních území, které koloniza ní vlny obyvatelstva z vnitrozemí, jež navíc z valné ásti nem lo s hospoda ením v pom rn nep íznivých horských podmínkách zkušenosti, nedokázaly nahradit. Zanikají tak celé vesnice, d íve intenzivn obd lávaná p da pustne a státní statky, jež na v tšin nov osídlených území vznikají, hospoda í skute n pouze v t ch nejvýhodn jších polohách. Výše položené pozemky využívají nanejvýš jako velice extenzivní pastviny. Celá rozsáhlá d íve obhospoda ovaná území znovu pohlcuje les, áste n náletový, áste n um le vysazovaný, v n mž na minulý stav v cí upozor ují pouze terasy bývalých polí i umn vyskládané kamenné tarasy, sv d ící o snaze bývalých hospodá zbavit své pozemky kamení.²

Zmny, které s sebou přinesla kolektivizace, se zaly výrazněji na krajině projevovaly teprve v šedesátých letech (rozhodující pro likvidaci soukromého hospodaření totiž byla až léta 1957—1959). Tehdy nově vzniklé zemědělské subjekty postupovaly k prvním rozsáhlejšími melioračním akcím, po alokaci pozemků, byly v tomto období pouze v rámci jednotlivých polních tratí, v krajině se začaly objevovat první stavby družstevních komplexů. V této době ovšem družstva vycházela v tšinou ještě ze zkušeností bývalých soukromých sedláků, takže změny nebyly zdaleka tak razantní.

Zásadní zlom přinesla léta sedmdesátá, kdy dochází k tzv. intenzifikaci zemědělství. Jednotná zemědělská družstva, do té doby působící v rámci obcí, se direktivami sloučily do obrovských tisíc hektarových komplexů, ruší se i dosud zachovávané staré polní tratě a ve všech příhodných místech vznikají mnohasethektarové lány, které pohlcují vše, co jim stojí v cestě – zbytky rozptýlené zeleně, háje, kamenné výhledy, cesty. Na celém území naší vlasti probíhají rozsáhlé meliorace, v jejichž důsledku přicházejí nížinné obce o poslední zbytky svých luk a přirozeně meandrujících vodních toků. Louky ve středních i horských polohách ztrácejí svoji druhovou pestrost a stávají se pouze hospodářskými porosty. V této době dostihuje kolektivizace i pasekácké a kopaničácké osídlení hor, které v důsledku toho poznamenávaně zaniká. Na obhospodařování odlehklých pasekáckých pozemků družstva ve své v tšinou mála pramalý zájem, takže tato dříve pracně horiskému lesu vyrvaná území začínají pustnout a podléhat způsobilé sukcesi. Intenzifikace zemědělství s sebou navíc přinesla i zrodu druhotných změn. Absence soukromého chovu dobytka se projevila v zaplevelení dříve udržovaných travnatých ploch v okolí vodních toků a cest, takže zemědělská mechanizace vyžaduje budování nových zpevněných cest, přitom stará cestní síť i se svými alejemi a doprovodnými stavbami zaniká, a zejména nížinná krajina se stává těžce prochodnou. Staré struktury polních tratí se svými mezemi, vzniklé stědkovou kolonizací, se definitivně stávají minulostí. Vše, na čem družstvo nemá zájem, pustne. Družstevní velkohospodaření navíc ovlivnilo vzhled našich vesnic a změnilo i duševní klima, z níž se vytratil vztah k půdě a účtá se dle dictví produkce, o ekologických problémech ani nemluví. Krajina je sice, podobně jako v minulosti, intenzivně obhospodařovaná, avšak neúpravná a neudržovaná a ztrácí lidský rozměr. Jestli-

že dříve stačí vesnítkáři kronikáři lkali nad ztrátou pastvin, v době kolektivizace mohli lkát (ve své v tšinou tak však neinili) nad ztrátou domova.

Vývoj krajiny na konci 20. století. Co dál?

Poslední desetiletí 20. století do popsaného stavu mnoho změnilo, i přes velkou očekávání, nepřineslo, vystavilo navíc naši krajinu i novým pokušením. Ta přicházejí zejména v podobě záborů na výstavbu satelitních měst, teček, luxusních obytných komplexů a nákupních středisek, zcela se vymykajících tradičním sídelním vzorcům a nerespektujících historické krajinné struktury. Návrat do přirozeného stavu, resp. do stavu, do něhož by se naše krajina přirozeně vyvinula bez ničivého kolektivizačního zákroku (o intenzivnější formě hospodaření poskytuje obrázek sousední Rakousko, o méně intenzivní pak Polsko) ani není možný, není k tomu připraveno v domě lidí, změnilo se i socioekonomické poměry naší vesnice. K nápravě neutěšeného stavu a k obnově venkova tak zbývá

V stíně – obec se svojí plůžinou je umístěna na náhorní plošině, vymezené příkrými srážími údolí řeky Svratky a do ní ústícího potoka a povlounějšími svahy vrchu Bukovc (707 m n. m.). Lesy, obklopující plůžinu obce, by nikoli přirozeně, navozují představu někdejšího stědkového kolonizačního vzhledu krajiny s nově vysazenou obcí uprostřed neosídlených lesních pásem. Jednotlivé tratě kombinované plůžiny (paprsčitá plůžina s přídatnými pásy tratí na svazích Bukovc), jasně vymezené liniovými porosty na mezích i podél cest, zabíhají na okrajích ekumeny do lesního pásma. Na snímku se také zřetelně ukazuje, že některé tratě na svahu Bukovc již znovu pohltily les. Foto T. Škrabalová 2003.

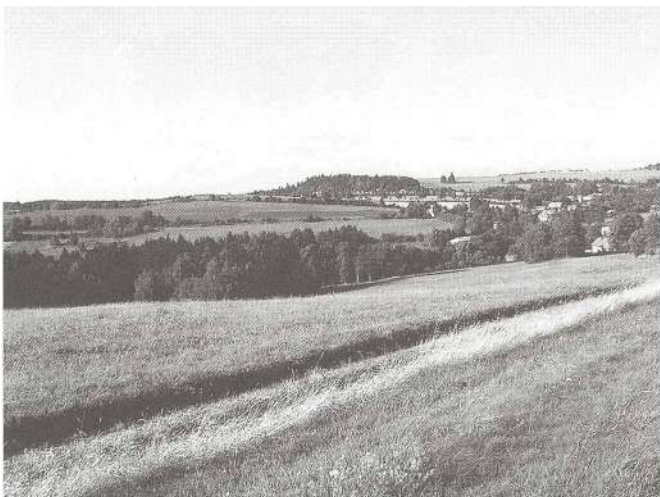
pouze metoda drobných ozdravných kroků a pozitivního pěstování. Ten poskytují zejména soukromí hospodáři a rolníci, mnohde však i etnické spolky, zabývající se údržbou krajiny i obnovou tradičních hospodářských postupů.³ I přesto však lze říci, že z celého 20. století zůstane v naší venkovské krajině nesmazatelně zapsáno pouze jeho posledních třicet let. Třicet let, v nichž konkrétní systém dokázal zcela eliminovat tisíciletý vývoj naší krajiny, jejíž historická struktura tvořila ono jemné prostředí, jemuž jsme si zvykli říkat vlast.

Ochrana plužiny - ochrana duše vesnického prostoru

Vzhledem k tomu, že základním stavebním kamenem vesnice, jejím hospodářským základem, byla již od doby jejího vzniku plužina - hospodářská půda obce, je nutno v úvahách o obnově venkova uvažovat zejména o ochraně a zachování vzhledu a charakteru plužiny tam, kde je to ještě možné. V plužině, vznikající v interakci s krajinou, se totiž odráží vývoj zemědělského hospodářství, plužina je duší vesnického prostoru.

Vývoj plužiny⁴

Abychom lépe pochopili význam plužiny pro venkovský prostor, nebude snad bez užitku stručně se zmínit

Nedvězí - typ lesní lánové vsi s pásovou plužinou, v níž jednotlivé polní tratě podél vodních toků navazují na zemědělskou usedlost v rovnoběžných pásích po vrstevnicích ubíhají ke kraji katastru. V současnosti je plužina stále zčásti etelná, místy jsou však hranice jednotlivých tratí nivelizovány Foto T. Škrabalová 2003.

o tom, jak plužiny vlastně vznikaly. Ve starých sídelních oblastech - úvalech - dlouho přetrvávaly zbytky obhospodářování půdy, který nevyžadoval pevné vymezení katastru a osad. Zvyšující se počet venkovského obyvatelstva si ovšem od počátku 13. století začal v našich zemích vynucovat novou organizaci využívání půdy, resp. krajiny, k zemědělské činnosti. Dochází k zavádění trojpolního systému, který zintenzivňuje zemědělskou výrobu v tradičních oblastech, ovšem zároveň expanduje do zatím neosídlených poloh vysočin a podhorských oblastí. Nová organizace ve využívání půdy byla podmíněna a umožněna změnami v právním postavení zemědělců, jak ve společnosti, tak ve vztahu k půdě, spočívajícími v zavádění tzv. emfyteutického práva, které do důsledku představovalo dočasný nájem půdy a tím v podstatě rolníka v dobrém slova smyslu připoutávalo k rodné hroudě. Tento fakt se sebou ovšem nesl nutnost nového rozdělení stávající půdy a jejího pevného vymezení (mj. i za účelem zpoplatnění). Základním stavebním kamenem nově projektované vesnice, jejím hospodářským základem, tak byla od této doby právě plužina. Mírou plužiny se pak stal lán, jehož částí a násobky, jakožto míra majetku i bohatství rolníka, přetrvávaly v povědomí lidí do doby nedávno minulé. Různá úživnost krajiny přitom podmiňuje velikost tohoto lánu, který tak byl jiný na Hané a jiný (včetně) ve vyšších polohách - například na eskomoravské vrchovině (základní velikost tzv. franckého lánu činila 24, 2 ha). Celá tato složitá akce ovšem nevznikala spontánně, byla řízena vrchností prostřednictvím tzv. lokátorů, kteří při erozi lování půdy museli pamatovat na to, aby každá zemědělská usedlost měla pro svou hospodářskou existenci zajištěnou přibližně stejnou bonitu půdy. K tomu bylo nezbytně nutné katastr obce rozdělit na menší celky, tzv. tratě, v jejichž rámci se vyskytovala půda stejné kvality. Trať pak lokátor rozdělil na úseky - parcely - přidělené jednotlivým usedlostem. Tak bylo možné zabezpečit jistou spravedlnost v přidělování půdy. Pamatovalo se přitom na to, aby půda přidělovaná usedlostem - gruntům - obsahovala jak pozemky vhodné k orbě, tak trvalé travní porosty, by v rámci trojpolního systému docházelo na úhuru k pravidelnému zatravňování i orné půdy. Spřidělením bylo pamatováno i na obec jakožto hospodářskou jednotku. Obec disponovala zejména lukami a pastvinami, takže vlastně až do zániku soukromého hospodářství mohla obecní pastviny pronajímat jednotlivým hospodářům.

Typy plužin

Při vysazování i znovuvysazování obcí na emfyteutickém právu docházelo k novému - pokud možno pravidelnému - uspořádání vesnic, jimž odpovídalo i uspořádání plužiny v rámci katastru obce. Obecní lidé, že s pravidelnými silnicovými i ulicovými podrobnostmi obcí v nížinách (hovoříme zde především o Moravě) souvisely pravidelně uspořádané plužiny tradičně, kdy měl rolník své pozemky přiděleny v mnoha tratích obklopujících vesnici. Na Vysočině - u tzv. lesních návěsních vsí - docházelo k paprskovitému uspořádání plužiny, přičemž vesnice ze všech stran obkružují klínovité záhumenice. Na okrajích katastrů jsou konce parcel širší, než je šířka parcely v místě jejího napojení na usedlost. Lesní lánové vsi, rozložené pravidelně do délky (v tšinou) podél vodních toků, mají plužinu uspořádanou do dlouhých a často i více než sto metr širokých záhumenicových pásů, bezprostředně navazujících na usedlost a táhnoucích se až na okraj katastru obce (v obou posledních případech má zemědělec veškeré své pozemky soustředěny právě a jen do tohoto pásu i klínu). Tyto základní typy plužin jsou ovšem zhuštěna modifikovány geomorfologií krajiny, a vytvářejí tak různé varianty a kombinace, jak to odpovídalo danému utváření terénu. Přitom se uplatňovaly i invence lokátorů - na němž bylo, aby smysluplně vytvořili obec a její plužinu tak, aby v ní lidé mohli žít další stovky let - a lze tedy říci, že tyto nám neznámí lidé (jakkoli někdy můžeme tušit jejich jméno podle názvu obce) vytvořili tvář krajiny, kterou tam, kde nebyla postižena nepřízní doby (zánik vesnic během událostí válečných i nepřízní klimatu, rozorání plužin v důsledku kolektivizace zemědělství i jejich pozemkové zmizení v důsledku jiných prací atd.), můžeme obdivovat dodnes.

Příklady zachovaných plužin a nástin možností jejich ochrany

Je až s podivem, že tento model, vytvořený před mnohdy více než sedmi sty lety, dokázal na mnoha místech naší vlasti přežít přesto, že se nejedná o statický objekt, ale o celý systém, žijící v neustále interakci s přírodou, s lidem a citlivě reagující na historické a společenské změny. Bohužel však v našich zemích mnohde došlo, jak jsme již výše uvedli, během scelování pozemků doprovázejících tzv. intenzifikaci zemědělství k naprostému zničení, ba likvidaci tradiční tváře krajiny, a tedy (zejména)

starého dělení půdy do plužin. Dívější pohled přes tzv. železnou oponu, například z Pálavy i Svatého kopečku u Mikulova do Dolních Rakous a nebo třeba jen pohled z beskydských vrchů do socialistického Polska, v němž ovšem nedošlo ke kolektivizaci zemědělství, byl zároveň pohledem do svatá tradice a kontinuity rolnického vztahu ke krajině a dědictví předků. Tím spíše si u nás dochované plužiny zaslouží naši pozornost a také ochrany. V nížinách i na náhorních plošinách, kde reliéf krajiny umožňoval bezproblémové scelení starých polních tratí v „haly pod širým nebem“, sloužící k výrobě „užitné biomasy“, byl ovšem tradiční vzhled plužiny zcela smazán. Příklady relativně dobře zachovaných plužin lze dodnes najít spíše v nížině a výše položeném území vysočin a horských i podhorských oblastí.

Jedním z míst, kde lze nalézt celkem neporušenou původní strukturu členění krajiny do plužin, je nížinná oblast eskomoravského pomezí kolem obcí rozkládajících se mezi Vířskou přehradou a historickou zemskou hranicí pod význačnou dominantou tohoto koutu Vysočiny - Horním lesem. Zde se zachovalost plužin koresponduje i zachovalý ráz obcí s mnoha doklady lidové architektury.

Reliéf krajiny umožnil v této oblasti dávným lokátorům vytvořit v podstatě dva typy obcí a od nich odvozených plužin. V nížinných kotlinách zde vznikly původně návěsní vsi, pro něž byla (a je) charakteristická paprskovitá záhu-

Kobylnice - poměrně příkré svahy terénu znemožnily rozorání mezí v rámci polních tratí. Jeden z mála příkladů původního vzhledu polních tratí, dělených mezemi na pozemky jednotlivých vlastníků. Foto T. Škrabalová 2003.

m ni ová plužina, kdy se pásy polí, p iléhající p vodn k jedné každé usedlosti, v jí ovit rozebíhají do okolních svah (nap . Ubušín, Ubušíněk, Hluboké, V stín, Veselí). Ve složitých terénních pom rech ovšem byly k tomuto pravidelnému v jí ovitému tvaru plužiny mnohdy p idávány další trat , v tšinou sledující v širokých pásech vrstevnice. Na svazích zde pak lokáto i vymezili tzv. lesní lánové vsi, kdy na jednotlivé usedlosti, pravideln a rovnob žn umíst né podél p í né osy - potoka i cesty - navazovaly pásy polí, po vrstevnicích ubíhající na kraj katastru (nap . Nedví, Trhonice). I v t chto místech ovšem kolektivizace odstranila meze, d lící pozemky jednotlivých vlastníků v rámci tratí. Tím více je zde však zd razn na role mohutných mezí i polních cest, z eteln odd lujících jednotlivé trat a konzervujících tak p vodní vzhled plužiny.

Staletími budované meze vytvo ené kameny vynáše- ními generacemi rolníků z polí odolaly bez v tších problé-

m kolektiviza ní m nápor m. Tyto kamenné valy poskytují prostor a ochranu ke ovým a stromovým porost m, které vytvá ejí jeden z hlavních krajinotvorných prvk , rýsuující v krajin z etelné siluety tvar historických plužin - díla lokátor 14. století. Jde zde v pravém slova smyslu o kulturní krajinu, v níž je harmonicky skloubena lidská práce, dílo p írody a dech historie.

Um ní st edov kých lokátor , které k nám takto p es clonu v k promlouvá, tak m žeme sm le postavit vedle um leckých artefakt výtvarných i literárních a m lo by být sou ástí národního kulturního d dictví. Zaslouhuje p i nejmenším rovnocennou ochranu, tím spíše, že tvo í i náš životní prostor a poskytuje nám identitu d dictví. Vytvo í p írodn -historické parky v místech s relativn dob e dochovanými historickými krajinnými strukturami - plužinami - by tak mohlo a m lo být dalším stupn m ochrany krajiny a obnovy p vodní funkce vesnického prostoru.

Literatura:

- Bu ek, A. - Lacina, J.: *Harmonická kulturní krajina venkova*. In: Obnova venkovské krajiny. Zvláštní vydání asopisu ochránc p írody Veronica. Brno 1994, s. 5-15.
- erný, E.: *Výsledky výzkumu zaniklých st edov kých osad a jejich plužin*. Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost 1992.
- erný, E.: *Zaniklé st edov ké osady a jejich plužiny*. Praha: Academia 1979.
- Gojda, M.: *Archeologie krajiny*. Praha: Academia 2000.

- Huba, M. (ed.): *Historické štruktúry krajiny*. Odborná příloha Spravodaja MV SZOPK Bratislava Ochranc přírody. Bratislava 1988.
- Löw, J. - Michal, I.: *Krajinný ráz*. Kostelec nad ernými lesy: Lesnická práce 2003.
- Št pánek, V.: *Poznávací znamení krajiny* In: Obnova venkovské krajiny. Zvláštní vydání asopisu ochránc p írody Veronica. Brno 1994, s. 21-33.

Poznámky:

1. Tyto strán a strmé výb hy tak z staly posledním nekultivovaným refugiem v nížinných oblastech. I ty však v 70. a 80. letech 20. století ve velké v tšín neušly tzv. náhradním rekultivacím, které p e- depisoval tehdejší zákon jako náhradu za hospodá skou p du, zabra- nout p i výstavb dálnic, sídliš i pr myslových podnik . Svahy pak byly terasovány a krajina nenávratn zm n na. Ve velké v tšín p ípad se již záhy po dokon ení rekultivací p estaly takto nov „úrodné“ plochy používat pro svoji t žkou dostupnost a malou úrodnost. Zbytky nereaktivovaných ploch jsou dnes bez výjimky vyhlášeny jako p írodní rezervace (v tšinou stepního charakteru).
2. Pohrani ní oblasti však nebyly jedinými, v nichž les pohltil d íve in- tenzivn obd lánanou p du. Také rozsáhlé oblasti eskomoravské

- vrchoviny byly ješt koncem 19. století tém odlesn né, jak doklá- dají dobové fotografie, obrazy i mapy stabilního katastru. Dnešní rozsáhlé zalesn ní je asto dílem až druhé poloviny 20. století a také v t chto nových hospodá ských lesích lze dodnes bez obtíží nalézt stopy po d ív jším polním hospoda ení.
3. Za jiné na tomto míst jmenujme nap . Základní organizaci eského svazu ochránc p írody Kosenka z Valašských Klobouk, která v Bí- lých Karpatech udržuje tradi ní m zp sobem pastviny, a p ispívá tak k zachování rázu tamní karpatské krajiny. Pod jejím metodickým vedením za alo v této oblasti za alo soukrom hospoda it n - kolik rolníků , zam ujících se na tradi ní pastevních chov dobytka.
 4. Spoluaotorem tohoto oddílu lánku je Jakub Zden k Škrabal.

FOTOGRAFICKÁ ZASTAVENÍ

PROM UJÍCÍ SE TVÁ VENKOVSKÉ KRAJINY

Krajina st edoevropského venkova procházela během posledních dvou tisíciletí v sledku lidské činnosti permanentním procesem proměny a její současná podoba je výsledkem spleteného historicko-hospodářsko-sociálního vývoje.

První zásahy měly spojit osadníky, kteří pronikli do neznámé a pusté krajiny, aby zde vybudovali trvalá lidská sídla, vzdělali nová pole a další potřebné produkční zázemí.

Všude tam, kde začali hospodářsky intenzivně využívat své okolí k zajištění obživy, zanechávali stopy v krajině. I s odstupem několika desetiletí jsme v terénu schopni rozeznávat povodňové brázdy a dávno zaniklá pole připomínají v lesním porostu jen nenápadné terasy a *hromadiska*. Venkovský exteriér tvořila nejen lidská sídla s dominantami kostelů, vrchnostenských sídel a velkých selských usedlostí. Ve volném prostoru hospodářsky využívané krajiny vznikaly drobnější prvky – meze a remízky s planými stromy a hromadami kamení, hrance níky, struhy a náhony, které přiváděly vodu k mlýnům, valchám, pilám a dalším technickým provozům, úvozové cesty atd. Renesance a především baroko i následně 19. století zaplnily venkovskou krajinu novými objekty. U cest a na křižovatkách začaly vyrůstat kříže, boží muka, kapličky a poklony. Stávaly se zhmotněnými projevy lidové víry, díky zachraně života i touhy vykoupit své vlastní prohřešky.

Podoba kulturní krajiny byla pochopitelně determinována formami jejího hospodářského využití. Lesy Moravskoslezských Beskyd a Javorníků ustupovaly od 16. století pastvinám a dočasným polím, aby se s úpadkem horského salašnictví a nárůstem ceny dřevní hmoty lesní porost opět navrátil, a v jiné druhové skladbě.

Variacemi ovšem procházela i trvale obývaná zemědělská krajina v nižších polohách. Se stídacími se rovinami obdobími ji doplňovaly někdy výraznější, jindy méně výrazné krajinnotvorné prvky, vycházející z jejího hospodářského využití.

V letních měsících náleželo k téměř pravidelným doplňkům vedle kupek sena také obilí, schnoucí na poli před transportem na usedlost. Podle druhu se snopky nechaly jen prostě obeschnout přímo na strništi, ale také se skládaly do *panáků*, *mandelů*, *cigánů*, *táček* a dalších regionálně se názvem, tvarem i konstrukcí lišících forem. Specifický tvar získávaly sušené snopky při složení na tzv. obilní kolek, běžný ještě v první polovině 20. století užívaný na Valašsku. Jeho zvláštnost vyplývala z užití smrkového i jedlového kmínku s několika výrůstkami, na něž se skládaly jednotlivé snopky. Výsledkem byly vysoké štíhlé mandele až o dvaceti snopcích. Vyžadovalo si to zvláštní postup, který podrobně popsal v roce 1956 v časopisu Valašsko Josef Cedidla.

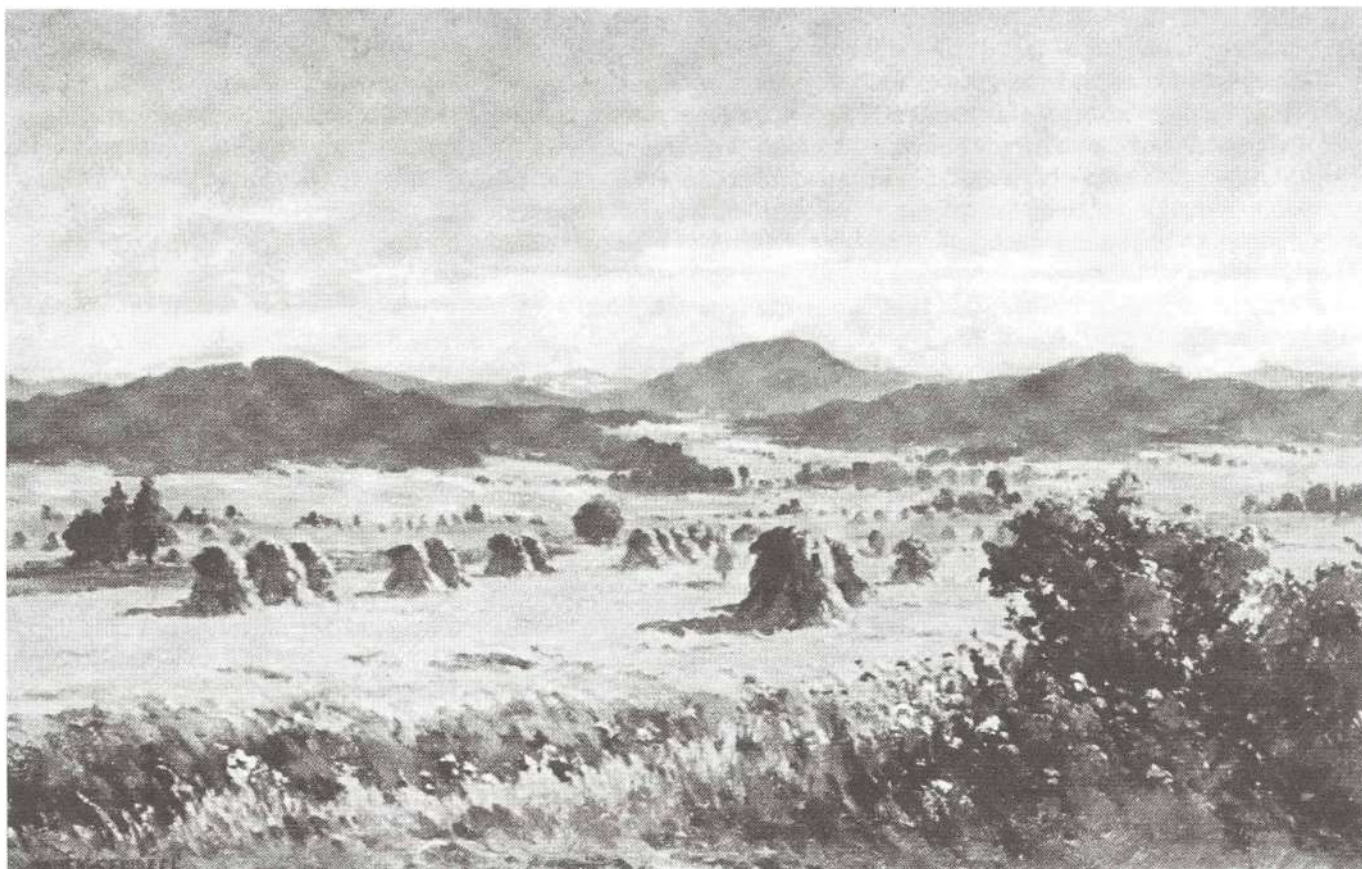
A již hospodářsky postavil jednoduššího panáka nebo snopky ukládal na obilní kolek, v obou případech vyrůstaly na poměrně řádně vypadajících strništích nové dočasné krajinnotvorné – a krajinu spěšně ujíící prvky. Sesečenou plochu polí rytmicky zaplňovaly drobné vertikály obilních kup, svou zlatou barvou se výrazně lišících od letní zelené okolní. Vasežní byly pro českou a moravskou krajinu natolik běžným jevem, že se pravidelně objevovaly ve výtvorech českých malířů inspirujících se venkovskými motivy. Staly se jedním z často užívaných prvků obrazových schémat, vystihujících letní romantickou venkovskou idylu, prostotu selského života i tvrdou práci s ním spojenou.

Druhá polovina 20. století přinesla na náš venkov řadu převratných změn. Nové stroje a nástroje, technologie, plodiny – ale také nové sociální a hospodářské poměry. I po padesáti či sto letech však měly i našich letních cestách venkovskou krajinou narazit na strniště, kde jsou v pravidelných rozestupech opět rozmístěny slaměné objekty. I ony jsou připomínkou, že jsme se ocitli v vasežní. Marně bychom ovšem hledali pelivě složené panáky a pšenice i žitné klásky. Obilné kosy, sekačky i odbořáky nahradily kombajny a obilí už také není zapotřebí mlátit až po několik týdnů na mlatu stodoly. Přesto i v dnešní moderní době zůstávají na polích alespoň na několik dní připomínky kdysi tak netrpělivě očekávané doby. Jsou to sice jen balíky odpadové slámy, obilí je dávno uloženo. I tak je ale možné v jistém slova smyslu považovat za jakési moderní nástupce našich panáků a mandelů z předcházejících desetiletí a staletí.

Mnozí dnes možná oprávněně hrají nadřazenými negativními rysy moderní zemědělství. Kdykoli se však setkáme s takovýmito slaměnými balíky, můžeme být potěšeni. Jsou totiž jasným důkazem, že přesto i po dobu, o níž se staraly předchozí generace venkovských hospodářů, kontinuálně pokračovala práh 21. století a zpestřuje naši kulturní krajinu o stejné povahové a malebné prvky, které uchvacovaly a inspirovaly v minulosti celou řadu našich malířů i fotografů.

Daniel Drápala

FOTOGRAFICKÁ ZASTAVENÍ

F. Dan k-Sedlá ek: Žn , ze soukromé sbírky, 1. polovina 20. století.

FOTOGRAFICKÁ ZASTAVENÍ

Obilí schnoucí na kolcích v Nedašov , fotografie K. Chotka, fotoarchív Valašského muzea v p írod v Rožnov pod Radhošt m, 40. léta 20. století.

F FOTOGRAFICKÁ ZASTAVENÍ

Balíky slámy na polích na Jind ichohradecku, fotografie D. Drápaly, 2003.

PROM NY TRADICE

PLATBY U KOVÁŘE NA PĚLOMU 19. A 20. STOLETÍ

V majetku pana Miloslava Zlámalá, kováře ve Zbraslavi u Brna, se dochovaly tři knihy účet za různé kovářské práce, které vystavili jeho předkové - kováři na konci 19. a na začátku 20. století.

Rodina pochází z Domašova. Prapradědek Karel Mazour (ve sítacích operátech z let 1890 i 1900 uváděn jako *Mazor*, nar. 2. 5. 1845) měl kovářskou dílnu na . 59. Jeho dva nejstarší synové, František, nar. 24. 3. 1868, a Anton (Antonín), nar. 20. 6. 1870, pracovali v dílně jako kovářští pomocníci. Těti syn, Karel, nar. 12. 6. 1872, byl pomocníkem obuvnickým. Rodina vlastnila i zemědělské pozemky, tyto kusy země dobytka a jednoho vepře. Zabývali se také v lesstvím (13 úl). Během devadesátých let se synové osamostatnili, dcera Marie, nar. 10. 9. 1874, se pravděpodobně vdala. V roce 1900 zůstává s rodiči v kovárně již jen nejmladší syn Josef, nar. 14. 2. 1878, který se rovněž vyučil kovářem a vypořádával otcí v dílně. Karel je v této době již obuvnickým mistrem na . 78, František žije od roku 1894 v Rudci, kde se oženil a má kovářskou a podkovářskou dílnu na . 62. Po začátku 20. století (1904) i Jo-

Kovář Josef Mazour (1878-1942).

sef odchází z otcovského domu, aby se oženil do Zbraslavi. Nejprve se vnuče zemědělství (v roce 1910 vlastní jeho sedmičlenná rodina tři koně, sedm kusů hovězího dobytka, tři prasata, 30 slepic a 22 vlněných úlů), později zakládá písvěm domů . 47 kovářnu. On a jeho syn Karel (nar. 5. 1. 1909) na ní pak pracují až do let. Josef Mazour umírá 16. 4. 1942, Karel 21. 9. 1995.

Na kovárně v Domašově pracuje po odchodu prapraděky Karla Mazoura na výminku jeho druhorozený syn Antonín spolu s uněm (údaj z roku 1910). Také on se vnuče zemědělství a chová dobytek (3 krávy, 4 prasata). V roce 1926 nechal on nebo jeho syn Antonín, nar. 20. 2. 1900, postavit pí kovárně nové hospodářské prostory: chlév, „svince“ a prádelnu. Jméno Antonín Mazour figuruje v kovárně v Domašově i ve účetních letech 20. století, stejně jako František Mazour v Rudci. V obou rodinách se kovářství vyučovali i synové, jak bývalo v té době zvykem.

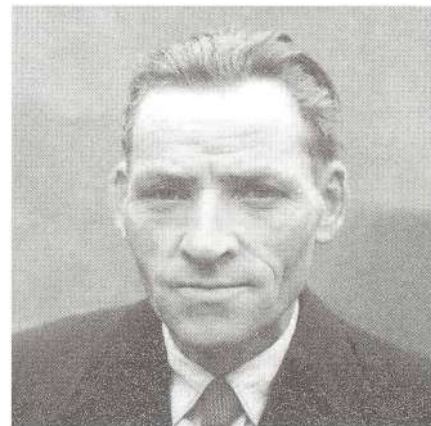
Nejstarší dochovaná kniha účtů pochází z let 1890-1897 a byla pravděpodobně majetkem prapraděky Karla Mazoura z Domašova, nar. 1845. Je psána kurentem, avšak esky s užitím tvarů brněnského nářečí (1 potkovo nové, 8 štulne ost ených). Ceny prací jsou uváděny ve zlatých a krejcarech. Příklady nejvyšších cen:

podkova nová	0,25
podkova stará	0,08
radlice	0,25
ost ení radlice	0,08
kruh a hák k et zu	0,2
otka k pluhu	0,25
cuchta nová na brdce	0,15

V roce 1890 figuruje v účetní knize celkem třicet zákazníků. V následujících letech činil počet odběratelů 27 (1891), 47 (1892), 54 (1893), 43 (1894), 30 (1895), 34 (1896), 41 (1897). Z roku 1898 pochází pouze pět zápisů, ostatní jsou již v následujícím svazku. V třetí části jmen se v knize účtů opakuje. V třetí části sedláka byla obvykle v nově celá strana, tak-

že jejich účty šly kolem třiceti položek ročně. Celková cena za kovářské práce se obvykle pohybovala kolem 15 až 25 zlatých za rok; pokud zemědělec nárokoval opravu vozu nebo jinou náročnou kovářskou práci, mohla se vyšplhat až nad 40 zlatých. Účty se splácely i přibližně, když byl zrovna zákazník v penězích, o čemž svědčí poznámky jako „dal minule 10“. Přesné ceny některých kovářských prací se dají těžko zjistit, nebo v třetině se dělalo více prací naráz a uváděná cena je celková. K dražším a cenově náročným pracím patřily například nové ráfy na kola (za čtyři si kovářů toval 3,20), svačování osy k vozu (2,50), oprava pluhu (2,20), nové železko do „cihliky“ (2,80) atd.

Druhá dochovaná kniha účtů zachycuje záznamy z let 1898-1905. Je psána jinou rukou a latinkou. Zápisy popisovaly podobně prapraděky Josef Mazour, který v té době svému otci v kovárně pomáhal jako jediný ze synů. Znovu zde nacházíme opakující se jména tehdejších domašovských sedláků jako Jakub Kolka, František Ustohal, Anton Ustohal, Martin Drábek, Josef Sysel (psáno *Sisel*), Marie Drapal, Bohuslav Kozel a jiní. Kovářovy služby využíval i pan nadlesník a pan lesmistr. Zdá se, že rozsah kovářských prací se pro jednotlivé zákazníky rozší-

Kovář Karel Mazour (1909-1995).

PROMĚNY TRADICE

il, nebo v tšina z nich ve stejném roce figuruje v zápisech dvakrát i vícekrát. Například tvrtláník Josef Sysel z . 21, majitel tří koní, dvou krav, tří koz a dvou prasat utratil v roce 1898 za kovářské práce 36,71 zlatých (119 položek), v roce 1899 24,66 zlatých (57 položek). Martin Drábek z . 9, na jehož hospodářství se chovali dva koně, deset kusů hovězího dobytka a 23 prasat (z toho 13 podsvinat) utratil v roce 1898 36,14 zlatých (90 položek), v roce 1899 pak rekordních 76,48 zlatých (164 položek). Znamená to, že navštěvoval kováře prakticky každý druhý den. Je škoda, že v žádné z dochovaných etnických knih nejsou uvedena data, kdy byly jednotlivé práce provedeny. Naopak pošetilý zákazník o něm co poklesl (například v roce 1900 jich bylo 21), což mohlo být dáno konkurencí v okolí.

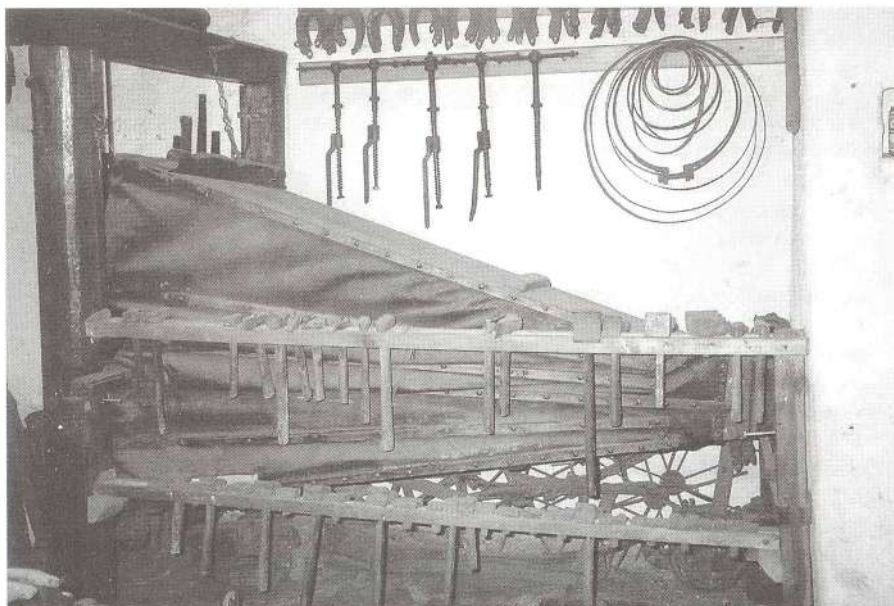
A koliv od roku 1900 se oficiálně začalo platit v rakouských korunách, v útech kovářské se nadále objevují zlaté a krejčary. Od roku 1901 dochází k mírnému zdraže-

ní kovářských prací i materiálu, které se projevilo na cenách. Nová podkova zdražila z pětadvaceti na sedmadvacet krejčar, stará z osmi na deset. Tyto nové zimní podkovy se štulnami dosáhly ceny 2 zlatých 40 kr., svačování osy stálo 3,50 zlatých, zhotovení nových kovaných bran na vláčení 4 zlatých, za opravu „mašiny na mlátění“ si kovář účtoval 3,50 zlatých. Od roku 1902 Mazour pracoval také pro cihelnu (zhotovoval ráfky ke kolečkům, koval a ostřil motyky), na faru dodal panty. O tom, že kovář pracoval pro šlechtici i pro okolí Domašova, svědčí útyň kolika lidí z Javorky (Valeš, Novák, Kříž, Trnka).

Tyto etnické knihy patřily pravděpodobně rovněž Josefu Mazourově a pocházejí z let 1918-1921, kdy již žil a pracoval ve Zbraslavi. Zákazníci jsou jiní a nelze tedy porovnat výdaje stejných rodin v různých obdobích. V roce 1918 se v útech objevují jména 21 rolníků, v roce 1919 22 rolníků, opět některá opakovaná. Nejmladší zápisy z let 1920 a 1921 jsou prakticky nepoužitelné, protože kniha je

poškozena. Ceny se již uvádějí v korunách a haléřích. Jelikož hodnota koruny představovala polovinu hodnoty zlatého, stála nyní nová podkova 1 K, stará 50 haléřů, ostření radlice 15 haléřů, nová motyka 1,20 K, kovaná kolečka s oskou a výtočkami 15 korun atd. V průběhu roku 1919 ovšem ceny prudce stouply, stará podkova podražila na 1 korunu, stejná byla cena za ostření radlice, nová štulnová podkova stála 6 korun a do konce roku se její cena vyšplhala až na 8 korun. Není tedy divu, že platby v roce 1918 a 1919 se od sebe podstatně liší. Zatímco například rolník Josef Pelikán zaplatil v roce 1918 za kovářské práce 55,48 korun (43 položek), v roce 1919 již činila jeho úhrada kovářem 328 korun (55 položek). Za novou velkou sekeru se v roce 1920 platilo kovářem 25 korun, za dvě radlice na pluh dvojak 8,50 K, nové okované kolo stálo 30 K. Rolníci si obvykle používali vlastní materiál, pokud se pracovalo z kovářských želez, byla cena samozřejmě vyšší.

Jarmila Pechová

Interiér staré kovářny ve Zbraslavi u Brna. Foto J. Pechová 2002.

PROM NY TRADICE

Prameny:

Knihy ú t z let 1890-1897, 1898-1905, 1918-1921 - v soukromém vlastnictví.

S ítačí operáty obcí Domašov a Rudka z let 1890, 1900 a 1910, SoA Rajhrad.

S ítačí operáty obce Zbraslav z let 1900 a 1910, SoA Ž ár nad Sázavou, pobo ka Velké Mezi í í.

Adresá Republiky eskoslovenské pro pr - mysl, živnosti, obchod a zem d lství, sv. II, Praha 1927, 1935.

SLOŽENÍ NÁVŠT VNÍK HOR ÁCKÝCH SLAVNOSTÍ

V Bílých Karpatech

Hor ácké slavnosti ve Velké nad Velí kou (bývalý okr. Hodonín) jsou folklorním festivalem spojeným s doprovodnými akcemi, jakými jsou jarmark, výstavy, ale též pou s koloto í. V areálu pod Strážnou h rkou se Hor ácké slavnosti v podob folklorního festivalu po ádají od roku 1957. V sou asné dob jsou po strážnickém festivalu pravd podobn nejznám jším po inem tohoto typu na Morav . Zatímco strážnický festival je ovšem akcí mezinárodní a v roce 2002 tvo ilo jeho skladbu 30 po ad , ve kterých vystoupilo celkem 2000 ú inkujících z eské republiky a 250 ze zahrani í, v etn Slovenska,² jsou Hor ácké slavnosti regionální p ehlídkou soubor z Velké nad Velí kou a p ilehlých obcí na úpatí Bílých Karpat. Místní ú ad ve Velké n. V. na svých www stránkách ozna uje jako sou ást Hor ácka celkem dev t obcí. Jsou to: Hrubá Vrbka, Javorník, Kuželov, Lipov, Louka, Malá Vrbka, Nová Lhota, Sucho v, Velká nad Velí kou.³ Eva Pavlíková jmenuje obcí deset - krom již zmín ných ješt Vápenky (1997, s. 201) situované východn od Velké.

Slavnosti se konají na konci ervence a jsou zpravidla t ídenní. Páte ní zahajovací ve er je komorn jší, hlavní program se koná v sobotu ve er, kdy místní rodiny na pódiu vytvá ejí tematické scény s hudbou, tancem a vypráv ním. P í vy-

stoupeních jsou vzpomínány místní rody, výrazné místní osobnosti, prezentují se zde celé rodiny. Jelikož se vše odehrává v otev eném amfiteátru, mohou se návšt vníci voln pohybovat, distance mezi jevišt m a hledišt m se nejev í fatální již z toho d vodu, že ú inkující odcházejí do hledišt sledovat a podporovat své práv zpívající, tan ící nebo vypráv jící sousedy, aby zakrátko sami vystoupili na pódiu. Snad í proto probíhají prezentace v uvoln né atmosfé e a se zna nou dávkou spontaneity, která ústí v jev, že po ukon ení oficiální ásti programu se ú inkující zpravidla nerozcházejí, ale improvizují do pozdních no ních hodin.

Vedle pódia v amfiteátru m že být ke konání slavností za nep íznivého po así využitý prostor místní sokolovny, která má ovšem nesrovnateln menší kapacitu. N kdy se v dob slavností hraje a tancuje í v dalších místech obce. V sou asné dob se doprovodné akce konají také u v trného mlýna v Kuželov a v kostele v Javorníku.

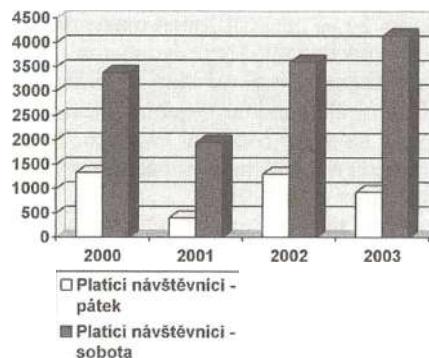
Spektrum ú inkujících je limitováno Hor áckem a obsah po ad je dán místním tradi ním hudebním, pís ovým a tane ním repertoárem. Jak napsala Eva Pavlíková: „Hor ácké slavnosti pat í k úzce regionáln vyhran nému typu festivalu...“. P esto se t ší velké popularity í za hranicemi Hor ácka. Tento fakt navozuje otázku: Koho Hor ácké slavnosti p itahují, kdo se na n p íchází dívat? Tuto inspirativní otázku položila autor m textu Lucie Uhlíková z brn nského pracovišt Etnologického ústavu AV R a stala se tak iniciátorem krátkého šet ení, které na otázku alespo áste n odpovídá.

Podmínky šet ení a vzorek

Terénní šet ení prob hlo v roce 2001 v pátek 20. ervence a v sobotu 21. ervence. Tazatelky, studentky z Velké nad Velí kou, byly instruovány, aby se soust edily na diváky p í koupi vstupenek a p í vstupu do areálu, kde se odehrával program slavností. P í koupi vstupenek

nebo vstupu do areálu byl divák osloven s otázkou na v k, vzd lání a místo bydlišt . Tazatelky zárove zaznamenaly pohlaví respondenta. Tak úzký okruh otázek jsme volili proto, abychom rozhovorem neblokovali chod pokladen a vstupní prostor a nezat žovali návšt vníky, kte í p íšli za jiným ú elem, než odpovídat na dotazy. Zmín nou technikou se nám poda ilo oslovit a získat odpov di od 211 respondent v pátek 20. ervence a od 1230 respondent v sobotu 21. ervence.

Rok 2001 byl pro Hor ácké slavnosti mimo ádn nep íznivý. V pátek se prudce ochladilo a za alo pršet. Srážky s p estávkami pokračovaly í v sobotu, a proto m žeme p edpokládat, že tento fakt do ur ité míry ovlivnil í skladbu návšt vník - p íšli jen ti nejdohodlan jší a nejnadšen jší. To se projevilo í na návšt vnosti akce. Zatímco v letech 2000, 2002 a 2003 v pátek inila pr m rn 1191 platících divák , v roce 2001 dosáhla jen 406 divák . V sobotu pak pr m r v letech 2000, 2002 a 2003 inil 3715 divák , v roce 2001 p íšlo pouze 1956 divák . Návšt vnost akce byla navíc v pátek limitována tím, že pro silný deš musel být program p eložen z amfiteátru do sokolovny, která svou kapacitou nesta ila a všichni diváci se nevešli dovnit . O návšt vnosti akce informuje graf . 1.

Graf 1: Návšt vnost hlavního programu Hor áckých slavností v letech 2000-2003.

PROM NY TRADICE

Jelikož po adatelé v pátek do poslední chvíle ekali, zda děš neustane, definitivn rozhodli o p esunu akce do sokolovny až t sn p ed jejím za átkem. Prodej vstupenek v sokolovn probíhal proto až na poslední chvíli v návalu a chaosu. P esto se poda ilo podchytit p ibližn polovinu platících divák a získat tudíž nadstandardn rozsáhlý vzorek. V sobotu byla situace p ízniv ější, po ad se konal tak, jak bylo naplánováno, v p írodním amfiteátru pod Strážnou h rkou a nápor divák byl rozložen na delší asový úsek. Osloveno zde bylo celkem 1230 respondent , tedy 63% platících divák .

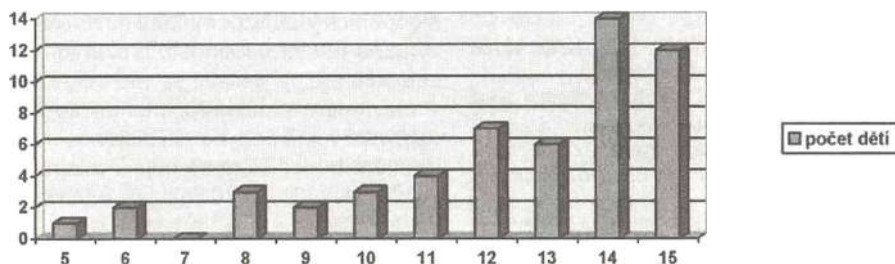
Výsledky šet ení:

a) v k a pohlaví návštěvník

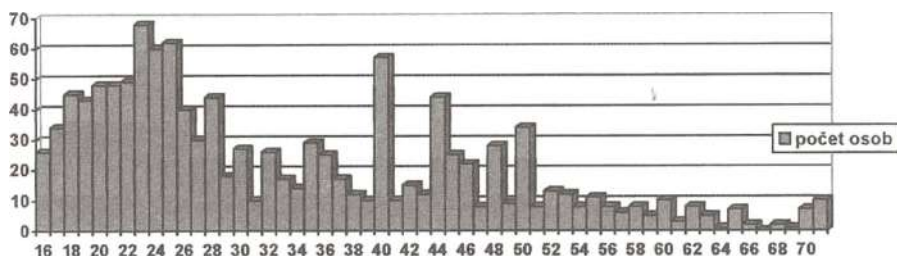
Tazatelky se soust edily p edevším na dosp lou populaci, a proto v souboru figuruje mnohem mén ědí, než jich reáln bylo p ítomno v hledišti. Z kalkulace vstupenek po návštěvené akci zve ejn né na www stránkách obce, odkud erpáme data o celkových po tech návštěvník programu,⁴ však m žeme konstatovat, že slavnosti navšt vují dosp lí i d tí.

V roce 2000 bylo z celkového po tu vstupenek na vystoupení v pátek i v sobotu prodáno 13% d tských, v roce 2001 to bylo 17%, v roce 2002 15% a v roce 2003 13%. Vidíme tedy, že nep íznivé po así v roce 2001 nejmén odradilo d - ti nebo rodiny s d tmi. Na druhé stran je z po tu prodaných d tských vstupenek jasné, že se opravdu jedná o akci p edevším pro dosp lé. Na p edstavení jsme sice zaznamenali též d tí ve v ku do 10 let (nejmladšímu respondentovi bylo 5 let), ale mezi osobami mladšími 15 let p evládá mládež, jejíž v k se této hranici blíží (srov. graf . 2).

Mezi mládeží nad 15 let a dosp lými je nejvýrazn ě zastoupena kategorie od 18 do 30 let, která zvlášt z eteln dominovala na hlavním sobotním programu. V sobotu do této kategorie pat ilo 44% respondent , zatímco v pátek 29% respondent . V kové rozložení divák Hor áckých slavností ukazuje graf . 3.

Graf 2. D tí na hlavním sobotním programu Hor áckých slavností (svislá osa - po et d tí, vodorovná osa - v k d tí).

Graf 3. V k respondent nad 15 let p í hlavním p edstavení v sobotu 21. 7. (na vodorovné ose je vyneseno v k respondent a na svislé ose po et osob, které tento v k udaly).

Graf vyazuje n kolik pozoruhodností. Jist zaujme relativn velký po et osob majících 40, 45 a 50 let. Vysv tlení je jednoduché - práv tato kategorie návštěvník relativn neochotn sd lovala v k a zvlášt u žen byly tazatelky nuceny n kdy stá í odhadovat. Spontánn proto zapisovaly „kulatá“ ísla. Také samotní respondenti této kategorie m li tendenci sv j v k zaokrouhlovat. Respondenti v ostatních kategoriích se o svém v ku vyjad ovali voln ě a p esn ěji, takže zde m žeme p edpokládat menší zkreslení.

Pokud hovo íme o v ku návštěvník na páte ním p edstavení, jejich složení bylo vyrovnan ější. Byl zde v tší podíl osob ve v ku 30-39 let (16%) a p edevším ve v ku 40-49 let (25%). V tším dílem je zde zastoupena generace 50-59 let (14%) i generace nad 60 let

(13%). Nejstarší respondent na páte ním vystoupení m l 80 let, v sobotu 88 let, v obou dnech mírn p evládal po et muž nad po tem žen, ale tento rozdíl nebyl výrazný.

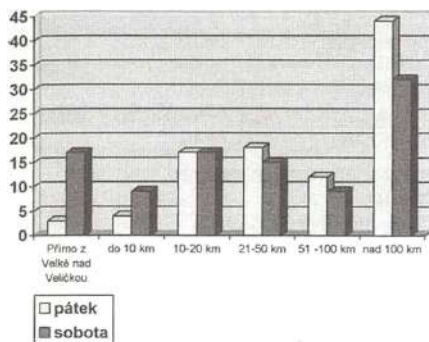
Z p edchozích odstavc lze konstatovat, že ve erní program Hor áckých slavností navšt vuje dosp lá populace všech v kových kategoriích a obou pohlaví. Zejména sobotní ve erní program je atraktivní pro v kové skupiny mezi 20-30 lety.

b) bydlišt návštěvník

P vodní hypotéza autor , že difference mezi v kovým složením p í páte ní a sobotní produkcí je dána tím, že v pátek p evládají místní obyvatelé a v sobotu je p vodní složení divák dopln no osobami (p edevším mladými) z v tších vzdáleností, se nepotvrtila.

PROMĚNY TRADICE

V obou dnech převládali přespolní, a to ještě výrazněji v pátek, než v sobotu (viz graf 4).

Graf 4: Vzdálenost místa bydliště návštěvníků od místa konání Horáckých slavností (po et návštěvníků v dané vzdálenostní kategorii) je vyjádřen v % a zaznamenán na svislé ose.

Přestože víme, že reálně je počet místních obyvatel participujících na programu vyšší, nebo jsou mezi účasteli, účastníci a z nejrozlehlejších odvodů i neplaticími diváky, navozuje provenienci divák otázku, odkud tedy konkrétně byli.

Devět jmenovaných obcí Horácka bylo na pátečním programu mezi platicími diváky zastoupeno 8,5%. Mezi respondenty byli podchyceni obyvatelé Velké nad Veličkou, Javorníku (kteří ten večer připravovali program) a Lipova. Z ostatních lokalit Horácka respondenti zaznamenaní nebyli, avšak nepochybně z toho automaticky, že na slavnostech nikdo z těchto obcí nebyl; každopřípadně jejich však nebylo mnoho. Vezmeme-li v úvahu, že ve zmíněných devíti obcích žilo v roce 2001 podle sčítání lidu, domů a bytů celkem 9345 osob, je pravděpodobné, že se pátečního programu účastnil přibližně každý 267 obyvatel Horácka. Pouze v případě Javorníku by poměr vypadal odlišně, nebo velká část obce

byli účastníci, nebo se jinak podíleli na programu. Páteční program Horáckých slavností tudíž sledovali především lidé, kteří nebyli z Horácka.

Mezi diváky sobotního programu byli zastoupeni obyvatelé v těsné blízkosti obcí. Ve vzdálenosti po tu zde byli přítomni zejména obyvatelé v těsné blízkosti vesnic. Zaznamenaní byli obyvatelé Lipova a Louky, ale také Javorníku. Nejpočetnější skupina však byla přimo z Velké (viz graf 4), jejíž zástupci také dominovali v programu. Obyvatelé Horácka se na počet návštěvníků sobotního hlavního programu celkově podíleli téměř 25%. Na sobotním večerním programu participoval jako divák každý devatenáctý obyvatel Horácka a každý devátý obyvatel Velké n. V. Majoritní zastoupení měli ovšem diváci, kteří v devíti horáckých obcích nebyli.

Relativně velký počet diváků byl z dalších míst bývalého hodonínského okresu, kam patřily též obce Horácka. Provedené šetření však ukazuje, že alespoň v roce 2001 ani součástí všech obyvatel hodonínského okresu, kteří byli mezi diváky, v etnicky obyvatel všech horáckých obcí, nevytvoril nadpoloviční vztah k divákovi. Na hlavním programu v sobotu bylo 57% diváků ze vzdálenějších sídel, tudíž ani z prezentované národopisné oblasti, ani ze sousedících oblastí, které si zde zjednodušeně ohraničíme bývalým hodonínským okresem.

Nejvíce návštěvníků z hodonínského okresu bylo, jak jsme již konstatovali, ze samotné Velké nad Veličkou. Druhé místo obsadilo nedaleké Veselí nad Moravou (7,4% diváků na hlavním sobotním programu) a Strážnice (2,5% účastník na hlavním sobotním programu), teprve pak bychom po tem návštěvníků zaadili Louku a Lipov. Mezi dalšími sídly hodonínského okresu byly frekventovaně zastoupeny Blatnice pod sv. Antonínem, Hodonín a Vnorovy. V těsné blízkosti respondent byl podchycen také z Kyjova a ze Bzence. Z dalších lokalit přicházely již jen jednotlivé páry, nebo

malé skupinky několika osob. Z výše je patrné, že počet návštěvníků z jednotlivých obcí ovlivnila vzdálenost lokality, regionální blízkost, ale velkou roli zde hrál především individuální vkus a výběr. Jednoduchá úvaha, že je pravděpodobnější, že přijede v těsné blízkosti z lidnatějšího sídla prostě proto, že se zde spíše najde více osob, které by mohly mít o podobnou akci zájem - pokud nebudou překážky (vzdálenost, doprava atd.) příliš velké - by slavela úspěch.

Z dalších bývalých okresů České republiky bylo nejvíce zastoupeno Uherské Hradiště - téměř 11% diváků, které s hodonínským okresem přimo sousedí. Další frekventovaně zastoupené okresy již byly vzdálenější. Na dalších místech bychom našli Brno-město (5,6%) a dále Prahu (4,6%), za kterou následoval okres Zlín (4,1%), Vsetín (2,5%), Břeclav (2,4%), Olomouc (2%), Ostrava (1,6%) a slovenský sousedící okres Myjava (1,6%). Ostatní okresy, ze kterých přicházely skupinky menšího počtu osob (bylo z nich podchyceno méně než 20 respondentů), jsou rozptýleny po celé České republice a více jich leží na Moravě, než v echách. Jsou zde však zastoupeny i velmi vzdálené okresy (např. Aš, Cheb, Karlovy Vary nebo Jablonec nad Nisou). V celkových výsledcích pak závěry současně ukazují, že více osob přišlo z míst vzdálenějších než 100 km než nejbližšího okolí (viz tabulka 1).

Vzdálenost od Velké n. V.	Pátek 20. 7. 2001 Po et návštěvníků v %	Sobota 21. 7. 2001 Po et návštěvníků v %
Přimo z Velké n. V.	3	17
do 10 km	4	9
10-20 km	17	17
20 - 50 km	18	15
50 - 100 km	12	9
nad 100 km	44	32

Tab. 1. Vzdálenost bydliště návštěvníků.

Zatímco nejbližší „přespolní“ účastníci do Velké z malých vesnic, lidé z větší vzdálenosti byli především z měst.

PROM NY TRADICE

asto se jednalo o velká urbanizovaná a industrializovaná centra a do Velké z nich sm ovalo velké množství návštěvníků. Jestliže Velká měla na hlavním sobotním programu nejvíce diváků, na absolutní počet diváků z jednoho sídla bylo hned na druhém místě Brno a na třetím Praha. Následovalo Uherské Hradiště a Zlín. Fakt, že z větší vzdálenosti přijíždí především obyvatelstvo urbanizovaných center, je z etelný právně na území Prahy. Zatímco z Prahy šetření podchytilo v sobotu při hlavním programu 56 osob, z venkovského okolí Prahy jen jednu osobu, a to z okresu Praha-západ. Z okresu Praha-východ jsme nezaznamenali ani jednoho návštěvníka (což neznamena, že tam skutečně ani jeden nebyl). Popularitu Horáckých slavností ve velkých urbanizovaných centrech České republiky, o které sebraná data svědčí, však nelze přeceňovat. Velká centra jsou lidnatá, a pokud by například všechna sídla České republiky měla být na Horáckých slavnostech zastoupena rovnoměrně, musel by podíl obyvatel Prahy být přibližně 10%, ale podíl Pražanů při hlavním sobotním programu činil „jen“ 4,6% (na pátečním programu to však bylo opravdu 10% diváků z Prahy - vzhledem ke vzdálenosti se jedná o zajímavý jev). Navíc při rozhovorech s příchodci z Prahy jsme několikrát zaznamenali následující odpověď: „Bydlím v Praze, ale já nejsem Pražák, já pocházím odsud.“

V procentuálním podílu na počet diváků byly jednotlivé velikosti sídel zastoupeny následujícím způsobem:

Velikost obce	Pátek 20. 7. 2001 Počet návštěvníků v %	Sobota 21. 7. 2001 Počet návštěvníků v %
do 1 000 obyvatel	6	8
1 000 - 5 000	18	37
5 000 - 20 000	27	20
20 000 - 50 000	14	9
50 000 - 100 000	12	7
100 000 - 400 000	9	9
nad 400 000	12	6

Tab. 2. Velikost sídla, odkud návštěvníci přijeli.

c) vzdání návštěvníků

Folklor venkovských obcí Bílých Karpat se utvářel v rurálním prostředí, přestože již od 19. století byl též pod vlivem zájmu intelektuálů, kteří mají podstatný podíl na jeho znovuoživení, popularizaci, ideologizaci a komercializaci. Přesto je na místě otázka, jaké je vzdálenostní spektrum těch, kteří do Velké nad Veličkou na Horácké dny přijíždí. Odpověď je jednoznačná. Mezi diváky převládali studenty do školáci a vysokoškoláci. Zejména páteční vystoupení v sokolovně se ve své tendenci jeví jako vysoce intelektuální akce. 42% dotázaných mělo vysokou školu, 33% byli studenty do školáci a 8% dotázaných byli studenti vysoké školy. V sobotu při hlavním programu byly Horácké slavnosti přeci jen mírně „plebeizovány“. Počet studenty do školáků se zvýšil na 39% a vysokoškoláků klesl na 28%. Klesl i podíl studenty vysoké školy na 5% (viz tabulka 3).

Vzdání	Pátek 20. 7. 2001 Vzdání návštěvníků v %	Sobota 21. 7. 2001 Vzdání návštěvníků v %
základní	2	3
vyučení	4	7
střední škola	33	39
vysší odborná škola	0,5	
vysoká škola	42	28
žák základní školy	1	10
student učiliště	0	1
student střední školy	4	7
student vyšší odborné školy	0	0,1
student VS	8	5

Tab. 3. Vzdání návštěvníků

Pokud vezmeme v úvahu, že podle výsledků sčítání lidu, dom a byt v roce 2001 má ukončené střední doškolství vzdání v České republice 25,6% obyvatelstva a vysokoškolství vzdání 8,9% populace, zjistíme, že před sebou máme z tohoto hlediska velmi specifické auditorium, jehož vysoký vzdálenostní průměr vytváří zejména příchodci z jiných lokalit (viz tab. 4).

Vzdání	Pátek 20. 7. 2001 Vzdání návštěvníků v %	Sobota 21. 7. 2001 Vzdání návštěvníků v %
základní	0	1
vyučení	0,5	2
střední škola	0,5	5
vysší odborná škola	0	0,1
vysoká škola	1	1
žák základní školy	1	0
student učiliště	0	0
student střední školy	0	0
student vyšší odborné školy	0	0
student vysoké školy	0	0

Tab. 4. Vzdání návštěvníků, kteří pocházejí přímo z Velké nad Veličkou.

Závěr

Z hlediska složení diváků Horáckých slavností můžeme konstatovat, že veřejní představení sdružují auditorium, které jde napříč generacím spektrem dospělé populace s převahou kategorie osob 20-30 let. Jedná se o akci atraktivní pro obyvatele, která má určitou přitažlivost pro obyvatele celé republiky. Ze zahraničí na ní participují zejména obyvatelé sousedících okresů Slovenska.⁵ V roli diváků se zde setkávají lidé z Velké nad Veličkou, okolních vesnic, bez ohledu na to, zda patří k Horácku, či nikoli, a velkých měst, a to i značně vzdálených. Participanti ze vzdálenějšího okolí mají spíše vyšší vzdání, mnozí jsou vysokoškoláci, a lze tudíž předpokládat, že jim účast na setkání v otevřeném amfiteátru, kde se konzumuje víno a sleduje komponovaný program vycházející z tradice venkovské kultury a postupně přecházející ve spontánní improvizace, vyhovuje. V auditoriu městské obyvatelstvo převažuje nad venkovským. Přestože obyvatelé Velké nad Veličkou jsou zastoupeni ve značné míře po tech, zdaleka netvoří většinu a v majoritě není ani suma obyvatel Horácka. Na které horácké obce jsou mezi diváky zastoupeny méně než ty, které se k Horácku nepoítají, a podíl obyvatel jednotlivých obcí ukazuje, že i lidé zde mají určitý vkus a mnozí estetické normy svých předků nepřevzali. Naopak je sdílejí nebo jsou na ně alespoň zčásti obyvatelé vzdálenějších sídel. Z kvalitativních rozhovorů bylo zjištěno, že někteří obyvatelé předávací obce

SPOLE ENSKÁ KRONIKA

ped Hor áckými slavnostmi prchají podobn , jako Pražané ped nápoly turist v letních m sících. Koherence obyvatel národopisného regionu je tudíž p i tomto typu slavností substituována zájmem blízkých obcí obecn a zájmem m stského obyvatelstva, samozejm jen té ástí s odpovídajícím vkusem a zam - ením. Pro po adatele musí být jist pot šující, že mezi návšt vníky naleznou nadpr m rné množství vzd laných lidí.

Kate ina Plochová, Zden k Uherek

Poznámky:

1. Vypracováno jako sou ást ešení Programu rozvoje badatelského výzkumu v klí - ových oblastech v dy . 17.
2. Srov. Výro ní zpráva Ústavu lidové kultury ve Strážnici za rok 2002.
3. www.obcevelka.cz/obce.php. Navštíveno 17. 2. 2004.
4. Tamtéž.
5. Byli zaznamenáni i návšt vnici z dalších evropských stát a z USA, ale v zanedbatelném po tu.

Literatura:

Pavlíková, E.: *Hor ácké slavnosti*. In: Pavlíková, M. - Uhlíková L.: *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Morav a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury 1997, s. 200-201.

NA VART ESKÉHO LIDU. (K ŠEDESÁTINÁM ZDENKA HANZLA)

P i takových p íležitostech, jakými jsou šedesátiny p átel, se v tšinou zan íná údivem ped rychle b žícím asem. Dodává se k tomu, že oslavenec na to ale v bec nevypadá, a pak se tená dozvídá, co že to onen doty ný za sv j život stihnul ud lat. Hlavn se dost p ehání a chválí. Na jedné stran se dá íci, že pro ne, k oslavám pochvala i nadsázka pat í. Jenže PhDr. Zdenko Hanzl, CSc. náleží k t m, kte í p i takových situacích trpí. Jsou pro to snad dv vysv tlení.

Pod p im en slábnoucím znakem prošlo totiž Hanzlovi jako šéfredaktor

eského lidu vedle dalších tisíc stran mnoho takových oslavných text , p i nichž si íkal spolu Janem Werichem: *jen ne slavit a jubilejnit*. Nejen z této redaktorské praxe, ale p edevším z vrozené nechuti podílet se na okázalé prezentaci ehokoli, zvlášť pak sebe sama, vzniklo také jeho p vodní p ání, aby blížící se jubileum neopustilo p ítmí oblíbených pražských hospod v kamarádské spole nosti výtvarník a kunsthistorik . Nakonec dal svolení o sob povídat, ale nep ehán t.

Já si ale dovolím z titulu dávného kamarádství nedodržet jeho p ání a hned první vážnou v c o jubilantovi zabalím do nadsázky, nebo podstatná ást Hanzlovy identity byla oficiáln zákonem zrušena asi ped deseti lety. Hanzl je tak nyní úpl ným jiným, než kdysi býval. Byl totiž p vodn osudem vypušt n do života jako echoslovák. Z eských rodi vstoupil do slovenské spole nosti (jedna z nej ast jších forem vzniku echoslováka), nebo se nadechl sv žího tatranského vzduchu 2. kv tna 1944 v Tur ianském Svátém Martinu, aby pak piloval svou slovenštinu do roku 1956 na školách v Bratislav a poté se dovzd lával na ústavech v echách, kam se rodina p est hovala.

Hanzl prošel r znými výchovnými a zkušenostními štacemi p edevším na dvou místech, a to v Ho ících a v Praze. V letech 1959-1963 navšt ovoval ho íkou St ední pr myslovou školou pro dobývání a zpracování kamene se specializací kameník a restaurátory kamenných památek. Po vojn v roce 1965 se vrátil do Prahy. Prožil š astná a dobrodružná léta jako kameník, popelá , závozník, i - di tramvaje nebo pomocný d lník. V letech 1969-1976 si st ídaná zam stnání oko enil externím studiem na Filozofické fakult Univerzity Karlovy v Praze, nejprve kombinací d jiny um ní - estetika, kterou po roce zm nil na kombinaci d - jiny um ní - národopis. Vysokoškolská studia ukon il v roce 1976 prací o budování pomníku Janu Žižkovi z Trocnova

a za al svou pou eským národopisem v nyn jším Etnologickém ústavu nejprve jako redaktor malotirážních tisk , pak jako v decký pracovník odd lení zabývajícího se eským venkovem.

V roce 1982 získal titul PhDr. a v roce 1990 obhájil kandidátskou práci s názvem *Kamenná lidová skulptura jako jedna ze složek životního prostředí obyvatel sou asné vesnice*. Práce vychází z dotazníkového šet ení a sleduje vztah obyvatel obcí Strup ice (bývalý okres Chomutov), Stárkov (Náchod), Malá Skála (Semily) a Bradlecká Lhota (Ji ín) ke kamenným socha ským památkám. Ve stejném roce za al ídit asopis eský lid, jemuž vedle svých badatelských zájm odevzdává podstatnou ást své životní energie. Je také spoluzakladatelem asopisu *Kámen* (1994).

Hanzlovy odborné spády lze rozdlit do n kolika témat:

1. Úvody ke katalog m výstav a novinové zprávy o výstavách: nap . o socha ském sympoziu mladých v Ho ících a Bohá ce-Skále *Dob e utajené sympozium* (Kámen 1, 1994, s. 157-161) a další p ísp vky k významu socha ských a keramických památek pro jednotlivá lokální prostředí.

2. K d jinám um leckého socha ství: nap íklad *P ísp vek k d jinám pražského pomníku Jana Žižky z Trocnova* (Památky a p íroda 13, 1988, s. 273-278), *Socha ské dílo jako sou ást kulturního d íctví obyvatel sou asné vesnice a jako složka jejich životního prostředí* (Památky a p íroda 12, 1987, s. 271-278), *Kulturní památky a ekologické myšlení* (in: *Civilizace a biosféra. Sborník referát a diskusních p ísp vk ze seminá e s mezinárodní ú astí konaném v rámci EKOFILMu '90 v Ostrav -Porub 19.-20. 5. 1990*. Ostrava: Sekretariát Ekofilmu v Praze 1991, s. 60-67).

3. K problematice rukod lného opracování p írodního kamene venkovskými kameníky a kamenosocha í (v etn technologie opracování): nap . *Prom ny oboru. Anketa kameník a p átel kamenic-*

SPOLE ENSKÁ KRONIKA

kého emesla v eskoslovensku (Praha: eskoslovenský kamenopr mysl 1989, 32 s., úvod spolu s Z. Šim nkem). Završením dlouhodobého studia je pak dílo *Kámen v rukod lné výrob eské vesnice* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2003, s Z. Gábou, L. Procházkou, K. Sedlickou, J. Sloukou a J. Traxlerem). Pro p ipravovanou Národopisnou encyklopedii vypracoval hesla nap. *Kámen* (s. L. Kařkou), *Kamená ství*, *Kamenictví a Kamenosocha ství* aj.

4. K neprofesionální tvorb a rukod lné výrob nap. *D evo a lidé. Almanach z tvorby amatérských ezbb* (eské Bud jovice: Krajské kulturní st edisko 1986, 32 s., s A. Mertlovou); *Rukod lná výroba* (in: A. Robek - J. Va eka a kol.: Národopis. Jiho eská vlastiv da - ada A. Spole enské v dy. eské Bud jovice: Jiho eské nakladatelství 1987, s. 220-226); *Rukod lná výroba - Neprofesionální výtvarný projev* (in: Národopis. Západo eská vlastiv da. Plze : Západo eské nakladatelství 1990, s. 304-310) nebo *Boskovický betlem Jaroslava Koutného* (Um ní a emesla 1988, . 3, s. 51-55).

5. K teorii nap. *K otázce t íd ní neprofesionální tvorby* (Estetika 21, 1984, . 1, s. 43-53); *K otázce stabilizace vesnického obyvatelstva v oblasti s narušeným životním prost edím* (in: eská vesnice po roce 1945. Zpravodaj koordinované síť v deckých informací pro etnografii a folkloristiku ÚEF SAV, Praha 1987, . 4, s. 26-36); *Ekonomika versus etika. Nucená migrace ve sv tle etnografického výzkumu* (Um ní a emesla 1988, . 3, s. 68-71, s M. Melzrem); *Náhrobek - komunikativní a integrující i-nítel na eském venkov (od 2. sv tové války do konce 80. let)* (eský lid 80, 1993, s. 123-137, s A. Jirá kem); *Národopisný výzkum eské vesnice - možnosti a omezení* (Národopisné informace 1992, . 2, s. 7-18, s V. Hrní kem).

6. Návrhy obálek a jiné grafické práce: grafická úprava *eského lidu* a prvních dvou ro ník *Kamene* (1994 a 1995), návrhy obálek malotirážních

publikací vydaných ÚEF, resp. EÚ, nap. edice *eši v cizin a Imigrace, adaptace, majorita*; J. Va eka: *esko-n mecký a n mecko- eský slovník vybraného názvosloví lidového domu a bydlení* (v etn ilustrací; Zpravodaj koordinované síť v deckých informací pro etnografii a folkloristiku 1977, p il. 3); Z. Salzmann: *Jazyk, kultura a spole nost. Úvod do lingvistické antropologie* (návrh obálky + grafická úprava suplementu eského lidu 83, 1996, 211 s.); J. Traxler: *Písn krátké Jana Jeníka rytí e z Brat ic* (návrh obálky; Praha: Etnologický ústav AV R 1999); *Zdobíme velikono ní vají ka* (text s J. Špíchalovou, kresby s M. Lesa ovou-Roubí kovou; Ústí nad Labem: Dialog 1991, 48 s.).

To, co se sluší záv rem o Zdenkovi Hanzlovi p edevším p ipomenout, je jeho redaktorství v asopisu eský lid. Záhy po p evzetí asopisu si uv domil, že se jedná spíše o eholi než o radostnou tv r í práci, na níž se jako v tšina osazenstva tehdejšího ústavu v roce 1990 t šil. Nebyla to a dosud není snadná záležitost motivovat autory k p ísp vk m, které by redakce ráda ve svém asopisu vid la. Je to také otázka výtvarné vizáže periodika, finan ního zvládnutí vydání a dlouhé až n kdy bolestné práce s autory nad jejich textem, který mívá p i odevzdávání šéfredaktorovi po emeslné stránce závady takového rázu, že by mohl Z. Hanzl reklamovat na svém zam stnavateli p íplatek za mimo ádné nervové opot ebování. Avšak o nic takového nežádá, nehrouť se a z stává na vart eského lidu brblaje si cosi tiše pod fousy. Pat í mu za to náš dík, a to nejen k šedesátce.

Stanislav Brou ek

ZASTAVENÍ S B LOU MINA ÍKOVOU

N které instituce jsou neodmysliteln spojeny s lidmi, kte í v nich p so-

bili a formovali jejich profil. Každý, kdo v sedmdesátých až devadesátých letech minulého století (a opravdu je to minulé století?) navštívil brn nské pracovišt Úst edí lidové um lecké výroby, se zde d íve i pozd ji setkal s pracovnící vývoje, etnografkou B lou Mina íkovou. P es tože v pov domí valné ásti národopisné obce figuruje p edevším jako zam stnanec této centrální organizace, zahájila svou odbornou dráhu v roli klasického p šáka v terénu, v malém muzeu nedaleko Brna.

Brn nská roda ka B la Mina íková (*24. 6. 1944) absolvovala v letech 1958-1962 St ední pr myslovou školu textilní, obor výtvarný - navrhování textilu. Po maturit byla p íjata ke studiu národopisu na tehdejší Univerzit Jana Evangelisty Purkyn . V záv ru studia za ala na zkrácený úvazek pracovat v Etnografickém ústavu Moravského muzea, kde sbírala první muzeologické zkušenosti a jak dnes p iznává: „...do té doby jsem snad ani nev d la, co je otka“. Pracovala po boku zkušených odborník , kdy rádkyní byl muzejník nad jiné povolaný - Miroslava Ludvíková. Ostatn tento pracovní vztah p erostl do roviny celoživotního

p átelství. Nabyté zkušenosti B. Mina íková zúro ilyla v M stském muzeu v Kloboukách u Brna, kam nastoupila po ukon ení studií v roce 1967. Práce v tzv. Einmann Museum byla náro ná a spo ívala v plném nasazení na všech frontách, nebo lov k zde byl na veškerou innost sám - od b žné ú ední agendy, p es sb r v terénu, zpracování sbírek, až po výstavy (v etn samotné realizace vlastníma rukama). Aby mohla sbírkové p edm ty ošet ovat, nebo nikdo jiný zde nebyl, absolvovala i konzervátorský kurs. Byla to tvrdá škola v terénu, kde široké spektrum inností vyžadovalo aktivní p ístup a organiza ní schopnosti. Obou vlastností se ostatn naší jubilantce dostává.

Venkovské muzeum vym nila B. Mina íková v roce 1973 za práci v brn nské pobo ce Úst edí lidové um lecké výroby, kde se podílela na tvorb ideové koncepcce, vyhledávání výrobc v terénu, jejich zaškolování, vytvá ení programové nápln a p íprav výstav. Byla spoluautorkou a spolurealizátorkou instalací *Profily výtvarník ÚLUV, Od minulosti k dnešku, Tradice a sou asnost*, na nichž se podílela i etná muzea. Významnou m rou spoluvytvá ela - e eno dnešními slovníkem - „public relation“ podniku. Ve sfé e ÚLUVu se pohybovala i publika ní innost oslavenkyn vycházející z programu instituce. Poznali jsme ji jako lenku redak ní rady nezapomenutelného asopisu Um ní a emesla, figurovala v muzejních nákupních nákupních komisích (Etn. ústav MZM, Slovákcké muzeum Uh. Hradišt), etných hodnotitelských porotách pro sféru ZU . Po zániku ÚLUVu v devadesátých letech 20. století, jehož rozpušt ní nesla velmi t žce, se na n - kolik let vrátila zp t k muzejní práci. Na p d Etnografického ústavu Moravského zemského muzea se tak profesionální kruh op t uzav el. Ve spojení s B. Mina íkovou platí snad více než kde jinde, že krev není voda..., a tak nadále spolupracuje s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici na grantovém projektu *Nosítelé tradic* a na projektu videodokumen-

tárních záznam *Lidová emesla a lidová um lecká výroba v eské republice*.

N kdy je opravdu t žké uv ít, že as b ží, v p ípad n kterých lidí zvlášt . P i p íležitosti „kulatých“ výro í se však sluší as alespo na chvíli zastavit, ohlédnout se za sebe a nabrat dech do další etapy. B. Mina íková je typem životního optimisty se srdcem na dlaní, pro ty platí francouzské úsloví *A coeur joie...*, tak tedy s „veselým srdcem“ do dalších let, milá B lo!

Hana Dvo áková

V RA ŠEJVLOVÁ - RESTAURÁTORKA TRADIC

Jak nakládat s materiálem, který je jednou provždy zakonzervován v archívních záznamech a na zvukových nosí ích? Tuto otázku ešily v uplynulém

století desítky sb ratel , v dc , um lc a kulturních pracovník . Odpov dí je mnoho, každý si našel svou cestu, každá doba p inesla jiné podn ty a požadavky. Zatímco v padesátých letech se v ilo v obnovu a znovunastolení lidových tradic, dnes se cení historismus nebo žánrové p esahy. Každá interpretace ale vyžaduje dávku fantazie a osobního nasazení. V ra Šejvlová dávala své práci obojí a její cesta od materiálu k prezentaci byla velmi osobitá.

Za n me ale po po ádku. Pod jménem V ry Šejvlové najdeme ve sbírkových fondech Etnologického ústavu AV R stovky zápis lidových písní a tanc p edevším z horního toku eky Ostravice a p ílehlého slovenského pohrani í. O tom, jak se k zájmu ze starších ísel Národopisné revue (1999, s. 96-97). Nejvíce jejich zápis pochází z doby celostátní sb ratelské akce na p elomu ty ícátých a padesátých let 20. století. Zapisovala tehdy zejména s Františkem Bonušem, ale také s Ivo Stola íkem a s Jaromírem Gelnarem. V roce 1950 za ala pracovat jako redaktorka v ostravském rozhlase a u této práce z stala plných 22 let. Ostravské pracovišt v této dob mapovalo p evážn hudební folklor severní Moravy a Slezska, ale brzy se jeho záb r rozší il i na p ílehlou oblast Slovenska. Došlo k tomu dohodou s pracovišti v Bratislav a Banské Bytrici, pro které byla oblast horních Kysuc trochu „z ruky“. Objevování Kysuc za lo na p elomu padesátých a šedesátých let. Iniciátorem výzkumu byl F. Bonuš, který zde již d íve nato il film se starými tane níky a muzikanty. V rozhlase se práce ujal Jaromír Dadák s V rou Šejvlovou a za alo putování za kysuckými muzikanty, které vyvrcholilo natá ením sezvaných interpret ve slovenském Serafínové. Z tohoto období existuje v ostravském rozhlase ada cených nahrávek; ty jsou v podstat jediným sv dectvím o zajímavém folklorním repertoáru oblasti, která do té doby stála na okraji zájmu sb ratel .

SPOLE ENSKÁ KRONIKA

Životním posláním paní Vry Šejvlové byla také práce s folklorními soubory. Bylo jich postupně několik: po válce zakládala soubor Ostravica, v letech 1957-1961 působila jako vedoucí souboru lidových písní a tance L. Ševčíka, nejvýraznější se ale realizovala v ostravickém Gruniku (založen roku 1981). I tato práce měla zajímavý vývoj. V poválečné době byl folklorismus na Ostravsku v podstatě mrtvý. Soubory začínaly téměř z ničeho, neměly místní předchůdce a vzory. O materiál ale nebyla nouze - stačilo projít sbírky Sušila, Bartoše a Mojžíška. K tomu přibyly zápisy nové a nebylo jich zrovna málo. Pro souborové potřeby se daly bez problémů použít figurální tance, ale co se spoustou tanečnických melodií, ke kterým neexistovaly tance, ke kterým neexistovala hudební interpretace tradice? Z dnešního pohledu spočívala největší hodnota práce V. Šejvlové v rekonstruování tanečního repertoáru kraje, v navrácení stopopřítomného papíru zpátky do života. V roce 1953 vydala materiálovou studii o tanci *Ondráš v skok*, o deset let později se podobným způsobem v nově vydané *starodávnmu* v horním povodí Ostravice. Nejsložitější byl proces rekonstrukce točivého tance *zvrtek*. Jeho taneční podoba zvolna krystalizovala při spolupráci s etnochoreoložkami Zdenkou Jelínkovou, Hanou Podešvovou a Věrou Šimkovou. V konfrontaci s muzikanty Jaromírem Dadákem, Štěpánem Kotkem, Janem Rokyťou a estmírem Ramíkem zase vznikala nový hudební doprovodný úzus. Následovala další semináře, na kterých ještě výslednou podobu rekonstruovaných tanců ovlivnili první interpreti.

Značnou část výsledků této práce zachycuje videodokument *Lašsko z ady Lidové tance z ech, Moravy a Slezska*, který se natáčel v roce 1993 a vyšel s úvodní studií Zdenky Jelínkové v roce 1996. Kromě množství figurálních tanců zde najdeme sólový mužský tanec *skok*, párové točivé tance *starodávnmu*, *zvrtek*

a *kysucký ardáš*. Natáčel v něm videodokument ale práce neskončila. V dalších letech rekonstruovala Vry Šejvlová pro potřeby souboru Grunika tance z horních Kysuc - nové varianty *kysuckého ardáše*, sólové mužské *hajduchy* a párové *obrtasy*.

Rekonstrukce jsou ale jen jednou stránkou souborové praxe a Grunik se vždy trochu lišil stylem práce a scénické prezentace. Důležitý soubor vystupuje zásadně bez muziky, jeho pásma vycházejí ze zpěvu, her, důstojného humoru a přirozených schopností jednotlivců. Výsledek působí nenásilně, vtipně a poeticky. K práci „odrostlého“ souboru si dovoluji více osobní poznámku. Snad v žádném souboru nepoživají tanečníci takové svobody jako v Gruniku. Snahou V. Šejvlové, pro lený soubor „tety“, bylo naučit tanečníka podstatu tance, dát mu k dispozici co nejvíce variací možností a pak ho nechat, a si z toho vybírá zpěv, který je mu přirozený. Každý tanečník je tak vlastně sólistou. Podobně jako v malém Gruniku, i ve velkém souboru vznikají pásma za aktivní spoluúčasti všech členů souboru. Že to často vede k jisté anarchii, není třeba podotýkat. Vzpomínám si, jak jsme nežádali vydat silní autory komponovaných podob, když jsme ještě na generálce netušili, co vlastně budeme předvádět. Dopadlo to v tšinou době, improvizace dodávaly vystoupením přirozenost a napětí. Tento způsob práce obohatil osobnost každého z nás. „Teta“ Vry nám dávala možnost aktivně tvořit a to byl velký vklad do budoucnosti souboru.

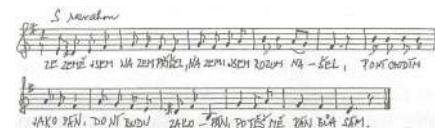
Vry Šejvlová zemřela po krátké a těžké nemoci 3. března letošního roku ve věku 84 let. Pro všechny, kdo znali její fyzickou kondici a životní elán, to bylo překvapení. Zůstalo po ní množství „rozdané“ práce. Víme však, že každý, kdo byl jejím tvůrčí spolupracovníkem, bude cítit potřebu v něm pokračovat a splácet dluhy.

Anna Pohořalková

JÍ POSPÍŠIL ODEŠEL DO FOLKLORNÍHO NEBE

4. dubna letošního roku zemřel po delší těžké nemoci ve věku sedmdesátiletý Jiří Pospíšil - lidovec, který patří k nejaktivnějším osobnostem našeho soudobého folklorismu a všem nám kamarádům a v době všem lidovským i moravským předním folkloru byl všeobecně znám podle svého důstojného pojmenování jako Ica.

Narodil se 3. července 1927 v Havlíčkově (tehdy ještě v německém) Brodě a naplnění svého celoživotního poslání zahájil již brzy po skončení 2. světové války. Jako vysokoškolský student oboru tělesná výchova se totiž v roce 1947 seznámil s Františkem Bonušem, který

práv tehdy zakládal v Praze Vycpálkovce - Soubor písní a tanc Josefa Vycpálka, a bez váhání se stal tanečníkem a zpěvákem jeho zakládající generace. V té době též začal hrát na housle v cimbalové muzice pražského Slováckého krúžku, v jehož mužské pěvecké skupině též zpíval. V této souvislosti jen pro zajímavost připomínám, že se hudecká složka krúžkové muziky stala též první muzikou Vycpálkovce. Krátkou dobu byl J. Pospíšil také tanečníkem, zpěvákem a posléze dokonce i vedoucím taneční skupiny Armádního umleckého souboru Víta Nejedlého, což ho následně přivedlo k několikaleté práci metodika armádních folklorních souborů ve funkci instruktora a vedoucího metodika Ústředního domu armády. Od počátku šedesátých let byl editorem Obvodního kulturního domu v Praze 6, odkud přešel na místo vedoucího metodického útvaru Kulturního domu Hlavního města Prahy a poté na místo programového pracovníka pražského Parku kultury a oddechu Julia Fučíka, kde působil do roku 1992.

Íčová obdivuhodná aktivita v tomto směru spočívala až do posledních chvílí jeho života též v metodické i autorské hudební a choreografické spolupráci a pomoci předních českých i moravských folklorních souborů. Tak například na konci posledních desetiletí připravil celou řadu tanečních i hudebních výprav pro valašský soubor Vsacan, z nichž v tšinu soubor dodnes prezentuje při svých vystoupeních. Posledním tvůrčím úkolem íčovy spolupráce se všešitýnským souborem byl velký hudební obraz, připravený k ložskému 60. výročí založení Vsacanu, nazvaný *Pocta Leoši Janáčkovi* a inspirovaný *Lašskými tanci* a jejich lidovými předlohami. Spolu se svou muzikou spolupracoval zejména v letech 1985-1989 pravidelně též s pražskými soubory Beseda a Kytice.

Bohaté možnosti a podmínky pro své žití s lidovou písní nacházel íča ve folklorních slavnostech a festivalech, z nichž na prvním místě byl - jak jinak - Mezi-

národní folklorní festival ve Strážnici. Již v roce 1959 tam byl (tehdy ještě na Slavnostech lidového tance a zpěvu) členem poroty soutěže v lidovém tanci, v letech 1962-1994 byl ve 14 ročnících členem programové rady festivalu a od ustavení Senátu programové rady MFF v roce 1995 v něm aktivně působil až do svého posledního dechu. Pro strážnický festival připravil jako autor a režisér více než deset představení; nejčastěji to byly představení zahraničních souborů a zábavní představení spojené s nácvikem lidových tanců. Jeho posledním představením byly *aravné letní noci* na MFF Strážnice 2003, které divákům arovala jeho Malá česká muzika spolu se Vsacanem z jeho milovaného Valaška. Připravoval ale také programy i pro další folklorní festivaly, například pro Rožnovské slavnosti.

K propagaci krásy našeho hudebního folkloru využil íča též rozhlasu a televize - naspíval a nahrál celou řadu rozhlasových snímků pro pražskou, plzeňskou i českobudějovickou stanici, kde zpíval také s jeho českou písňovou stálicí a na kdejším „vycpálkovnou“ Zorkou Soukupovou-Koňánovou a kde se v roce 2002 stal dokonce externím redaktorem a až do konce života připravoval vysílání pravidelného folklorního pořadu.

Po íčově rokem 1960, kdy íča spolu s Jaroslavem Krčmářem založili Malou muziku Souboru písní a tanc Josefa Vycpálka, která od roku 1967 působil jako Malá muzika souboru Chorea Boheimica a v roce 1985 se stala Malou českou muzikou Jiřího Pospíšila, začalo pro íču nové období jeho činnosti na poli našeho folklorního hnutí. Začal totiž intenzivně pracovat na hudebních úpravách lidových písní z různých regionů - například z východních a středních úch, ale hlavně z Budějovicka a Prácheňska. A tento trend jeho autorské, ale i pěvecké činnosti vyvrcholil vznikem vlastní Malé české muziky Jiřího Pospíšila, pro kterou byl nejen zakladatelem a - tak říkajíc - kapelníkem, ale především dramaturgem, upravovatelem a skladatelem, zpěvákem, basistou

i moderátorem. Zpracoval pro ni bohatý písňový repertoár, který muzika hrává jak na samostatných akcích (v posledních letech například na pravidelných koncertech v žižkovském Atriu, motivovaných aravným českým písňovým a obyčejným pokladem čtyřicetých období), tak i v představeních různých folklorních festivalů i na Setkáních pražských lidových muzik, po předáních od roku 1981.

České lidové písně v íčově hudebním zpracování našly své uplatnění i na představeních zvukových nosičů, například *Budějovicko*, *Budějovicko* (LP 1988), *Šťastně se vám narodilo* (LP, MC, CD 1992), *Pod tím našim okénkem - písně k TGM a Jana Masaryka* (LP, MC, CD 1992), *Holka modrooká - lidová píseň z východních úch a z Polabí* (MC 1995), *Let la husička - 50 let s českou písní kou* (LP, MC, CD 1997) ad., ale též v televizních představeních *Píseň, to je touha* (1972), *Za lidovou písní pod Petřínem* (1987), *Za lidovou písní do Prahy* (1989).

Íča nám sice odešel, jeho písně však s námi zůstávají a budou žít dál. A to nejen na zvukových nosičích - v jeho osobním nezapomenutelném, podmanivě niterném chlapeckém podání, ale také v jeho písňovém dictvu, které budou dále číst a rozvíjet muzikanti a zpěváci Malé české muziky Jiřího Pospíšila, což vlastně již zahájili ještě za jeho života letošním jarním koncertem a stvrdili - postaral se o něj - zádušním koncertem za svého zakladatele, konaném 11. května 2004 v holešovickém kulturním domě Domovina.

Zdeněk Mišurek

SOUASNÁ LIDOVÁ EMESLA A LIDOVÁ UM LECKÁ VÝROBA

Tradiční rukodělná výroba prodávající se v první polovině 20. století se proměnila a zvrátila. Našití se nenaplňují pesimistické předpovědi o jejím zániku a na počátku nového milénia je schopna i nadále přežít vedle dominujících moderních technologií.

VÝSTAVY

Op tovn probuzený zájem o produkty lidových emesel nespoívá jen v rozšíujících se adách emeslník (a n kdy bohužel i diletant za tradi ní emeslníky se pouze vydávajících a této osv d ené „zna ky“ zneužívajících), ale i v dlouhodobém kladném ohlasu u ve ejnosti (a z toho vyplývající potávce). Sv d í o tom nar stající po ty emeslnických jarmark i návšt vnost n kterých výstav a ukázek tradi ních emeslných technologií v našich muzeích. Ohlédneme-li se zp t na n kolik posledních let, st ži bychom našli rok, kdy by se alespo v jedné (ast ji ve dvou, t ech i více) muzejních institucích nekonala výstavní akce v novaná práv emesl m. V tšina klasických výstav bohužel z stává omezena pouze na p íblížení historické podoby tradi ní výroby a jen ojedine le jsou statické expozice oživeny demonstracín které z emeslných inností.

Jednu z mála p íležitostí k poznání sou asného stavu lidové um lecké výroby na našem území nabídla v uplynulých m sících výstava *Lidová emesla a lidová um lecká výroba v eské republice* p ípravená Ústavem lidové kultury ve Strážnici ve spolupráci se Sdružením lidových emeslník .

Na pom rn malé ploše se poda ilo jejím autorovi Josefu Jan áovi p edstavit úctyhodný po et tém devadesátí r zných lidových výrobc . Odlišují se vzájemn nejen užívaným materiálem a zp sobem zpracování, nýbrž i v kem - což m žeme považovat za velké pozitivum. Nalezneme mezi nimi totiž etné zástupce st ední a mladší generace. P íjemné p ekvapení výstavy jist spoívá v p edstavení nových osobností a jejich výrobk . Zatímco modrotisk Danzinger z Olešnice, morkovická košíká ka Dana Ptá ková, ezba František Gajda nebo hrn í Ivo Nimrichter starší jsou mezi odbornou i laickou ve ejností již dostate n známí, nacházíme vedle nich po etnou skupinu stejn kvalitních a zdatných tv rc , skrytých doposud naší pozorností v regionech.

Vystavené kolekci dominovalo zpracování ty surovin: textilních vláken, d eva, proutí a hlíny. V menších sadách je dopl ovaly výrobky z k že, rákosu, slámy a kuku í ného šustí, perníky a r zné pe ivo i kraslice. Kumulace výrobc do v tších tematických celk podle materiálu skýtala každému návšt vníkovi jedine nou p íležitost k jejich vzájemnému srovnání. P estože se v tšina z emeslník hlásí k odkazu lidové výroby, jejich produkce nezap e individuální p ístup k materiálu i technologii. Liší se tak míra respektování p vodních typových p edloh, užití výzdobných prvk i škála vyráb ných produkt , do níž m žeme zahrnout ryze užitkové p edm ty, dekorativní dopl ky i p edm ty suvenýrové povahy.

Z tohoto hlediska se jako nanejvýš p íhodné projeвило užití obou termínů v názvu výstavy: *lidová emesla a lidová um lecká výroba*. B žná nepou ená ve ejnost totiž velmi asto tyto dva pojmy zam uje. Vše, co lidé d íve byli zvyklí po izovat v prodejních ŰLUV, považovali automaticky za produkty tradi ní lido-

vé výroby, by je s p vodními artefakty lidové kultury spojovala nap . jen užitá technologie, zatímco tvary, p ípadn další aspekty byly již výsledkem spolupráce se školenými výtvarníky.

P í podrobné prohlídce vystavených výrobk poznáme, že stopa, již zanechal v oblasti lidové výroby v druhé polovin 20. století ŰLUV, je i deset let po jeho zániku stále ještě patrná. Zvláš výrazn se to projevuje u n kterých druh textilní výroby i košíká , kte í kontinuáln pokračují v intencích založených p ed lety touto organizací. Je to ovšem jen ást výrobc . Vedle nich jsme schopni identifikovat nemén po etný okruh souasných emeslník nedot ených p sobením ŰLUVu (mnozí z nich se uplatnili hlavn v posledním desetiletí).

Negativa zániku instituce této povahy jsou všeobecn známa, stejn jako neapln ní r zných varování, že bez její pomoci lidová rukod lná výroba zanikne. Vláda eské republiky si našť stí uv - domila nezbytnost uchování tradi ních emeslných technologií jako sou ásti kulturního d dictví a jednoho z pilí ná-

Z výstavy *Sou asná lidová emesla a lidová um lecká výroba*. Foto J. Jan á 2003.

VÝSTAVY

rodní i regionální identifikace a promítla tuto skutečnost do Konceptce úinnější péče o tradice lidové kultury schválené v roce 2003.

Dnešní péči (zdráhám se uvést termín obnovené, protože i bez vládní koncepce se nemalou měrou o péči o emesl a jejich nositel postarala muzea, spolky a různé sdružení) o lidovou rukodělnou produkci ovšem hrozí jedno nebezpečí, které se částečně projevovalo i při strážnické výstavě. Spolupráce v selektivním výběru jen určitého spektra produktů vzešlých z tradice lidové výroby. Primárním uplatněním umělecko-estetických kritérií se totiž vystavujeme nebezpečí opomenutí poměrně obsáhlého souboru emeslné a domácí produkce. Marně bychom tedy na výstavě hledali „hrubší“ kusy košíkářské výroby (například koše z neloupaného proutě) i další předmety spjaté s tradicí domácí výroby: hrábě, bezové metly, šindel atd. Jedná se přitom o výrobky, které dnes splňují tytéž funkce jako před stoiletými. Jejich dnešní tvůrčí síce nejsou nijak organizované, svojí produkcí nedosahují kvantitativně jiných emeslníků a jejich výrobky jen málokdy podléhají požadavkům módy a dobového vkusu. Přesto i jejich znalosti a dovednosti postupně zanikají spolu s odchodem jejich nositelů - a to i přes trvalou poptávku po jejich výrobcích. Narazíte-li při jakékoli příležitosti na kvalitního košíkáře, výrobce jícího březového koše, stejně jako výrobce bezových metel, sami vám potvrdí, že stále dokážou pokrýt veškeré požadavky vztážené zákazníky. Ani nářek po tu obyvatelstvu, ani úbytek aktivních hospodářů zemědělců totiž nijak neredukovaly jejich spotřebu. A jistě si nezaslouží být přehlíženi jen proto, že košíkáři a metlaři v minulosti vyráběli téměř každý hospodář. Tvůrce a nositel této výrobní tradice ubývá stejně jako klasických emeslníků a hrozí dokonce nebezpečí, že zanedlouho napotíme v naší zemi více keramik než košíkářů.

Je pochopitelné nanejvýš dle ležité, aby některé formy tradice rukodělné výroby byly svými výrobky i využitím některých technologií schopny pokrýt požadavky soudobé hmotné kultury. Z tohoto hlediska ovšem nemůžeme při hledání nových cest k využití znalostí lidového prostředí zapomínat na tyto věci jen proto, že pohrabe nějak se svou velikostí nevejde do regálu prodejenského národního podniku (který by měl napomáhat odbyt lidové výroby), popřípadě se nehodí do dnešního moderního interiéru.

Doufejme proto, že dostaneme vyváženost zastoupení všech směrů tradice rukodělné výroby se bude odrážet také při udělování titulu *Nositel tradice lidového emesla*. Mezi oceněnými emeslníky z let 2001-2003 již skutečně nalezneme reprezentanty této „hrubší“ práce v Josefu Kopanovi, pokračovateli umělecky valašských tesařů, a klatovském kováři Miroslavu Trefancovi. Jistě budou následovat i další.

Při návštěvě strážnické výstavy nám vytane na mysl ještě jedna otázka, tentokrát pro etnografy: Nakolik by bylo potěbné vyvolat hlubší diskuzi nad samotnými termíny *lidové emeslo* - *lidová rukodělná výroba*. Na základě čeho je máme a můžeme dnes definovat? Kde se nachází hranice, po jejímž překročení již ztrácí daný předmět nárok být považován za produkt lidového emesla? Bude hlavním kritériem materiál a užitá technologie, tvar, funkce i sám jejich tvůrce a jeho sepnutí s předchozími generacemi výrobce? Ne vše, co má přívětivou vlnu - k tomu s označením *lidové*, musí vždy odpovídat emeslnímu uměleckému zdatnostem našich předků.

Výstava *Lidová emesla a lidová umělecká výroba v České republice* o současném podobě tradice rukodělné výroby se tak pro mnohé může stát vítaným poučením i inspirací, a to nejen pro březové spotřebitele, ale i šikovně nadšené a možná i budoucí emeslníky.

Daniel Drápana

TAJEMSTVÍ DEPOZITÁŘ . 120. výročí založení Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci.

Současně Vlastivědné muzeum v Olomouci prošlo za poslední století mnoha reorganizacemi, které se odrazily především formálně - ve změnách názvu, ve své podstatě je však pokračovatelem bohatých muzejních tradic, jejichž základy byly položeny v 19. století. Po sloučení Právního muzea a Muzejského historického muzea spadají již do sedmdesátých let předminulého století, jejich sbírky se spojily ve dvacátých letech 20. století s fondem mladší Německé společnosti rodovědného a uměleckého muzea do nové instituce Museum hlavního města Olomouce. Muzejní spolek v Olomouci ustanovený v roce 1883 a dva roky později přejmenovaný na Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci měl zásadní podíl na budování archeologických a národopisných kolekcí. Nynější muzeum opatřující sbírky všech jmenovaných organizací je pak plným právem považováno za následovníka předchozích aktivit, a proto se přirozeně ujal oslavy 120. výročí založení muzejního spolku.

Ve Velkém sále (kostelní prostor bývalého kláštera klarisek, v němž muzeum sídlí) byla 27. listopadu 2003 - 22. února 2004 otevřena rozsáhlá přehlídka s názvem *Tajemství depozitář*. Záměrem pořadatelů byla snaha o představení všech 29 velmi různorodých sbírkových souborů, které tvoří současný mimořádný přehled etnografických sbírek. Úvod výstavy obšírně zasvoval návštěvníky do historie jednotlivých sbírkotvorných institucí a především Vlasteneckého spolku muzejního, kterým se Olomouc hlásí k členství českého muzejnictví na Moravě. Ve vitrínách byly prezentovány vybrané exponáty mnoha oborů - od archeologie, přes umělecké emeslo, přírodní a historické vědy až po ukázky z dějin školní výuky a práce současných konzervátorských díln. Rozmanitost jednotlivých oddílů

VÝSTAVY

byla jistě p itažlivá pro návštěvníky z ad žák a student a široké veřejnosti.

Díky innosti Vlasteneckého spolku musejního vznikla v Olomouci jedine ná kolekce doklad lidové kultury na Morav , specializovaná zejména na výšivku, od v, keramiku a na výtvarný projev. A kolik je pochopitelné, že organizáto i výstavy usilovali o zachování prostorové proporce vzájemn odlišných obor , p edvedení jednoho z nejvýznamn jších fond , a to národopisného, nevyzn lo p ílíš reprezentativn . Obecndob e známá a atraktivní figurína hanáckého obra Drásala v kroji zopakovala zavedený stereotyp posouvající lidovou kulturu do roviny kuriozit. Po etná sbírka textilu byla p ipomenuta pouze jediným mužským a jediným ženským krojem, z nichž nebylo patrné charakteristické bohatství výšivky, a tak byl divák ochuzen o poznání takto zdobených ob adních textilních sou ástek. Reprezentativn ji byla vystavena keramika: ve v tší ší í od užitékové hrn iny až po typologický r znorodé dekorativní a cechovní fajánse. N kolik kus nábytku (malovaná truhla, truhli - ka, židle) dopl ovaly doklady výtvarných aktivit z oblasti zlidov lého um ní: plastyky, podmalby na skle a záv sné domácí oltá íky s ceroplastikami. Vymezený prostor daný jednou objemnou vitrínou byl sice napln n, ale v této podob nemohl p esv d it návštěvníky o d ležitosti, kvalit a pestrosti místních etnografických sbírek.

V této souvislosti se nelze nezmínit o celkovém dojmu z výstavy, která se hlásila k dlouholetým muzejním tradicím v Olomouci. Nep ehledné a neuchopitelné bludišt sestavené z nesourodých vitrín, asto poškozených, nedokonale potapetovaných panel , to vše ve špatném osv tlení, nep sobilo ani dojmem dobové atmosféry a v bec ne dojmem znalostí sou asných muzejních prezentací zásad. Z této instalace išel nejen nedostatek financí, ale bohužel i absence pe livosti a preciznosti, která by m la být nedílnou sou ástí i b žné

interní muzejní práce, natož ve ejné p ehličky. D stojn jší upomínkou výro í pak z stává drobná publikace Milana Ticháka *tení o vlastiv dné spole nosti muzejní v Olomouci 1883-2003* (Olomouc 2003), která p edkládá podrobnou a vy erpávající historii i sou asnost této zásadní moravské aktivity, která má dodnes celostátní dosah.

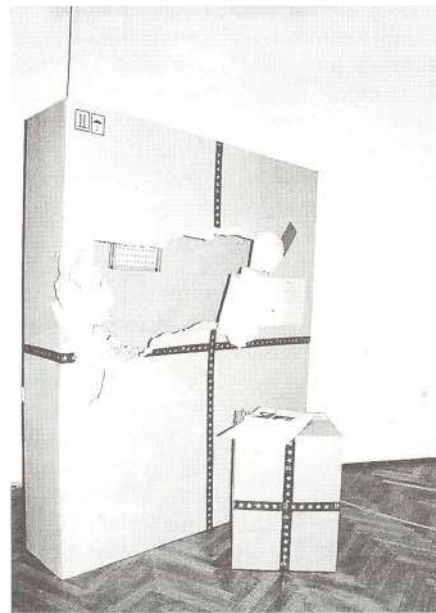
Alena K ížová

VÍDE SKÁ VÝSTAVA „15 + 10 EVROPSKÁ IDENTITA“

1. 5. 2004 - datum vstupu deseti nových zemích do Evropské unie pojalo Österreichisches Museum für Volkskunde (Rakouské národopisné muzeum) ve Vídni z pohledu muzeologa. V rámci výstavního projektu „15+10 evropská identita“ poskytli prostor pro symbolickou zkratku, již se v centru Vídni 21. 4. - 4. 6. 2004 prezentuje deset národopisných muzeí z nov p istupujících zemí. Za eskou stranu byl k ú asti na prestižním projektu osloven Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brn . Zadáni bylo na první pohled jednoduché - zašlete jeden p edm t ze sou asné produkce, pod kterým si pr m rný turista vybaví návštěvu vaší země . Jednalo se o výb r objektu, který je pro doty nou zemi „typický“ a m že být pokládán za reprezentanta dnešní „národní“ kultury. P i bohatosti a r znorodosti doklad lidové kultury v echách, na Morav a ve Slezsku to pon kud p ipomínalo pohádku O chytré horáky ní ztížené d razem na sou asný stav. Do volby se nutn promítla subjektivní hlediska, nebo odpov dí na otázku Co je „typický“ eské a sou asn moravské? se naskývalo hodn - po ínaje suvenýrovými krojovými panenkami, p es keramiku, až po láhev piva, slivovice i vína. Ze dvou p edložených variant si víde ští kolegové nakonec vybrali kolekci velikoných

kraslic, které m žete v pr b hu celého roku b žn zakoupit v Praze, eském Krumlov , Brn atd. Obdobn pojali prezentaci i etnologové z dalších zemí. Tak nap . Ma arské národní muzeum vystavilo láhev tokajského vína, Kyp ané krabi ku sladkostí vyráb ných pro masovou turistiku, které normální obyvatel ostrova nekupuje. K takto „zhmotn lým“ kulturním stereotyp m byly jako dopln k p i azeny artefakty získané do rakouských sbírek z doty né země v pr b hu trvání c. k. monarchie. Konfrontace starého s novým doprovází texty osv tlující p vod a funkci p edm tu.

Omezené finan ní prost edky na krytí projektu, z nichž valná ást šla na organizaci p íprav, si vynutily minimalistický p ístup p i výtvarném zpracování. Výsledek potvrdil, že mén znamená mnohdy více. Výstavní sál pokrývají obrovské bálíky, v nichž se po odtržení obalu objeví doty ný p edm t uložený na molitanové drti. Protipól každého kartonového kubu - su tvo í klasická vitrína obsahující p ed-

Záb r z instalace výstavy „15+10“.
Foto E. Ve erková 2004.

FESTIVALY, KONCERTY

mět ze starých sbírek. Místo tradičních skel je jako st na použita stejná fólie, jakou najdeme na pr hledu do jednotlivých balíků .

Téma vstupu do EU se již projednávalo v rámci všech možných obor . Je zajímavé, jak po dopravních, farmářích, obchodnících, výrobcích koblih apod. se s ním vyrovnává sféra „žhavému dnešku“ jen zdánliv na hony vzdálená. Jednoduchá a nápaditá instalace ve Vídni, která se chce podílet na odstraování obav z nového, z nivelizace vlastní kultury a její globalizace, je toho dokladem.

Jak je již v ÖMV zvykem, je výstava doprovázena plakátem, obsáhlým trojazyčným katalogem (jazyk zem , n m ina, angličtina) zahrnujícím i statistické údaje o přístupujících zemích. Jakousi tešnou na dortu je pak modrá lepicí páska se žlutými hvzdičkami, již nyní rakouští kolegové zalepují poštovní zásilky odcházející z muzea.

Hana Dvořáková

WOMEX 2003

Letošní WOMEX (The World Music Expo, Sevilla 22.-26. 10. 2003), to nebyl jen veletrh více než dvou tisíc producentů, hudebníků, umleckých agentur, pořadatelů festivalů, tematických časopisů a hudebních vydavatelů a doprovodné semináře v sevillském kongresovém centru Palacio de Exposiciones y Congresos, to nebyly jenom no ní nabídkové koncerty na těchto pódiích areálu Palenque na ostrov Isla de la Cartuja, ale to byl také paralelně probíhající veletrh flamenco, the World Flamenco Fair. Pro mnohé ze zúčastněných, především mimošpanělských, zdroj neocenitelných informací o tomto svérázném hudebním, ale vlastně i obecně kulturním fenoménu domácího prostředí. Pro mnohé i místo nejsilnějších koncertních zážitků . Fla-

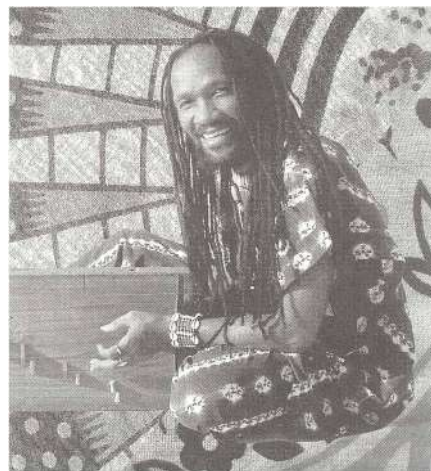
menco v dnešní podobě je staré asi 200 let a vzniklo zkřížením andalusských hudebních tradic s arabskými prvky. Jeho ztělesněním je „svatá trojice“: zpěv, kytara, tanec. Je nejen hudbou, ale i životním výrazem lidí na okraji společnosti, především Romů, kteří ve flamencu stále nejvíce vynikají. Zpěváci dodnes vyzpívávají se srdcovicemi gesty typickým expresivním *cante jondo* (hluboký žalozpěv) bolesti a životní vášně . To vše za doprovodu ledového soustředěného kytaristy, jehož hra však vbec není ledová, spíše se blíží sopečným erupcím. V kongresovém centru bylo k vidění a slyšení vše - tradiční interpreti z různých vyhlášených míst v Andalusii (Jerez, Utrera, Jaén aj.) , stejně jako představitelé stylu *flamenco nuevo*, kteří rozšířili pojetí o nové rytmické i melodické prvky, další nástroje (perkuse, baskytara, flétny, saxofony) a často až jazzovou improvizaci (např. skupina *Cruce de Caminos* kytaristy Gerarda Núñeze vystupující s fenomenální tanečnicí). Dokonce tu byli i provokující a pitomí strhující „rebelové“ z Barcelony, skupina *Ojos de Brujo* (arodjovoi).

Jaký je vztah africké mládeže k world music? Flamenco a „keltská“ hudba z Galície - dvě strany jedné španělské mince. Jaké je to být hudebním vydavatelem v arabských zemích nebo jaká je nejnovější hudební produkce v oblasti jihovýchodního Indického oceánu? - To

Tanečnice flamenco.

jsou jen některá z témat doprovodných konferencí WOMEXu. Ve svých koncertech v areálu Palenque byly do značné míry zahrnuty do unifikujícího pop-rockového rámu - snad aby přitáhly širší veřejnost. U mnohých dlouholetých účastníků dříve v oblasti world music však vyvolaly spíše rozpaky, které nerozptýlila ani vystoupení švédského tria *Bazar Blå* (nyckelharpa, kytara, perkuse) hrající rytmicky nabitě a temně archaicky znějící melodie starých skandinávských tanců, a nebo španělské folkové orientované skupiny *L'Ham de Foc*, která užívá zručně a plosbivě svým repertoárem celé *Stedomí*. A tak snad nejspíše jší hudební chovky potkal člověk přímo ve výstavní hale při víceméně spontánních příležitostných vystoupeních u Stánku na chodbách. Duo *Ttukunak*, dvě dívky z Baskicka virtuózně bušící devnými kolíky do „vyladěných“ dřevěných trámů - nástroje jménem *txalaparta*, madagaskarští hudebníci se skřípkovou harfou *maruwani* a perkusemi z plechovek v zájetí svých radostných polyrytmů a popvků, chodbová (zamýšlená však jako „pouliční“) exhibice souboru *La Banda del Surdo* - party virtuózních bubníků a dřeváček na chodbách. Uvolněná atmosféra, přátelské hovory a pitky

Madagaskarský hudebník s harfou maruwani.

FESTIVALY, KONCERTY

po n kolikadenním maratónu publicistic-
kých žní a obchodn -dramaturgických
jednání, tak kon il letošní WOMEX,
každoro ní zrcadlo d ní v oblasti world
music. Vcelku p ízna n pro jeho ducha
si na záv re ním programu odnesla vý-
ro ní ocen ní organizace Freemuse se
sídlem v dánské Kodani, která bojuje
s jakoukoli formou hudební cenzury kde-
koli na sv t .

Na další cestování nám p ibyl sou-
putník, pražský publicista Petr Dor ž-
ka, s nímž jsme sm ovali do Granady,
m sta rozkládajícího se na dn náhorní
kotliny a na svazích poho í Sierra Neva-
da. Nejen nádherná maurská pevnost
Alhambra, ale i její kontrast Sacromonte,
návrší obývaných jeskyní - jakési gran-
adské Plže - vybílených a luxusních,
ale i skalnatých doupat, nás do sebe
vtáhly. Ve vybílených „za ízených“ jesky-
ních lze vid t, jak tu lidé d íve žili a jaká
emesla provozovali. Byli tu drobní ko-
vá i, tkalci, hrn í i a košíká i. A v jesky-
ních tavernách Albeycinu v elo flamen-
co. O n m je tu také e . Krom toho je
v n kolika jeskynních d stojná výstavka

nástroj lidové hudby z celého sv ta ze
sbírky Manuela Miguela Mateo.

Unikátní skanzen na svahu Sacro-
monte je pom rn nový a nenajdete jej
v žádném oficiálním pr vodci ani na plá-
nu m sta. Zavedl nás do n j náš hostitel,
eský kytarista Petr Vít, který žije poblíž
Granady a srostl dokonale s místním
prost edím i jeho kulturou. Dovedl nás
také k jednomu z nejsiln jších hudeb-
ních zážitk z celého špan lského po-
bytu - k hudb skupiny romských d tí
z granadské tvrti Almanjayar, kterou
vede jeho ob asný spoluhrá , perkusista
José Luis García Puche. Mnohovrstev-
né bublající, vroucí, explodující perkuse
a d tský flamencový zp v, kdy nevíte,
jestli ten zp vá ek, zdrobn lina chlapa,
nevyplivne v p íším okamžiku hlasivky.
Takové je andaluské Hor ácko. Budete-li
mít kdy možnost, nenechte si ujít nahráv-
ku i vystoupení skupiny Taller de com-
pás de Almanjayar.

Od Granady se st elka našeho kom-
pasu obrátila na východ k dalším obydl-
ným jeskynním sídlištím pod Sierrou
Nevadou - kolem m sta Guadix. Pak

sm rem k Alicante a po Costa Blanca
kolem Valencie do Barcelony, kde jsme
se rozlou ili s Petrem Dor žkou, který
zamí il na nejd ležit jší festival tradi ní
katalánské kultury do blízkého Manrese.
My jsme museli dále, ale p esto jsme
cht li alespo uz ít architektonické zá-
zraky Antoniho Gaudího. Byla už tém
noc, když jsme procházeli mohutnou ka-
mennou vegetací parku Güel. lov k se
tu propadal kamsi do prahor a zdálo se,
že z každého temného koutu v podloubí
obrovských kamenných teras m že vy-
str it hlavu n jaké prav ké monstrum.
Ješt pohled na spo e osvětlenou tajem-
nou, nedokon enou katedrálu Sagrada
Familia a pak už kalupem p es Dalího
rodišt Figueres do rybá ské vesnice
Cadaqués, od íznuté od vnitrozemí hrad-
bou d íve t žko propustných hor (íká
se, že námo níci z Cadaqués znali celý
sv t, m li i domy na Kub , ale mnozí za
celý život nep ekonali t ch 30 kilome-
tr do Figueres). Tam nás ekal další
hostitel. „Jak t najdeme?“ ptáme se
mobilem proplétající se pop lno ními
serpentinami. „Na kraji vesnice je te
doleva. Uvidíte stan (indiánské tepee
- pozn.) a bude vás ekat pes.“ Stalo
se. Hostitel Vladimír, ástí ech, ástí
sv toob an, ástí Indián. Studium vý-
tvárných um ní jej p ivedlo po átkem
sedmdesátých let z Kanady do Ca-
daqués, aby tu ud lal rozhovor se Sal-
vadorem Dalím pro svoji bakalá skou
práci. Rozhovor nakonec neud lal, ale
z stal natrvalo. Zájem o indiánskou kul-
turu a její rozvoj jej však dodnes spojuje
s americkým kontinentem. Vladimír nás
dovedl do Port Lligatu, zátoky severn
od Cadaqués, kde stojí d m - dnes
významné muzeum Salvadora Dalího.
K n mu jsme sm ovali jako k posled-
nímu cíli naší cesty. D m-labyrint je za-
pln n mnoha detaily, v nichž je neustále
p ítomen duch extravagantního um lce.
Jedním z nich je všudyp ítomné vej-
ce, Dalího oblíbený symbol plodnosti.
V p ílehlé zahrad a v dalších sadech
po okolních svazích bylo plno oliv, které

Duo Ttukunak z Baskicka. Foto J. Ne as 2003.

FESTIVALY, KONCERTY

v této době pomalu dozrávají. Některé z nich byly zanedbané, opuštěné, podobně jako mnoho dalších na nekonečném množství zarostlých teras, jimiž jsou pokryty strmé svahy hor. Lidé tu před stoletími s nezměrným úsilím zkultivovali tyto ohromné, těžkopádné plochy, aby na nich pěstovali révu a olivy. Dnes už spíše myslí jen na rybaření a nejméně asi na cestovní praxi.

Naše výprava na WOMEX, která se nakonec stala šestnáctidenním putováním po Španělsku, se v Cadaqués uzavřela. Milé zastavení ve francouzském Montpellier u přátel kyjevského muzikanta Jury Petra už bylo především úlevnou odměnou po předchozím náročné cestě, která posléze dotazena až ke dveřím našich domovů itala téměř osm tisíc kilometrů.

Jaromír Nečas, Jiří Plocek

DUDY A DUDÁCI V ROKYCANECH 2004

V sobotu 7. února se v budově muzea Dr. B. Horáka v Rokycanech konal již 3. ročník z cyklu přednášek a komorních koncertů s názvem *Dudy a dudáci*. Po adatelem je občanské sdružení *Klub přátel souboru Rokytka* ve spolupráci s muzeem a za podpory Ministerstva kultury ČR.

V předcházejících ročnících zde vystoupili Josef Režný ze Strakonice s přednáškou o dudách v české a evropské hudební tradici (2002) a Zdeněk Bláha z Horní Břízy vzpomínal na svoje sbírky lidových písní a tanců na Plzeňsku a Chodsku (2003). Letos organizátoři zvolili téma výrobců českých dud. Úlohy moderátora semináře se opřel ujal sbíratel, badatel a instrumentalista evropského formátu Josef Režný, v besedě vystoupili také souasní výrobci Lubomír Jungbauer ze Stoda a Vladimír Kovář z Prahy. Kvůli nemoci se bohužel omluvil náš přední stavitel dud

na Moravě Pavel Řep ze Zubí. Režný znovu shrnul historii, vývoj, názvosloví, geografii a tradici výroby nástrojů v Evropě a v českých zemích. Vysvětlil princip tvoření tónu a základní postupy při výrobě bordunových nástrojů. Zvláštní pozornost v noval výskytu nástrojů v regionu Plzeňska a jihozápadních částech, dále písemným pramenem, ikonografií i tiskem a rekonstrukcích historických nástrojů podle nepsaných (někdy dokonce konstrukčně zcela nesmyslných) dobových zobrazení. Zajímavé byly poznámky k „hudební estetice“ užitkové hudby ve středověku. Souasní dudáci pochopitelně úzkostlivě dbají (často pomocí různých konstrukčních úprav) na dokonalé ladění svého nástroje. V dobách minulých byl však hlavní požadavek na muzikanta doprovázejícího tanec odlišný. Nešlo o ušlechtilou koncertní hudební událost, ale o maximální zvukovost (dudácká písňal s bordunem dobře vyplnily nevelký taneční prostor hospody a mly

prázdnosti i v exteriéru) a taneční rytmus (podpořen dupáním - nejlépe dřevákem, někdy i speciálně upraveným). Ladění bylo i vzhledem k materiálům a podmínkám při výrobě jen přibližné.

Starosta města Stod na Plzeňsku a přední český výrobce dud Lubomír Jungbauer vzpomínal na svoje emesné zážitky, zmínil se o problematice ladění a výběru materiálů. Při tradičním postupu uzrává dřeva až dvacet let. Nejčastěji se používají slíva, švestka, hruška, méně jablko a javor, na Slovensku také tis, jasan, jinde ve střední Evropě (Švédsko), jeřáb (Belgie), dokonce zlatý děs (Irsko), borovice (Švédsko, Estonsko), mandlovník, moruše (Itálie), oliva a pálisandr (Skotsko) aj. Exkluzivní francouzské koncertní nástroje byly vyráběny z ebenu nebo ze slonoviny.

Součástí akce *Dudy a dudáci* byla i výstava Vladimíra Kováříka, která představila téměř úplnou kolekci dud českých výrobců 2. poloviny 20. století a navíc některé zajímavé nástro-

Zdeněk Bláha a Vlastimil Brada při pití v rokycanském muzeu Josefu Režnému (uprostřed) k osmdesátinám. Foto Z. Vejvoda 2004.

je z ostatních evropských regionů. V besedě Kovářství připomíná zcela zásadní úlohu výrobců při renesanci dudácké hry v 16. a 17. letech a na Moravě v posledním století. Od 50. a zejména 70. let minulého století byly kvalitními nástroji především z dílen Jakuba Konrádyho, Jakuba Hahna, Karla Janečka, Lubomíra Jungbauera, Jaromíra Konrádyho, Jana Holoubka, Pavla Štěpána aj. zaso- bovány jen v jihozápadních částech hudební školy v Domažlicích, Plzni, Stodě, Strakoněch, Volyni a jinde. Další desítky nástrojů si objednávali soukromí učitelé a zejména národopisné soubory a dudácké (gajdošské) muziky. Po roce 1945 před obnovením tradice stavby nástrojů na Moravě dodával i do tamních kapel gajdy v G-ladu i domácí lidový výrobce Jakub Konrády.

Na dvouhodinovou přednášku po předložení odborné literatury a nahrávek navázal komorní koncert dudák-solistů a dudáckých muzik, který byl v novém osmdesátinám Josefa Režného. Představila se západočeská muzikantská a předválečná elita: Václav Švík z Plzně, Zdeněk Bláha a Věra Rozsypalová-Bláhová z Horní Břížy, vynikající dudák Richard Vizner a zpěvák a tančík Antonín Kuželka z Postekova. Nechyběli rokycaňští dudáci Romana Šlapáková a Vlastimil a Lukáš Bradoví, velký úspěch měli houslisté Jiří a Jakub Fišerovi z Prahy. Hostem večera byla dudácká kapela *Práchešského souboru* ze Strakoněch a předvedla i domácí *Malá muzika Rokytka* z Rokycan. Předložili prvním vedoucím byli Vlastimil Brada a Romana Šlapáková.

O cyklu seminářů a koncertů *Dudy a dudáci* lze po těchto letech hovořit jako o tradičním a inspirativním setkání muzikantů a zájemců o hudební historii nejen plzeňského regionu. Termín tvrdého ročníku již známe: nashledanou v rokycanském muzeu první únorovou sobotu roku 2005.

Zdeněk Vejvoda

IVO FROLEC: KOVÁŘSTVÍ. Edice Emesla - tradice - technika. Kovářství. Praha: Grada Publishing 2003, 164 stran, 124 obrázků a 35 barevných fotografií.

Nakladatelství Grada Publishing, a.s. s pozoruhodným vydavatelským zábrnem zahájilo v roce 2002 novou edici národních v novou lidových emeslů. Po *Drátenictví a Sklářství* vyšlo na konci roku 2003 *Kovářství*, jehož autorem je Ivo Frolec.

Publikace je v nována historii a technologii kovářství jako jednomu z nejstarších emeslů. Autor seznamuje širokou veřejnost populárně naučnou formou s přípravou a používáním materiálu, s používanými nářadími, s technologickými principy a tvaroslovím tohoto emesla, které vyžaduje nejen znalosti, ale i zručnost a tvůrčí zájem.

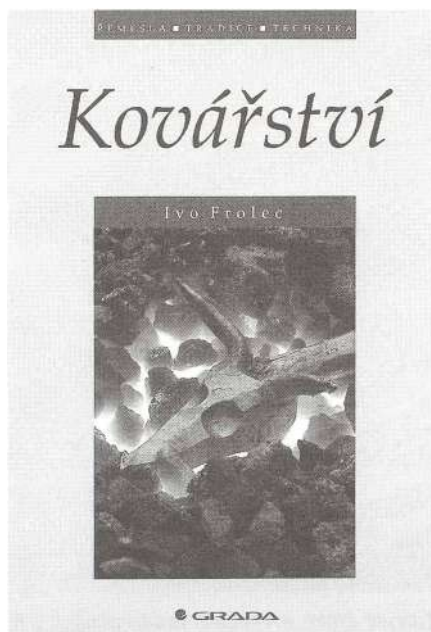
První část publikace podává především o vývoji kovářství od objevení

železa přes mladší dobu železnou, charakterizovanou nálezy na keltských oppidech, přes středověké kovářství až po jeho novodobé proměny. Zatímco v dřívějších pracích o kovářství se zabývá spíše tvaroslovím a zejména uměleckými výrobky, Frolec vnuje výraznou pozornost technologickým základem tohoto emesla. Slovem i kresbami představuje základní kovářské nástroje, jež se od středověku výrazně nezměnily, a které jsou základem výroby kovářských dílen i v současnosti. Je jenom přirozené, že z tohoto hlediska vnuje více pozornosti výrobkům pro potřeby zemědělského hospodářství, méně výrobkům zbrojickým nebo úzce výtvarným.

Tento přístup přináší nejvíce impulz pro všechny, kdož se zajímají o výrobní principy tohoto emesla. Přínosem autora je, že jen nepopisuje nářadí, ale vysvětluje i funkci různých druhů kladiv, kleští, probíjecích desek, zejména hřebek, aby tená porozumět kovářským technikám od utínání, přechování, vytahování, hrcení i špičkování až po spojování a zdobení výrobků, a to zejména v praktické vesnických kovárnách a hotovení pluhů. V závěru - vedle kapitoly o výrobě nožů a podkovářství - se autor krátce změní i o starých kovářských mýtech a knížku uzavírá výkladovým slovníkem a seznamem literatury, což nepochybne všichni tená uvítají. Zřejmě jenom technickým nedopatřením se v seznamu literatury neobjevuje kniha R. Pleinera: *Staré evropské kovářství* (Praha 1962), i když jejího autora uvádí I. Frolec při reprodukcích kreseb nejstaršího kovářského nářadí.

Kovářství Ivo Frolce se přidá k dosud vydaným publikacím této edice a další ohlášené tituly nakladatelství Grada dokládají promyšlený projekt populárně naučných publikací, které na knižním trhu dost postrádáme.

Josef Janáček

**DANA MOTY KOVÁ: LIDOVÉ LÉ I-
TELSTVÍ. LÉ ITELÉ. ALTERNATIVNÍ
MEDICÍNA. VÝBROVÁ BIBLIOGRA-
FIE. Praha: Etnologický ústav AV
R 2003, 141 stran.**

Témat m tak p itažlivým, jakými nesporn lidové lé itelství a alternativní medicína jsou, se v novala Dana Moty - ková poprvé již ve své diplomové práci obhájené v roce 1986 na tehdejší Katede etnografie a folkloristiky FF UK (*K problematice souasných „lidových lé itel“*. Osobnost lé itelky Charlotty Hanselové, 152 s.). Ve vytyené cestě pokračuje dodnes, jak to dokládá nejen její kandidátská diserta ní práce (*Nový p ístup ke studiu lidového lé itelství metodami etnografie*. Praha: ÚEF SAV 1991, 190 s.), publikovaná studie (*Lidové lé itelství a jeho etnografický výzkum. eský lid* 79, 1992, s. 355-365), ale koneckonc také recenzovaná bibliografie. V tchto souvislostech lze snad jen p ipomenout, že studium lidového lé itelství a alternativní medicíny stojí v pop edí badatelského zájmu i u našich nejbližších sousedů. Nap íklad v Rakousku byl v devadesátých letech minulého století realizován - pod názvem *Lé itelé, jejich klientela a magický obraz sv ta v Rakousku* - rozsáhlý projekt vedený sociologem Andreasem J. Olbrechtem. Jedním z jeho díl ích výstupů se stala i diserta ní práce Ute Moosové, která pod titulem *Spirituální lé ba. Jiná cesta ke zdraví* vyšla i v eštin (Praha: Ikar - Knižní klub 2001, 172 s.).

Základní kritéria svého p ístupu k nesmírn rozšířenému a r znorodému materiálu si vymezila D. Moty ková v úvodu svého soupisu, kde stručn charakterizuje povahu materiálu do n ho za leného a uvádí, že v bibliografii jsou „za azeny vedle hlavních v deckých a odborných prací též populární články a zprávy, které však p í dnešním množstvím periodik byly pod ízeny výbrou“. A tak se zájem autorky soust edil „zejména na rozho-

vory s lé iteli, profesní organizování lé itel a diskuse kolem legislativních úprav jejich inností“. Navíc podchytila v úplnosti diplomové, rigorózní a kandidátské diserta ní práce. *Výbrovost* tohoto bibliografického p ehledu je rovnž vcelku logicky zd vodna: „Vzhledem k objemu vydávané národopisné literatury, nemohla publikace podchytit všechny monografie, periodika a články zabývající se danou problematikou, a proto zde p edkládáme bibliografii výbrovou“.

Záv rem lze konstatovat, že úsilím Dany Moty kové vznikla - by výbrová - p esto však pom m obsažná (1092 položek) - bibliografická pom cka širokého uplatn ní. Nalezne jist ohlas nejen v kruzích badatelů zabývajících se stejným (nebo sp ízným) tématem, ale i v adách samotných lé itelů i laických zájemců o tento nesporně zajímavý fenomén lidské innosti.

Old ich Kašpar

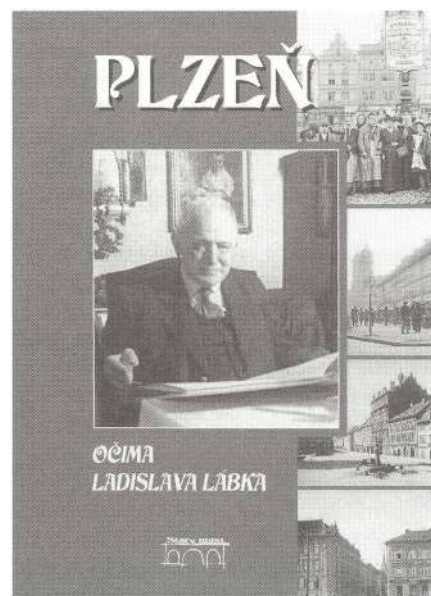
**MARIE MADEROVÁ - PETR MAZNÝ:
PLZE O IMA LADISLAVA LÁBKKA.
Starý most 2003, 118 stran.**

Jestliže bychom cht li u nás uvažovat o p edch dci disciplíny, jež se v rámci antropologie profilovala jako antropologie m sta, pak bychom toto právo nem li upírat Ladislavu Lábkovi (1882 - 1970), zakladateli plze ského Kroužku p átel starožitností, posléze pak dlouholetému editeli Národopisného muzea Plze ska. Ludvík Kunz se o n m roku 1990 vyjádřil jako o badateli, jehož „dílo dostupilo vysoko nad dobový pr m r evropského národopisného muzejnictví.“ V dob , kdy etnografové ješt p ísahali pouze na studium venkovské kultury, která jim dávala p íležitost zaznamenat jak v ci nápadné, tak i - podle jejich kodexu - esteticky hodnotné, si syn plze ského obchodníka, jemuž se nedostalo žádného hlubšího sociologického studia, ve své - zprvu

pouze soukromé - sb ratelské vášni uv domil nutnost dokumentovat i každodenní život m sta.

Je pot šující, že edice Staré mosty, jež postupn p ístupuje minulost Plze ské série obrazových publikací, se ve svém v po adí již desátém svazku odhodlala zve ejnit fotografie, po ízené bu bezprost edn Lábkem, nebo dalšími autory, jejichž negativy editel muzea získal darem nebo nákupy. V podobě publikace, obsahující 67 fotografií, se tak v podstatě jedná o zp ístupn ní pouhého zlomku bohaté kolekce Národopisného muzea Plze ska , itající 23 000 starých negativů (v tšinou na sklen ných deskách), z nichž 3 600 p edstavuje sbírku Lábkovu, vzniklou již výše uvedenou cestou.

Za výb rem publikovaných snímků stojí zkušená národopisná badatelka, bývalá editelka národopisného odd lení Západo eského muzea v Plzni Marie Maderová. Za odborné asistence Petra Mazného vytvořila p itažlivou publikaci, která dává nahlédnout do života m stského organismu v asovém rozmezí let 1888-1936. Rodilí Plze any upoutají zejména asové prom ny jejich m sta

RECENZE

- pozmná, i leckdy až drasticky zm n ná tvá budov, zákoutí, tvrtí, okolím sta. Na druhé stran je však p ekvapí i jistá stálost i dokonce tendence k návrat m. Ta je patrná zejména snahou plze ských radních inovovat n - kdejší slávu m stských trh .

Uvedené snímky jsou rozd leny do dvou skupin. Do prvé je azena dokumentace p estavné, nebo již zaniklé m stské a lidové architektury, do skupiny druhé snímky žánrové, zachycující život ve m st a na venkov , hospody, obchody, dvorky plze ských dom , v neposlední ad pak nejzn jší politické, společenské a kulturní události. Práv tyto zaujmou zájemce o urbánní antropologii ze všeho nejvíce. Vždy práv mnohé snímky, pocházející p bližn ze stejné doby, dokumentují zajímavé prolinání m stské a venkovské kultury tak, jak k nim docházelo v okrajových tvrtích, které se po druhé světové válce staly sou ástí m stské aglomerace. Jak ve své úvodní studii, v nované Lábkov osobnosti, M. Maderová uvádí, v tšina snímk je zve ejn na poprvé. Vedle pam tní desky, která byla v roce 1990 odhalena na budov NMP na nám stí Republiky, lze také tuto novou publikaci, s Lábkovým portrétem na titulní stran , chápat jako další poctu, jež tomuto významnému regionálnímu badateli mohou jeho nástupci vzdát, by již pouze in memoriam.

Marta Ulrychová

SLOVÁCKÝ KRÚŽEK V BRN - 95 LET A MORAVSKÉ SLOVÁCKO. Red. Václav Št pánek. Brno: Slovácký krúžek v Brn 2003, 72 stran + CD Modloslužebníci - Slovácký krúžek v Brn .

Brn nský Slovácký krúžek je v historii snah o uchování a rozvoj lidové kultury ve 20. století, nebo chcete-li v historii folklorismu u nás choménem velevý-

znamným. Zejména proto, že jeho členové se po ukončení p sobení v n m (obvykle se tento termín kryl s absolutoriem jejich vysokoškolských studií v Brn) vrátili do rodných míst, nebo se usadili jinde v regionu a tam uplatnili získané nadšení pro v c, bohaté odborné um lecké a také organiza ní zkušenosti bu p i zakládání krúžk i soubor nových, nebo je využili k výraznému zkvalitn ní innosti folklorních kolektiv již existujících .

Neobjevujeme zajisté tímto konstatováním Ameriku, ani se nechystáme psát na toto téma podrobnou studii, i když by - napsaná v širších kulturn -historických kontextech - byla pot ebná a zajímavá. Chceme tím jen uvést konstatování, že publikace, která je p edm tem této stru - né zprávy, bude pramenem d ležitým a nepominutelným pro toho, kdo jednou takovou studii psát za ne. (T eba se jí stane publikace p ipravovaná Slováckým krúžkem k jeho stému výro í).

Kníže ku *Slovácký krúžek v Brn - 95 let a Moravské Slovácko* sestavil a fotografiemi z krúžka ského archivu doplnil Václav Št pánek. Jak je zd razn no v Úvodu, navazuje na obdobné publikace vydané k 65. výro í (1973), k 85. výro í (1993) a k 90. výro í (1998) a je roz len na do ty oddíl . První, s názvem *Z historie Slováckého krúžku v Brn* , obsahuje sta Františka Hasila Ke vzniku Slováckého krúžku v Brn , Zdenky Jelínkové *Brn nský Slovácký krúžek a kulturn -výchovná innost*, Václava Št pána *K historii hudebního a p veckého projevu Slováckého krúžku v Brn* a Jitky Matuszkové *Slovácké krúžky na Podluží*. N kolik poznámek k jejich vlivu na lidovou tradici.

V oddílu *Z archivu krúžku* uvádí Jan Miroslav Krist materiál s názvem *Hudební seminá v roce 1944 a Václav Št pánek vý atek z obsáhlejšího memoárového rukopisu jedné z nejvýznamn jších osobností brn nského Slováckého krúžku Františka Hasila- acka s titulem Význam Slováckého krúžku v Brn* . V oddílu *Ze vzpomínek starých krúžka* jsou

dv krásná vyznání: *Co mn dal život v krúžku* (František Hasil) a *Slovácký krúžek byl mým druhým domovem* (Jaromír Ne as).

Název poslední kapitoly je stru ný: *Modloslužebníci*. Obsahuje Seznam nahrávek a vzpomínek pam tník z let 1936-1998, které jsou sou ástí CD, p iložného k jubilejní publikaci. Kapitulu tvoří perfektní anotace nahrávek, které pocházejí ze zvukového archivu eského rozhlasu v Brn a z archivu Slováckého krúžku, s údaji o dob vzniku, sólistech i doprovodných muzikách, v etn seznamu jejich hrá . Samotný zvukový nosič nejen nápaditým a vd ným dárkem pro leny jubilujícího t lesa, ale i nádherné pohazení po duši každého, koho kdy lidová píse oslovila nebo osloví. Ten kdo CD získá, uslyší nejen zp vácké a muzikantské legendy, ale bude obdarován zážitkem z písni a hudby zpívaných a hraných srdcem, navíc komentovaných J. Ne asem a J. M. Kristem zp sobem vpravd duchaplným. T mto dv ma osobnostem, producentovi Ji ímu Plockovi i Václavu Št pánkovi pat í up ímný výraz uznání a p átecké úcty.

Karel Pavlišík

CD PÍSN JIŽNÍCH A ZÁPADNÍCH ECH. ŠPALÍ EK. ARCO DIVA, Gymnázium Jana Nerudy v Praze 2002.

Jméno houslové pedagožky Hany Metelkové, p sobící v sou asn na Základní um lecké škole Hlavního m sta Prahy, tak i na Gymnáziu Jana Nerudy v Praze, je známo všem, kdož se zabývají d tskými folklorními kapelami. Jej stopu nalezneme v názvu plze ského souboru *Metelá ek*, který existuje již druhé desetiletí p i 4. ZUŠ v Plzni ve Chválenické ulici. V dob jeho založení m la Hana Metelková jako lenka Plze - ského rozhlasového orchestru za sebou mnohaletou praxi v oblasti folklorní hud-

by. Získala ji pod vedením Zde ka Bláhy v hornob ízském souboru Úsm v, ale i spoluprací s dalšími dirigenty a upravovateli, nap . Zde kem Lukášem, Jaroslavem a Josefem Kr kovými, Janem Málkem a Janem Slimá kem, tedy všemi, kte í se v plze ském rozhlasovém studiu podíleli na tvorb nahrávek dnes již legendárního Plze ského lidového souboru. Její záliba ve folkloru však neustala ani v Praze, kde p ijala místo u itelky houslí v prestižní Lidové škole um ní Hlavního m sta Prahy se sídlem ve Voršilské ulici. Sem jí p ivád li své d tí zejména profesionální hudebníci. Vždy H. Metelková se vynikajícími výsledky svých žák brzy prosadila v celostátním kontextu! Tak je tomu dodnes, kdy její žáci již zasedli na mnohá místa ve smy cových sekcích ady pražských i mimopražských orchestr . Její žáci, a to jak v základní um lecké škole, tak i v gymnáziu s hudebním zam ením, si však krom vážné hudby s chutí zahrají i folklorní písn . Jako lenové souboru Špalík si pak p edevším snaží zm it síly s úpravami výše zmín ných autor . Dlužno íci, že ve srovnání s p vodními nahrávkami, interpretovanými n kdejšími profesionálními hrá i symfonického orchestru, nehled na sv j v k sm le obstojí, ba co víc, v jistých technicky náro ných pasážích dokonce své p edch dce p ed í. O tom se kone n m že p esv d it každý, kdo si poslechne CD, které pod názvem *Písn jižních a západních ech* nato il roku 2002 v pražském studiu Domovina. Soubor hraje st ídav ve složení troje housle, dva klarinety, p í ná (zobcová) flétna, hoboj, lesní roh a kontrabas. Ve zp vních partech se st ídají Martina Bárťová, Ludmila Budínská, Jakub Hrdli ka a Jakub Fišer.

P i poslechu písní západních ech se ani nechce v ít, že technicky precizní interpreti se pohybují ve v ku od 13 do 17 let a že mnozí možná ony vesnice, odkud písn pocházejí, nikdy nevid li. Vedoucí souboru má však pot ebné schopnosti jim hrá ský i p vecký styl dob e infikovat. Kompaktní disk s p -vabným bukletem, s jehož grafickou podobou si citliv a zároveň vtípn pohrála hobojistka Gabriela Kr ková, k t ný Jaroslavem Kr kem v srpnu 2003 v rámci Lomnického hudebního léta v Lomnici nad Popelkou, je nejlepší vizitkou jak neúnavné vytrvalosti H. Metelkové, tak i pražského Gymnázia Jana Nerudy, jehož žáci svým stylovým pojetím dokázali zvládnout onu pomyslnou muzikantskou cestu do obcí západních ech vskutku na výbornou.

Marta Ulrychová

VÝSLEDKY ANKETY „O NEJVÝZNAMNĚJŠÍ PO IN V OBORU ZA ROK 2003“

Stalo se již tradicí, že eská národopisná společnost vyhlašuje po átkem roku pro své leny a odbornou veřejnost anketu o nejvýznamnější po in v oboru za uplynulý rok. Anketa probíhá ve t ech kategoriích (publikace - expozice, výstava - konference, kulturní akce, projekt), k nimž se p iipojuje estná cena, zohledující širší a dlouhodobější aktivity. Letošní sítačí komise (J. Pospíšilová, I. Vojancová, J. Woitsch) a hlavní výbor Společnosti projednaly výsledky ankety na svém zasedání v Praze 6. dubna 2004. Ankety se zúčastnilo 53 platných hlasujících. Vít zové jednotlivých kategorií jsou:

I. kategorie: publikace

T šínsko I - V. Rožnov pod Radhoš m - eský T šíň 1997-2003. Cenu za autorské a redak ní práce na jedné z našich nejrozsáhlejších regionálních monografií p evezme Jaroslav Štika.

II. kategorie: expozice, výstava

Výstava Etnografického ústavu MZM v Brn ... *Vlastn malý zázrak. O živ tcích, spodní kách, košílkách a dalších kouscích od vu pod šatem ukrytých*, kde prob hla ve dnech 23. 5. - 18. 10. 2003. Cenu p evezme autorka výstavy Lenka Nováková, odborná pracovnice a kurátorka sbírky lidového textilu.

III. kategorie: konference, kulturní akce, projekt

Mezinárodní konference *Ze le v lidových oby ejích*, kterou uspo ádala subkomise pro lidové oby eje Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkán spolu se strážnickým Národním ústavem lidové kultury ve dnech 28. - 29. kv tna 2003. P ísp vky byly publikovány ve sborníku. Cenu p evezme Ludmila Tarcalová, odborná pracovnice Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

estnou cenu eské národopisné společnosti obdrží Ludmila Tarcalová za cyklus konferencí, které zorganizovala jako p edsedkyn subkomise pro lidové zvyky a oby eje MKKKB.

Ceny budou p edány na 39. Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici. Jménem hlavního výboru Společnosti i celé národopisné obce ocen ným blahop ejeme.

Miroslav Válka

RESUMÉ

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2004

(Volkskundliche Revue 2/2004)

Herausgegeben vom Nationalinstitut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

tel. 00420-518 306 611, fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

In der Ausgabe 2/2004 der Zeitschrift *Národopisná revue* (*Volkskundliche Revue*) werden lokale Prozesse in der Entwicklung des ländlichen Umfelds abgehandelt. Andrea Zobaová bringt einen Überblick über regionale Monographien und behandelt deren Bedeutung in der Gesellschaft (*Regionale Monographien als Ausdruck der Selbstidentität gestern und heute*). Olga Danglová beschreibt eine der neu entstandenen slowakischen Mikroregionen im Kreis Topoľany (*Regionaler Verband und sein Platz in der ländlichen Entwicklung / Ein Beispiel aus der Region von Topoľany und Duchonka*). Auch Natália Veselská verwendet in ihrem Beitrag Erkenntnisse aus der Feldforschung im ländlichen Raum der Slowakei (Bedeutung der Autorität im Transformationsprozeß der lokalen ruralen Gemeinschaft). Václav Štěpánek widmet sich der Entwicklung der Siedlungslandschaft (Erneuerung des ländlichen Raums und die Landschaft).

Die Rubrik „Tradition im Wandel“ bringt die Beiträge „Zahlungen beim Schmied um die Jahrhundertwende des 19. und 20. Jahrhunderts“ (Autorin: Jarmila Pechová) und „Zusammensetzung der Besucher des Folklorefestes *Horácké slavnosti*“ (Autoren: Kateřina Plochová, Zdeněk Uhřek). Die „Gesellschaftschronik“ erinnert an die Jubiläen von zwei Volkskundlern: Zdenko Hanzl (geb. 1944) und Blažena Minaříková (geb. 1944), und veröffentlicht außerdem zwei Nachrufe: über die Sammlerin und Choreographin Věra Šejvlová (1919-2004) und über den Sänger und Tänzer Jiří Pospíšil (1927-2004). Weitere regelmäßige Rubriken sind Ausstellungen, Festivals, Konzerten, neuen Bücher- und CD-Besprechungen gewidmet. Abschließend werden Resultate einer Umfrage der česká národopisná společnost (Tschechische Gesellschaft für Volkskunde) über „das bedeutendste Werk des Jahres 2003 im Fach“ veröffentlicht.

Schlüsselworte:

ländlicher Raum, ländliches Umfeld, Region, Transformation des ländlichen Raums, lokale Entwicklung, Landschaft.

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2004

(Journal of Ethnography 2/2004)

Published by the National Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

tel. 00420-518 306 611, fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

The Journal of Ethnography 2/2004 focuses on local activities in the development of rural environment. Andrea Zobaová has gathered information concerning regional monographs, and she comments on their social importance (Regional Monographs as the Expression of Self Identity Yesterday and Today). Olga Danglová introduces one of the newly established micro regions in the Slovak district of Topoľany (A Regional Union and its Place in the Development of the Countryside: An Example from the Topoľany Region). In her article, Natália Veselská works with the results of the field research of the Slovak countryside (An Importance of the Authority in the Process of the Transformation of a Local Rural Community). Václav Štěpánek focuses on the development of the populated landscape (Landscape and the Reconstruction of the Countryside).

Under the heading of the Transforming Tradition column, you will find articles by Jarmila Pechová (Payments at the Blacksmith' in the Turn of the 20th century), and Kateřina Plochová and Zdeněk Uhřek (A Survey of the Visitors of the Horácké slavnosti Highland Festival). The Social Chronicle focuses on two anniversaries: the ethnologist Zdenko Hanzl (born 1944), and ethnologist Blažena Minaříková (born 1944). There are also two obituaries there: the collector and choreographer Věra Šejvlová (1919-2004), and musician and dancer Jiří Pospíšil (1927-2004). Other regular columns inform about exhibitions, festivals, concerts, new books and CDs. In the final pages of the journal you will find the results of the Czech Ethnographic Society questionnaire concerning the 2003 Most Important Event.

Key words:

countryside, rural environment, region, the transformation of the countryside, local development, landscape.

